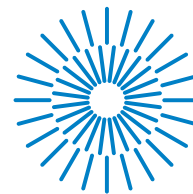

Diplomová práce

Památky Libereckého kraje a jejich edukační možnosti: hrady Bezděz a Houska

<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Studijní obory:</i>	Anglický jazyk Dějepis
<i>Autor práce:</i>	Bc. Lucie Medvid'ová
<i>Vedoucí práce:</i>	Mgr. Iva Vachková, Ph.D. Muzeum hlavního města Prahy

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Památky Libereckého kraje a jejich edukační možnosti: hrady Bezděz a Houska

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Lucie Medvid'ová
<i>Osobní číslo:</i>	P21000929
<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Anglický jazyk Dějepis
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra historie
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Práce se bude věnovat edukačním možnostem dvou vybraných památek Libereckého kraje, konkrétně hradu Bezděz – památky v péči Národního památkového ústavu – a hradu Houska – památky v soukromém vlastnictví.

Úvodní část práce se bude zabývat popisem obou památek a způsobem jejich prezentování. V další části se práce zaměří na popis edukačních aktivit a jejich principů a na přístup edukátorů k památkám. V závěru práce budou obsaženy návrhy možností, jakými směry by bylo možno edukaci památkových objektů posunout dále a jaké konkrétní edukační aktivity by byly vhodné pro vybrané památky.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

čeština

Seznam odborné literatury:

- BENEŠ, Z. Co je (dnes) didaktika dějepisu? In *Pedagogická orientace*, roč. 21, č. 2, 2011, s. 193-206.
- ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3450-7
- GABRIEL, František; PANÁČEK, Jaroslav. *Hrady okresu Česká Lípa*. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-295-X. S. 31. Gabriel, Panáček (2000).
- HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-905631-7-9.
- HAVLŮJOVÁ, Hana. Pamět a projektové vyučování v dějepise [online]. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014 [cit. 2020-06-08]. ISBN 978-80-87912-12-6. Dostupné z: <http://www.dejepis21.cz/…pdf>
- HEBER, Franz Alexander. *České hrady, zámky a tvrze*. Druhý díl, Severní Čechy. Přeložil Irena BUKAČOVÁ. Praha: Argo, 2006, 40, 499, 23 s. ISBN 80-7203-791-9.
- KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*. Nymburk: VEGA-L, 2016. ISBN 978-80-86757-11-9.
- KVIRENC, Jan. *Hrady Čech a Moravy: známé i neznámé příběhy a osudy*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-0335-5.
- LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis. ISBN 978-80-7368-584-3.
- MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady*. Díl první. Praha: Odeon, 1972. 435 s.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. Díl 10., Boleslavsko. Ilustroval Karel LIEBSCHER, ilustroval Vojtěch KRÁL Z DOBRÉ VODY, ilustroval Jan PROUSEK. V Praze: Argo, 1997, 422 s., obr. příl. ISBN 80-7203-060-4.
- SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy: didaktické metody pro 21. století*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2254-7.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1821-7.
- VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*. Hukvaldy-Dobrá: Putujme, 2012. Putujme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-87712-09-2.
- VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Houska: hrad-zámek jižně od Doks*. Hukvaldy-Dobrá: Putujme, 2012. Putujme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-87712-40-5.

Vedoucí práce:

Mgr. Iva Vachková, Ph.D.

Muzeum hlavního města Prahy

Datum zadání práce:

19. října 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 14. července 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 26. března 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat mé vedoucí Mgr. MgA. Ivě Vachkové, PhD. za odbornou pomoc, vstřícnost, cenné rady a podněty k řešení a vypracování mé diplomové práce. Také bych ráda poděkovala kastelánům památek panu Kamilu Seidlovi z Bezdězu a panu Miroslavovi Konopáskovi z Housky za spolupráci a poskytnutí rozhovorů. Zároveň děkuji Nikole Kalouskové za ilustraci obrázků, které zhotovila přímo pro tuto práci. Mé poděkování patří také mojí rodině, blízkým a přátelům za trpělivost, podporu a rady nejen při psaní této práce, ale po celou dobu mého studia.

Anotace

Diplomová práce se věnuje edukačním možnostem dvou vybraných památek Libereckého kraje, konkrétně hradu Bezděz – památky v péči Národního památkového ústavu – a hradu Houska – památky v soukromém vlastnictví.

Teoretická část práce pokrývá poznatky nutné k pochopení vzniku, fungování a pozitivních dopadů památkové edukace. Zahrnuje proto témata terénní výuky, muzejní edukace a závěrem památkové edukace. Praktická část práce se zabývá popisem obou památek, způsobem jejich prezentování a postojem k edukačním programům pro školy. V závěru práce jsou obsaženy návrhy edukačních programů představující konkrétní aktivity vhodné pro vybrané památky.

Klíčová slova

Památky, hrady, edukace, památková edukace, exkurze, edukační programy

Annotation

This diploma thesis deals with the educational possibilities of two selected monuments of the Liberec Region, specifically Bezděz Castle – a monument in the care of National Heritage Institute – and Houska Castle – a monument in private ownership.

The theoretical part covers the knowledge required to understand the origin, functioning and positive effects of heritage education. It therefore includes the topics of outdoor education, museum education and heritage education. The practical part describes two monuments, their way of representation and their attitude towards educational programmes for schools. The thesis concludes with drafts of educational programmes presenting specific activities possibly suitable for the selected monuments.

Key words

Monuments, Castles, Education, Heritage education, Excursion, Educational programmes

Obsah

Úvod.....	12
Venkovní výuka.....	13
Historie a současnost	13
Přínosy, překážky a důvody pro využití	15
Potenciál muzejní edukace.....	18
Předpoklady spolupráce muzea a školy	19
Přínosnost vzdělávání v muzejním prostředí a jeho specifická.....	20
Památková edukace.....	22
Rozvoj památkové edukace v České republice.....	24
Památky nás baví	27
Péče o kulturní dědictví v 21. století a důležitost způsobu prezentace památek	27
Didaktická rovina památkové edukace	29
Důležité prvky k učení	30
Vybrané památky	32
Hrad Bezděz.....	32
Hrad Houska	38
Prezentace památek.....	42
Hrad Bezděz: Rozhovor s kastelánem	42
Hrad Houska: Rozhovor s kastelánem.....	46
Prezentace památek na webu a sociálních sítích.....	48
Hrad Bezděz.....	48
Hrad Houska	49
Edukace v památkových objektech.....	51
Současný stav edukace na hradech Bezděz a Houska	51
Návrhy konkrétních edukačních aktivit	52
Hrad Bezděz.....	52

Program č. 1: Hrad v držení šlechty.....	52
Program č. 2: Různorodost vnímání hradu – od pevnosti k inspiraci.....	63
Hrad Houska	75
Program č. 1: Hrad napříč časem.....	75
Závěr	86
Seznam použitých zdrojů.....	88
Literatura:.....	88
Internetové zdroje:	92
Obrázky:.....	93
Seznam příloh	96
Přílohy.....	97
Příloha č. 1	97
Příloha č. 2	104

Seznam použitých obrázků a tabulek

Obrázky:

Obrázek 1 – Realizované formy terénní výuky a jejich četnost v ŠVP.....	15
Obrázek 2 – Mapa umístění edukačních center NPÚ.....	25
Obrázek 3 – Udržitelnost společenské hodnoty kulturního dědictví.....	28
Obrázek 4 – Nejstarší dochované vyobrazení znaku Čech.....	60
Obrázek 5 – Erb českých králů s přilbou a klenotem.....	60
Obrázek 6 – Erb: Berkové z Dubé.....	61
Obrázek 7 – Erb: Páni z Michalovic.....	61
Obrázek 8 – Erb: Smiřičtí ze Smiřic.....	61
Obrázek 9 – Erb: Páni z Cimburka.....	61
Obrázek 10 – Erb: Lobkovicové.....	61
Obrázek 11 – Erb: Vartenberkové.....	61
Obrázek 12 – Erb: Valdštejnové.....	61
Obrázek 13 – Ilustrace hradu a královské koruny.....	65
Obrázek 14 – Ilustrace postele.....	65
Obrázek 15 – Ilustrace prostřeného stolu.....	65
Obrázek 16 – Ilustrace truhly s penězi.....	66
Obrázek 17 – Ilustrace soudcovského kladívka.....	66
Obrázek 18 – Ilustrace mečů.....	66
Obrázek 19 – Karel Hynek Mácha: Bezděz.....	73
Obrázek 20 – Karel Hynek Mácha: Bezděz.....	73

Tabulky:

Tabulka 1 – Existence aktivní účtů a webových stránek vybraných památek.....	48
--	----

Vymezení pojmů

Terénní výuka / Venkovní výuka: V rámci práce bude pojem venkovní výuka synonymem pro terénní výuku. V anglické odborné literatuře by oba výrazy shrnul jednotný pojem *outdoor education/learning*¹, kdy termín „outdoor“ lze přeložit jako „venku“ či „v terénu“. Definice terénní výuky není jednotná a je možné se setkat s více variantami. Tato práce bude vycházet z vymezení pojmu, které ve svých studiích použil E. Hofmann: „*Terénní vyučování je komplexní vyučovací forma, která v sobě zahrnuje progresivní vyučovací metody (pokus, laboratorní činnosti, krátkodobé a dlouhodobé pozorování, projektová metoda, kooperativní metody, metody zážitkové pedagogiky...) a různé organizační formy vyučování (vycházka, terénní cvičení, exkurze, tematické školní výlety – expedice...). Těžiště této vyučovací formy spočívá v práci v terénu – především mimo školu.*“²

Exkurze: Tento pojem se často zaměňuje s terénní výukou. Předchozí definice již ale ukázala, že exkurze patří mezi možné organizační formy vyučování, které terénní výuka zahrnuje. Pokud tedy bude práce pracovat s pojmem exkurze, vždy půjde o jednu z možností, které terénní výuka nabízí, a tedy podřazený pojem ke komplexní vyučovací formě nazývané terénní výuka.

Muzejní pedagogika: Označení vědecké disciplíny zabývající se muzejní edukací. Zkoumá veškeré pedagogické dění v muzeu. V centru její pozornosti stojí specifické edukační procesy probíhající v muzejní instituci nebo ve vazbě na ni.³

Muzejní edukace: Označení praxe edukace v muzeu. Od „běžné“ edukace se odlišuje hlavně souvislostí s muzeem a jeho sbírkovými předměty.⁴

¹ Například ve studii: Lambert, D., & Reiss, M. J. (2014). *The place of fieldwork in geography and science qualifications*. London: Institute of Education, University of London.

² HOFMANN, Eduard. Terénní vyučování. *Metodický portál: Články* [online]. 10. 08. 2005, [cit. 2023-03-26]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/263/TERENNI-VYUCOVANI.html>>. ISSN 1802-4785.

³ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*.

⁴ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*.

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá edukačními možnostmi dvou vybraných památek Libereckého kraje, konkrétně hradů Bezděz a Houska. Památky jsou častým cílem školních exkurzí, usilujících o využití venkovní výuky pro ozvláštnění vzdělávání žáků různých věkových kategorií. Při návštěvě památek je ve společnosti většinou zakotvená představa o výkladové prohlídce s průvodcem. Ta však pro žáky může znamenat přehlcení informacemi a nezábavnou formu prohlídky, která v nich nezanechá příliš pozitivní prožitek. Dle několika studií se však podoba prohlídek začíná měnit. Nejen v zahraničí se začínají objevovat příklady dobré praxe, jak může vypadat inovativní interaktivní prohlídka poskytující prožitek vytvářející pozitivní vztah k památkám a jejich návštěvám. Tomuto trendu a jeho ustálení i pro školní exkurze se věnuje památková edukace – vzdělávací odvětví čerpající ze starší a více rozvinuté muzejní edukace. Nejznámější projekt v rámci památkové edukace představují Památky nás baví. Tento projekt bude také výchozím pro tuto práci.

Práce se bude skládat z teoretické a praktické části. Teoretická část bude věnována terénní výuce a jejímu zakotvení v ŠVP a také efektivitě terénní výuky v porovnání s běžnou vnitřní výukou. Dále bude v teoretické části představena muzejní pedagogika, její vzdělávací potenciál a možnosti spolupráce se školou. Práce se bude zabývat i vlivem muzejního prostředí a správně zvoleného programu pro návštěvníky. V návaznosti na muzejní pedagogiku bude představena památková pedagogika, její rozvoj v České republice a také projekt Památky nás baví a podoby péče o kulturní dědictví ve 21. století. Poté bude následovat praktická část, kde budou v úvodu představeny vybrané památky. Následně bude rozebrána jejich prezentace skrze rozhovory s kastelány a jejich vystupování na sociálních sítích. Popsán bude také současný stav edukace památek, na který navážou vytvářené návrhy konkrétních programů.

Cílem práce je seznámení s památkovou edukací jako takovou a jejími možnými podobami. V propojení s tímto seznámením je cílem vytvoření návrhů edukačních programů pro památky, které nenabízí specializovaný program pro školní skupiny a jejich prohlídky se zakládají na slovním výkladu historie památky.

Venkovní výuka

Historie a současnost

Venkovní výuce se v posledních letech dostává stále více pozornosti. S narůstajícím zájmem o zdravý životní styl dětí i dospívajících získávají venkovní formy výuky stále více pozornosti, a to od mateřských škol až po univerzity. Tato podoba výuky však není novodobou záležitostí, hlavně v oblasti přírodovědných oborů, na které byla venkovní výuka v počátcích zaměřována a její rozšíření i na humanitní obory přišlo až později. Již Jan Amos Komenský apeloval ve svém díle *Velká didaktika* na prospěšnost nabývání vědomostí přímo v terénu: „*Lidé mají se učit, pokud nejvíce možno, ne nabývati rozumu z knih, nýbrž z nebe, země, dubů a buků, tj. znáti a zkoumati věci samy, a ne pouze cizí pozorování a doklady o věcech.*“⁵. Nejstarší etapa venkovní výuky sahá až k Marii Terezii, kdy se zavedením povinné školní docházky vznikají i první školní zahrady. Historii těchto míst nejlépe shrnuje František Morkeš ve svém článku *Z historie školních zahrad*.⁶ Školní zahrady zřizované za vlády Marie Terezie byly zároveň spjaty s obživou učitelů. Hasnerovy zákony, vydané v roce 1869, zavedly povinnost zřizovat nejen učitelskou zahradu, ale zároveň vymezit pozemek pro výuku dětí. Se vznikem první republiky se školní zahrady staly ustanoveným školním příslušenstvím, které muselo být zřizováno při každé škole a sloužilo jako zásadní prostor pro praktickou činnost dětí spojenou s budováním jejich vztahu k přírodě. Cílené venkovní vzdělávání tak v českých zemích probíhalo již od 70. let 19. století.⁷ Velký krok zpět znamenal období po druhé světové válce a příchod komunistického režimu. Nastolení jednotné školské soustavy, sjednocený řád pro celé československé školství a důraz hlavně na ideologický řád znamenal unifikaci venkovních aktivit v rámci vzdělávání a také výrazný pokles zakomponování venkovní výuky do školních plánů. Venkovní realizace zůstávala nejčastěji u prakticky zaměřených předmětů, jakými byly například pěstitelství nebo tělovýchova. Širší využívání venkovních forem se stalo velmi vzácným a záleželo hlavně na nadšenosti učitelů. Návrat k diverzitě vzdělávacích aktivit započal politickými změnami od roku 1990. Postupně dochází k rozvoji a využívání různorodějších venkovních aktivit ve výuce.⁸

⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktika velká*.

⁶ MORKEŠ, František. *Z historie školních zahrad*.

⁷ JANČAŘÍKOVÁ, K. Myšlenka vyučování pod širým nebem má v českých zemích tradici. In K. Burešová (Ed.), *Učíme se v zahradě*, s. 17–18

⁸ NEPRAŠ, Karel a Renata ŠIKULOVÁ. Odkud a kam směřuje venkovní výuka?: Historie, současnost a trendy ve venkovní výuce v kontextu vzdělávacích teorií, s. 161-162

V současnosti má venkovní výuka komplexní a průřezový charakter. Prolíná se v ní celá řada učebních stylů a pojetí. Lze během ní aplikovat nejrůznější organizační formy výuky: od individuální přes skupinovou, kooperativní a projektovou až po hromadnou výuku. Vše závisí na zvoleném tématu a stanovených cílech. Mezi nejtradičnější podoby patří hromadné exkurze, výlety či výuka v okolí školy spojená zejména s předměty jako tělesná výchova nebo přírodopis. K odpovědi na otázku četnosti využívání venkovních forem výuky u nás však není dostupné velké množství dat. Přinést se je pokusil ale například výzkum Svobodové a kol.⁹ z roku 2019.¹⁰

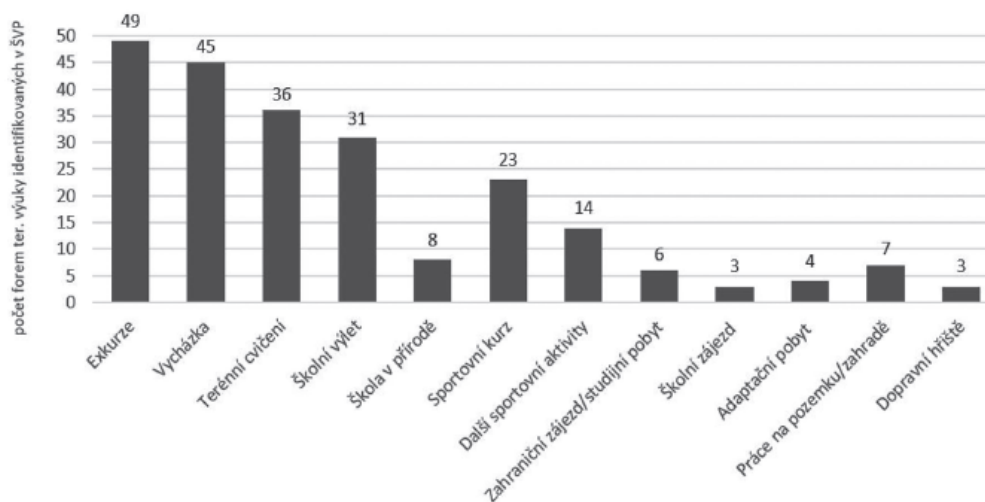
Konkrétní data, která by přiblížila četnost a formy využívání terénní výuky na základních školách, se pokoušeli získat výzkumníci z Masarykovy univerzity. Zaměřili se přitom na 50 základních škol z Jihomoravského a Jihočeského kraje. Výběr škol probíhal na základě vědomí, že je jimi terénní výuka využívána. Průzkum se skládal ze dvou částí: obsahové analýzy ŠVP ve vztahu k terénní výuce, tedy analýzy projektovaného kurikula – jestli je terénní výuka uváděna v učebních osnovách a učebních plánech, jakou má formu a zda je představena jako ucelená koncepce – a strukturovaných rozhovorů s učiteli pro upřesnění a prohloubení výsledků. Hlavním závěrem bylo zjištění, že v ŠVP všech analyzovaných škol je terénní výuka zmíněna přímo (např. pozorování v krajině) nebo nepřímo (např. orientace v mapě). Z toho ve dvanácti ŠVP se terénní výuka vyskytovala ze subjektivního hlediska hodnotitelů hodně – byla zahrnuta v rámci více předmětů a zároveň byly uváděny i další aktivity, jako terénní výcvikový kurz, ekologický pobyt, projekty spojené s pobytem venku –, v osmnácti ŠVP středně a ve dvaceti málo, tedy jen velmi okrajově. Ve čtyřiceti případech nešlo v případě zařazení o ucelenou koncepci.¹¹ V rámci mezipředmětovosti se nejčastěji propojovaly tematicky blízké předměty: zeměpis-přírodopis, zeměpis-dějepis. Také docházelo k zařazení do průřezových témat (v 28 případech). Forma terénní výuky byla nejčastěji definována jako exkurze. Tento pojem zahrnoval mimo jiné návštěvu muzeí, knihoven, výstav, divadelních a filmových představení nebo zoologické zahrady. Na druhém místě nejčastěji definovaných forem se vyskytovala vycházka – s pozorováním, do přírody, zeměpisná s pozorováním, terénní apod. Mezi dalšími formami se nacházely školní výlet, škola v přírodě, sportovní kurzy či zahraniční

⁹ SVOBODOVÁ, Hana, Radek DURNA, Darina MÍSAŘOVÁ a Eduard HOFMANN. Komparace formálního ukotvení terénní výuky ve školních vzdělávacích programech a její pojetí v modelových základních školách, s. 103-108

¹⁰ NEPRAŠ, Karel a Renata ŠIKULOVÁ. Odkud a kam směřuje venkovní výuka?: Historie, současnost a trendy ve venkovní výuce v kontextu vzdělávacích teorií, s. 162-163

¹¹ Jako ucelenou můžeme nazvat takovou koncepci, v níž na sebe navazují formy výuky, jsou postupně rozvíjeny a existují mezipředmětové vazby nebo ucelený systém dlouhodobých forem terénní výuky.

zájezdy. Následující graf ukazuje různé formy realizované terénní výuky, které bylo možné identifikovat a jejich četnost v ŠVP zkoumaných škol.¹²

Obrázek 1: Realizované formy terénní výuky a jejich četnost v ŠVP. Zdroj: Komparace formálního ukotvení terénní výuky ve školních vzdělávacích programech a její pojetí v modelových základních školách

Přínosy, překážky a důvody pro využití

V roce 2016 byl publikován projekt zabývající se terénní výukou a jejím využitím ve formálním vyučování.¹³ Tento text shrnuje více než 70 zahraničních i domácích studií, které analyzují dopady terénních programů formálního vzdělávání na znalosti, postoje, dovednosti, přesvědčení a chování žáků. Výzkum se nejprve zaměřil na pět různých oblastí, dle toho, jakou formu může terénní výuka mít:

- Školní zahrady a využití školních pozemků;
- Adaptační kurzy, školy v přírodě a další programy zaměřené na rozvoj vztahů ve třídě;
- Místně zakotvené učení a komunitně orientované projekty;
- Přírodovědně zaměřené terénní exkurze a programy organizované školou;
- Krátkodobé a pobytové programy organizované externími subjekty.

Pro tuto práci jsou vzhledem k jejímu zaměření na exkurze, jejichž program může být složený ze spolupráce památky se školou (tedy externím subjektem), podstatné závěrečné dvě

¹² SVOBODOVÁ, Hana, Radek DURNA, Darina MÍSAŘOVÁ a Eduard HOFMANN. Komparace formálního ukotvení terénní výuky ve školních vzdělávacích programech a její pojetí v modelových základních školách, s. 103-108

¹³ ČINČERA, Jan a Jakub HOLEC. Terénní výuka ve formálním vzdělávání.

kategorie: přírodovědně zaměřené terénní exkurze a programy organizované školou a krátkodobé a pobytové programy organizované externími subjekty. V obou případech byly závěrem pozitivní dopady těchto programů na žáky.¹⁴ Ty spočívaly především v dlouhodobém zapamatování nových znalostí získaných ve venkovním prostředí. Následovalo zlepšení sociálních dovedností, vzájemné posilování postojů a znalostí.¹⁵ Současně tyto programy získaly pozitivní ohlasy u žáků (počet žáků není v rámci výzkumu uveden), kteří je vnímali jako zábavné a atraktivní, a sami pocítovali pozitivní vliv alternativních výukových metod na své vzdělávání.¹⁶

Výzkum Skaugena a Fiskuma z roku 2015¹⁷ zkoumal postoj ředitelů škol k terénní výuce. Výzkum se utvářel především skrze rozhovory s řediteli tří škol, které do svých školních programů měly obsáhle zakomponovanou venkovní výuku. Většinou se ředitelé shodli, že důležitost této formy spočívala v možnosti dát žákům prostor ke hře, ke kontaktu s reálným světem. Zároveň podporovala jejich fyzickou aktivitu, stimulovala jejich zájem o bádání a rozvíjela sociální kompetence.¹⁸

Důležitou součástí projektu bylo porovnání účinnosti terénních programů s výukou v učebnách. Rickinson ve své studii venkovní výuky z roku 2004 napsal, že „*adekvátně naplánovaná, dobře vyučovaná a efektivně provázaná terénní výuka nabízí žákům více příležitostí k rozvoji jejich znalostí a dovedností než jejich každodenní zkušenosti v učebně.*“¹⁹ Porovnávání venkovní výuky s vnitřní s sebou však nese několik problémů. Prvním z nich je samotná odlišnost prostředí venku a uvnitř. Společně s ním je to diametrální odlišnost metod, jejichž použití je vázáno na to či ono prostředí. Na tyto dva hlavní problémy navazuje řada dalších proměnných, které porovnávání ztěžují a činí ho velice individuálním.

¹⁴ ČINČERA, Jan a Jakub HOLEC. Terénní výuka ve formálním vzdělávání, s. 6.

¹⁵ Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., Benefield, P. (2004). *A review of research on outdoor learning*. National Foundation for Educational Research, King's College London. Dostupné z <https://www.informalscience.org/sites/default/files/Review%20of%20research%20on%20outdoor%20learning.pdf>

¹⁶ ČINČERA, Jan a Jakub HOLEC. Terénní výuka ve formálním vzdělávání, s. 6.

¹⁷ Skaugen, R., & Fiskum, T. A. (2015). How Schools with Good Academic Results Justify Their Use of Outdoor Education. *International Education Research*, 3(4), 16-31. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/288857240_How_Schools_with_Good_Academic_Results_Justify_Their_Use_of_Outdoor_Education

¹⁸ SKAUGEN, Randi a Tove Anita FISKUM. How Schools with Good Academic Results Justify Their Use of Outdoor Education, s. 21-22.

¹⁹ Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., Benefield, P. (2004). *A review of research on outdoor learning*. National Foundation for Educational Research, King's College London. Dostupné z <https://www.informalscience.org/sites/default/files/Review%20of%20research%20on%20outdoor%20learning.pdf>

Jeden ze zahrnutých výzkumů v souhrnu od Činčery a Holce porovnával tři formy výuky – čistě venkovní, kombinovanou venkovní a vnitřní a čistě vnitřní. Skupiny pracující v rámci prvních dvou variant výuky patřily mezi nejúspěšnější. Dle dalších výzkumů porovnávajících čistě venkovní a čistě vnitřní formu výuky byly tyto formy srovnatelné. Venkovní výuka však žákům přinesla obohacení ve formě pozitivních zkušeností, kterých by se jim v případě vnitřní formy nedostalo. Mezi tyto zkušenosti patřila „opravdovost“ a „autenticita“ představující možnost zapojení všech smyslů v rámci procesu učení namísto běžného využití pouze zraku a sluchu. Studií porovnávajících venkovní a vnitřní výuku však není dostatečné množství ke stanovení pevného závěru, která z variant je účinnější formou výuky. Existující studie hovoří více pro terénní výuku a lze proto předpokládat, že vhodně uzpůsobené programy mohou více napomáhat k dosažení určitých vzdělávacích cílů než běžná vnitřní výuka.²⁰

Závěrem se text zaměřil na problematiku zařazování terénní výuky na školách. V předchozí kapitole se díky analýze ŠVP různých základních škol prokázalo, že venkovní výuka v nich zmiňovaná je, ovšem ve větší míře jen ve čtvrtině škol. Důvody pro ale i proti zavádění terénní výuky na školách závisí na více faktorech – na jednotlivých učitelích a jejich přesvědčení o zvládnutí terénní výuky, na vedení školy, na jejím sociálním okolí či na finančních, prostorových a časových nárocích této formy. Dle Prestona²¹ se za hlavní bariéru dá považovat chybějící trénink v realizaci výuky mimo školní zdi. Učitelé jsou tak málo přesvědčení o svých odborných a didaktických schopnostech zvládnout terénní výuku, včetně bezpečnostních rizik s ní spojených. Obavy o bezpečnost žáků mimo školní prostředí potvrzuje jako překážku v zapojování terénní výuky i Dymont.²² Mezi další zmiňované příčiny patřil úpadek zájmu o terénní výuku v důsledku nedostačujících finančních prostředků.²³ V neposlední řadě byla zmíněna i přílišná přeplněnost kurikula vzdělávacím obsahem, což nemá poskytovat dostatek prostoru k uplatňování výuky v terénu. Autoři shrnujícího průzkumu jako východisko doporučili „rozmazaný“ přístup postavený na principu kombinace venkovní a vnitřní výuky – přirozené propojování hodin vedených v učebně se vzděláváním praktikovaným v terénu, a tudíž maximalizování dopadu takové výuky na žáky.²⁴

²⁰ ČINČERA, Jan a Jakub HOLEC. Terénní výuka ve formálním vzdělávání, s. 7-8

²¹ Preston, L. (2015). The Place of Place-Based Education in the Australian Primary Geo-graphy Curriculum. *Geographical Education*, 28, 41-49. Dostupné z <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1085985.pdf>

²² Dymont, J. E. (2005). Green school grounds as sites for outdoor learning: Barriers and opportunities. *International Research in Geographical & Environmental Education*, 14(1), 28-45. Dostupné z <http://dx.doi.org/10.1080/09500790508668328>

²³ SMETÁČKOVÁ, Irena. Škola v přírodě: limity a dilemata, s. 423-427.

²⁴ ČINČERA, Jan a Jakub HOLEC. Terénní výuka ve formálním vzdělávání, s. 8-9

Potenciál muzejní edukace

Náhled na důvod pro vyšší zařazení historických exkurzí do ŠVP může poskytnout obor muzejní edukace. Pod tímto pojmem je možné si představit facilitované a intencionální výchovné působení muzea na veřejnost. Muzeum samotné jako instituce společně se svými sbírkami působí na společnost výchovně.²⁵ Velkým přínosem je primárně autentičnost prostředí a vystavené originální historické předměty skrývající edukační potenciál. Návštěva muzea a prohlídka expozic zároveň vzbuzují emoce – romantické představy o velkých objevech a dobrodružství, ale také uvědomění náročných procesů a vysokých nákladů během stavebních činností.²⁶

Pod pojmem muzejní edukace si zároveň lze představit zejména záměrné edukační procesy, které probíhají v návaznosti na sbírky muzea, pro které jsou však pečlivě připravovány podmínky – ať už ze strany samotné instituce nebo jiného učitele, například toho, který do muzea přichází se svou třídou – a které organizuje, naplňuje předem plánovaným obsahem a spojuje je se specifickými cíli. Učení v muzeu může být usnadněno dvěma způsoby – přímo a nepřímo. Nepřímou facilitací rozumíme přítomnost didaktických prvků v rámci expozice – vhodné téma, uspořádání, různé modely nebo samoobslužné pracovní listy. Není zde však přítomen muzejní pedagog. Ten je součástí druhého způsobu usnadnění, tedy přímé facilitace. Vedle muzejního pedagoga může roli vychovatele usnadňujícího proces učení zastávat například průvodce, umělec nebo restaurátor. Jejich smyslem je přímá komunikace se vzdělávanými jedinci, odpovídání na otázky, provádění reflexe proběhlých aktivit nebo reakce na specifické požadavky či potřeby. Prokázalo se, že návštěvník je schopen pojmout daleko více, pokud se může opřít o sebemenší asistenci a pomoc.²⁷

Pokud se do role výchovného průvodce staví učitel, je pro něj v rámci muzejní edukace důležitá také její propojenost s kurikulem. Spojením edukačních aktivit v muzeu s kurikulem se tak vytváří přímá návaznost edukace v muzeu na školní vzdělávací programy, což učitelé preferují. Toto spojení není pouze vítáno, je spíše požadováno, jelikož pro učitele je na prvním místě hlavně učivo a plnění cílů daných právě kurikulem. Zároveň je návštěva muzea posléze obhajitelnější před vedením školy i rodiči žáků. Není na ni nahlíženo jako na „zábavu“, ale je celistvou součástí vzdělávacího procesu, zakomponována do školního vzdělávacího programu, kam lze návštěvu konkrétního muzea zařadit.²⁸

²⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*, s. 35

²⁶ BREJCHOVÁ, Denisa. *Archeologie dědictví - základ evropské kulturní paměti: Metody interpretace archeologických expozic žákům mladšího a staršího věku*, s. 383

²⁷ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*, s. 39

²⁸ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*, s. 49-50

Pokud by bylo otázkou, z jakého důvodu školy do muzeí vůbec přicházejí, kromě výše zmíněného lze podat i další vysvětlení. Muzea mohou poskytovat východisko při hledání účinného didaktického prostředku edukace. Muzeálie, tedy vystavené exponáty, představují konkrétní, hmatatelný příklad, pro edukaci obecně velmi užitečný a názorný. V tomto případě přitahuje pozornost přítomnost originálních předmětů, které ilustrují konkrétní skutečnost, jež je v souladu s cílem vzdělávacího úsilí.²⁹ Muzea také jako neformální vzdělávací instituce nabízí vzdělávací programy. Jejich cílem je provést žáky v úzké kooperaci se školou zejména vzdělávacími oblastmi Člověk a jeho svět a Člověk a společnost zakotvenými v RVP. Takové programy pracují nejen s množstvím aktivizačních metod zaměřených na aktivní participaci žáků při výkladu, ale také s možnostmi badatelské práce zahrnující repliky a specifické pomůcky.³⁰ Návštěvy muzeí v rámci škol jsou realizovány jako formy odborné exkurze. Umožňují žákům přímý kontakt s předměty a jevy historické skutečnosti. Exkurze může být zaměřena na historické téma či může mít charakter komplexní, zahrnující více předmětů.

Předpoklady spolupráce muzea a školy

Spolupráce škol s muzei poskytujícími vytvořené programy pro skupiny návštěvníků s sebou nese předpoklad, že se muzea nebudou řídit pouze vzdělávacími oblastmi RVP, ale také výchovně-vzdělávacími cíli a principy, které patří mezi hlavní funkce škol. Muzejní programy a veškeré zahrnuté vzdělávací situace by tak měly pracovat nejen se samotným prožitkem žáků v rámci práce v jiném prostředí s interaktivními prvky, ale také s kognitivními cíli, afektivními cíli nebo klíčovými kompetencemi stanovenými pro dané kategorie žáků. Kognitivní cíle pokrývají získávání nových znalostí a jejich opakování, upevňování a prohlubování. Afektivní cíle vedle toho pracují s formováním postojů žáků a s vytvářením jejich hodnotové orientace. V rámci muzejních programů by se tak jejich účastníci měli vést k poznávání a pochopení smyslu dějin, ke správnému chování v muzeu, ale také k výchově k muzeu, tedy aby jej žáci znali jako instituci, která jim dokáže historii ukázat, přiblížit, pomoci jim porozumět jí a je vhodným místem pro rozšiřování znalostí. Poslední skupina klíčových kompetencí v sobě odráží více výchovné prvky vzdělávacího procesu a stanovuje schopnosti a dovednosti, které by si měl žák v rámci svého studia osvojit. V rámci muzejních vzdělávacích situací by tak

²⁹ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*, s. 50

³⁰ BREJCHOVÁ, Denisa. *Archeologie dědictví - základ evropské kulturní paměti: Metody interpretace archeologických expozic žákům mladšího a staršího věku*, s. 384d

šlo zejména o kompetenci k řešení problémů, ale také o komunikativní kompetenci, kompetenci k učení, nebo o sociální a personální kompetenci.³¹

Petra Horská ve své knize *Výukové cíle muzejní edukace* pracuje nejen s teoretickými pojmy, ale také s kvalitativně orientovaným výzkumným šetřením uskutečněným mezi lety 2012 a 2016.³² Zaměřovalo se mimo jiné také na otázku předpokladů spolupráce muzea a školy a v tomto ohledu zejména na očekávání učitelů k propojování výuky s muzejní činností. Ze závěrečného shrnutí vyplynulo, že učitelé nejvíce požadují, aby program muzea zahrnoval výše zmíněnou škálu vyučovacích cílů. Jednalo se převážně o cíle spojované se školním kurikulem, zaměřené na upevňování učiva, získávání nových poznatků a propojování svých znalostí s muzeáliemi, kde hlavní očekávání spočívalo v možnosti propojit teoretické informace z hodin s hmatatelnou věcí. Pokud však byli učitelé postaveni před otázkou, zda by si žáci měli z muzea odnést spíše vědomosti nebo prožitek, většina se postavila na stranu prožitku. Z tohoto bilancování mezi vědomostní a zkušenostní stránkou muzejních programů je zřejmé, že návštěvu muzea nelze striktně definovat pouze naplňováním kognitivních cílů školního kurikula.³³

Přínosnost vzdělávání v muzejním prostředí a jeho specifičnost

Vzdělávací situace probíhající v prostorách muzea se odlišují od těch ve vzdělávacím prostředí či od zájmových a volnočasových situací zejména svou přímou propojeností se sbírkovými předměty, výstavami, expozicemi a dalšími muzejními činnostmi. Zároveň jsou relevantní pro všechny typy i zaměření vzdělávání a pro všechny kategorie návštěvníků. Vzdělávání v rámci muzea je určováno několika determinanty. Mezi ty hlavní se řadí samotný obsah výstav a expozic – jejich vzhled a zpracování, logické uspořádání, počet exponátů a jejich zajímavost pro návštěvníky. Mezi další faktory patří prostor – rozloha muzea, rozmístění výstav, akustika a logické umístění exponátů – a čas – zda návštěvník může výstavu navštívit opakovaně, zda jsou umožněny kratší i delší pobyty a další. Časový determinant je většinou ohraničen pouze otevírací dobou muzea a je již na návštěvníkovi, jak často či dlouho v muzeu pobyde. Posledním ovlivňujícím a nejvíce proměnným faktorem jsou právě návštěvníci samotní. Proměnlivost spočívá v jejich měnící se motivaci, očekávání, názorech, postojích, zájmu o téma nebo ve schopnostech pracovat s exponáty dané výstavy.³⁴

³¹ HORSKÁ, Petra. *Výukové cíle muzejní edukace*, s. 106-107.

³² HORSKÁ, Petra. *Výukové cíle muzejní edukace*, s. 94.

³³ HORSKÁ, Petra. *Výukové cíle muzejní edukace*, s. 120-124.

³⁴ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika*, s. 214-215.

Vzdělávání v prostředí muzea vyžaduje také splnění určitých požadavků. Mezi čtyři klíčové aspekty patří:

1. Kvantita: Množství informací by mělo být přizpůsobeno potřebám konkrétních skupin, pro které je vzdělávací program tvořen, aby nedošlo k informačnímu přetížení.
2. Kvalita: Informace prezentované v muzeu by měly být pravdivé a předávané originálním způsobem.
3. Relevance: Prezentovat by se měly jen klíčové informace podstatné pro cílovou skupinu, pro kterou by se zároveň měly vhodně upravit.
4. Jasnost prezentace: Forma podání informací by měla být pro žáky snadno srozumitelná.³⁵

V průběhu vzdělávací situace, a to nejen v muzejním prostředí, by mělo docházet k podpoře takzvaného „prožitku flow“ pro dosažení optimálního zážitku. „Prožitek flow“ lze definovat jako situaci, kdy jsme probíhající činností naprosto pohlceni, provádíme ji téměř automaticky a pramení z ní pocit bezprostřední radosti. Tento stav se stává následně velmi důležitým pro pokračování při dalších vzdělávacích situacích. Tomáš Martinec ve své knize *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova* uvádí: „*Samotný prožitek se stává silnou motivací pro další opakování příslušné činnosti.*“³⁶

S prožitkem a jeho zesílením a zároveň s navyšováním atraktivity souvisí takzvané „Hands-on“ výstavy. Tato forma výstav, do češtiny překládána jako „na dosah“, vyhovuje požadavku na možnost dotýkání se exponátů a vykazuje prokazatelné zlepšení prožitku, zejména u dětských návštěvníků. Poskytuje možnost vnímat strukturu předmětu, cítit ho a tím se stává skvělým způsobem, jak se „z předmětu učit“. Vzhledem k opatřením spojeným s exponáty, je však charakter „Hands-on“ většinou nepřijatelný a neproveditelný s originály. Vznikají proto repliky, které nejen že umožňují osahání, ale zároveň je možné skrze ně nahlížet na otázku „proč nesahám na originál“, která dokáže být stejně atraktivní jako samotné dotýkání se. Vzdělávací situace v muzejním prostředí tak zrcadlí systém práce v muzeu vedený profesionály. Motivují pozorovat, sdělovat vlastní prožitky, zprostředkovávat své poznatky, určovat hodnotu věcí, opravovat je a zkoumat nebo konstruovat realitu jejich času.³⁷

³⁵ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika*, s. 216.

³⁶ HORÁČEK, Radek a Jan ZÁLEŠÁK. *Aktuální otázky zprostředkování umění*, s. 73-76.

³⁷ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika*, s. 219.

Památková edukace

Muzea nejsou jediná místa poskytující možnosti přímého setkání s historií. Vedle nich dokáží podobnou edukační roli sehrát i historické památky.³⁸ Památkové objekty jsou taktéž veřejnými místy otevřenými pro širokou veřejnost, která je může vyhledávat jako věrohodný zdroj informací.³⁹ Muzea slouží jako místa shromažďující jednotlivé historické či umělecké předměty a seřazující je do tematických skupin. Návštěvníkům umožňují s nimi pracovat, ať už badatelskou formou či v rámci interpretace různých předmětů (archeologických nálezů, obrazů, dobových předmětů a dalších historických, uměleckých nebo umělecko-historických předmětů).⁴⁰ Muzeum také nabízí širokou škálu vzdělávacích příležitostí od uměleckého vzdělávání, přes rozpoznání hodnoty uměleckých předmětů a pochopení smyslu umění až po objevení obohacení, jaké může umění vnášet do života a jak dokáže ovlivnit vnímání okolního světa.⁴¹

Oproti muzeím jsou památky komplexním místem poznání. Představují lidské dílo, které vzniklo jako přímý výtvar lidských rukou nebo jako realizace určitého lidského záměru v kulturní krajině, mají historický původ a dodnes některé zůstávají zachované ve své původní podobě.⁴² Jejich zdi a okolí hradeb poskytují naprosto autentické prostředí podněcující lidskou představivost, touhu objevovat a naslouchat jak historickým faktům, tak místním pověstem.⁴³ Dokáží mít hned několik různých hodnot. V první řadě hodnotu historickou, dále uměleckou – řemeslnou nebo technickou – a také hodnotu stáří – nenovosti. Cena stáří je pozorovatelná například v případě zřícenin. Ty představují dílo s původem v minulosti, ale zároveň jsou zasažené procesem zániku. Poskytují tak prostor k uvědomění si neustálého střídání vzniku a zániku, který je s dějinami úzce spjat.⁴⁴ Skrze památky lze také vnímat širší časové horizonty – odlišnost různých dob minulých, jejich kultur, způsobu života... Dokáží vést k jinému pohledu na současnost a každodenní potřeby. Při pohledu na jinakost minulosti dochází k uvědomění tlaku ze strany potřeb, které dříve neexistovaly nebo měly podřadnou pozici oproti jiným. Takové poznání přináší určitý zdroj svobody.⁴⁵

³⁸ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu.*

³⁹ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu.*

⁴⁰ BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená*, s. 94-98.

⁴¹ BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená*, s. 147.

⁴² BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená: [přívodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*., str. 42-44

⁴³ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu.*

⁴⁴ BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená: [přívodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*., str. 42-44

⁴⁵ BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená: [přívodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*., str. 45-47

Základ pro edukaci tvoří v případě historických objektů památková pedagogika. Zatím nejrozsáhlejší a také nejpodstatnější projekt pro vývoj této oblasti představují publikace *Památky nás baví*.⁴⁶ Památkové vzdělávací programy, ať už formální či neformální, mohou stejně jako ve výše zmiňované muzejní metodice pracovat s RVP oblastmi *Člověk a jeho svět* a *Člověk a společnost*, ovšem nejenom s nimi. Více než žádoucí je mezipředmětové propojení pramenící z vícero oblastí a široké využití aktivizačních metod.

V rámci neformálního vzdělávání vznikly vedle projektu *Památky nás baví* i další projekty, přičemž některé z nich pokračují dodnes. Mezi takové patří například tematické festivaly pořádané v zahradách Kroměřížského zámku, za kterými stojí představitel edukačního centra v Kroměříži, Petr Hudec. Festivaly *Hortus Magicus* jsou v Květné zahradě pořádané již od roku 2014. Návštěvníky navrací do doby zakladatele olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, ale zároveň jim představují zámek jako místo, které stále žije vlastním životem, díky čemuž mohou objevovat kulturu „baroka 21. století“. Každý ročník má své jednotící téma vycházející z hlavního večerního divadelního představení. Významnou návštěvnickou skupinu zde tvoří rodiny, a proto je jim program přizpůsobován. Výsledkem je vytvoření her podporujících mezigenerační učení, kdy se zapojují jak děti, tak i jejich rodiče. Zároveň jsou hry dělané tak, aby se při některých učili děti od rodičů a u dalších tomu mohlo být naopak. O celý obsah programu se starají muzejní a památkoví pedagogové a obsah jednotlivých aktivit má edukační charakter. Pracují s historií zahrady, jejím charakterem, s jednotlivými částmi památky nebo řemeslnými postupy, které ji udržovaly kdysi a dnes. Každá rodina obdrží svou herní kartu s plánkem zahrady a místy na razítka za plnění úkolů. Hry jsou v rámci festivalu provázané, ovšem poskytují možnost procházet stanoviště v libovolném pořadí, kromě finálního, kde po splnění všech aktivit obdrží účastníci menší odměnu.⁴⁷

Jako další příklad inovativního pojetí prohlídek může sloužit projekt *Sen biskupa Karla* realizovaný v Arcidiecézním muzeu Olomouc.⁴⁸ Muzeum nabízí od roku 2017 možnost zapůjčení tabletů vybavených interaktivní aplikací. Ta návštěvníky provede zábavnou a tvořivou formou skrze historii, význam a souvislosti vybraných vystavených exponátů, které patří do sbírky celoevropského formátu shromážděné významným mecenášem umění biskupem

⁴⁶ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*.

⁴⁷ HUDEC, Petr. Neformální vzdělávání rodin na příkladu herních aktivit festivalu barokní kultury *Hortus magicus*.

⁴⁸ *Sen biskupa Karla*. Dostupné z: <https://www.muzeum.cz/rodice-s-detmi/sen-biskupa-karla--1859/#:~:text=Aplikace%20Sen%20biskupa%20Karla%20v%C3%A1m,skupin%2C%20pros%C3%ADme%20o%20nah%C3%A1%20en%C3%AD%20dop%C5%99edu>.

Karlem II. z Lichtensteinu-Castelcornu. Aplikace nabízí interaktivní hry pracující s vyobrazením vystavených exponátů. Návštěvník tak během prohlídky odpovídá například na kvízové otázky, sestavuje exponáty podle jejich podoby před ním nebo maluje jejich podobu na prázdné místo v tabletu.⁴⁹

Rozvoj památkové edukace v České republice

Od konce minulého století docházelo v České republice k navyšování spolupráce paměťových institucí a škol, zejména skrze projekty. Mezi nejvýznamnější patří *Brána muzea otevřená*⁵⁰, se zaměřením především na muzejní a galerijní edukaci, probíhající mezi lety 1997 a 2002 pracující se vzdělávacími a komunitními rolemi regionálních a městských muzeí.

Po tomto projektu následovaly i další úspěšné programy nebo publikované metodiky jako například *Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví*⁵¹. Projekty realizovalo také NPÚ a správy památkových objektů, přičemž se zaměřovaly na zohlednění edukačního potenciálu kulturního dědictví pro cílové skupiny. Ve všech případech se však jednalo spíše o experimentální projekty bez možnosti dlouhodobé udržitelnosti, zejména z hlediska finančního a časového pokrytí.⁵² V rámci NPÚ proběhlo v roce 2012 dotazníkové šetření, které ukázalo, že 27 z 28 dotazovaných památek je ochotno nabízet školním skupinám programy, odehrávající se v autentickém historickém prostředí. Otázkou však bylo zajištění financí a školených pedagogů pro vedení programů, k čemuž se přihlásila již jen třetina památek.⁵³

Inovaci v památkové edukaci představoval projekt NPÚ z roku 2012 *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky*, jehož metodickým výstupem jsou publikace *Památky nás baví*. Jeho cílem bylo vytvoření komplexního systému vzdělávacích programů zaměřených na edukaci v oblasti kulturního dědictví zaměřených na různé cílové skupiny. V rámci projektu se podařilo stanovit podmínky, za jakých by ze strany NPÚ bylo možné poskytovat veřejně dostupnou a rovněž kvalitní edukaci v historickém prostředí. Vznikla síť 7 regionálních edukačních center

⁴⁹ Muzeum umění Olomouc, 2017, *Sen biskupa Karla*, YouTube video. [2023-11-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pqJVuJaLAZA>.

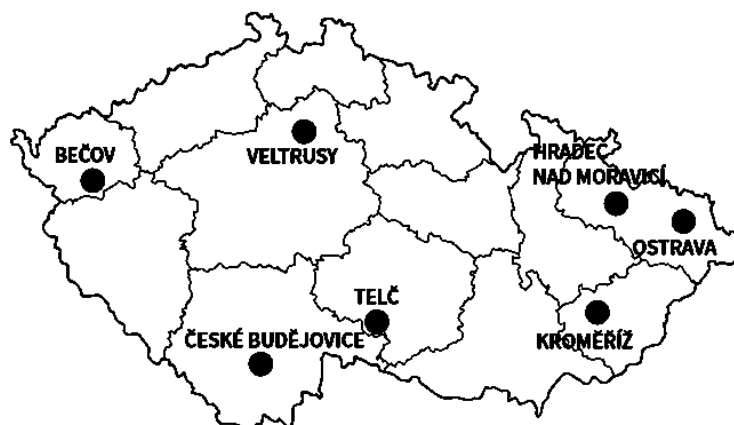
⁵⁰ BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená*.

⁵¹ Veronika MIKEŠOVÁ – Marie OPATRŇÁ a kol., *Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví. Certifikovaná metodika*, 2014 [online]. Dostupné z: http://www.archeologienadosah.cz/sites/default/files/naki/metodika_edukace_a_prezentace_archeologickeho_kulturniho_dedictvi.pdf [cit. 2015-02-01].

⁵² HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 31-34.

⁵³ Podle H. HAVLŮJOVÁ, *Vzdělávací potenciál památkových objektů s ohledem na školní praxi. Závěrečná zpráva analytického šetření (duben–červen 2012)*, nepublikovaná výzkumná zpráva, 2012, s. 15.

NPÚ v 6 krajích, které definovaly společné principy a cíle pilotních edukačních programů. Tyto programy byly od roku 2013 ověřovány na různých místech ČR.⁵⁴

Obrázek 2: Mapa umístění edukačních center NPÚ. Zdroj: Památky nás baví

Projekt Památky nás baví probíhal do roku 2015. Po jeho skončení se lišilo následné fungování jednotlivých edukačních center. O informace ohledně aktuálního stavu edukačních center jsem požádala vedoucí oddělení edukace NPÚ, paní magistru Naděždu Rezkovou Příbylovou, která mi ji obsáhle popsala následovně⁵⁵: Ostravské edukační centrum zaniklo společně s projektem. Centrum v Bečově začalo po ukončení projektu fungovat přímo pod památkovým objektem a v rámci rekonstrukce v areálu hradu vznikly učebny a prostory pro lektory. Kvůli snižování stavu zaměstnanců se však nepodařilo udržet úvazek lektora a další fungování programů je proto nejasné. Centrum v Hradci nad Moravicí ukončilo svou činnost před několika lety z důvodu odchodu lektora. Edukační činnosti se ovšem začal věnovat nedaleký zámek Raduň, který edukační programy v návštěvnické sezóně nabízí, s ohledem na své kapacitní možnosti. Ve Veltrusech se edukační centrum prolulo s dřívějším projektem obnovy veltruského zámku, při kterém vzniklo vzdělávací centrum Schola naturalis. Toto centrum stále nabízí vzdělávací program pro návštěvníky, přestože byl rovněž oslaben počet lektorů. V Českých Budějovicích funguje edukační centrum pod záštitou tamějšího územního odborného pracoviště. Poskytuje pestrou nabídku programů, kterou zajišťuje i díky externím lektorům. Edukační centrum v Telči prošlo od skončení programu několika změnami. Ještě před skončením programu bylo vytvořeno metodické centrum pro vzdělávání se sídlem v Telči zaměřené na programy pro různé cílové skupiny. V roce 2017 zaniklo a nahradil jej odbor edukace a dalšího vzdělávání spadající pod generální ředitelství NPÚ. Součástí tohoto odboru je edukační oddělení zaměřené na interpretaci památek a tvorbu edukačních programů pro

⁵⁴ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 36-39.

⁵⁵ Informace mi byly poskytnuty v rámci e-mailové komunikace, dne 28.11.2023.

veřejnost. Dosud v rámci oddělení pracují tři pracovníci s pracovišti v Telči, Kroměříži a Brně. Od ledna je však z důvodu snižování počtu zaměstnanců pravděpodobné, že pracovníci zůstanou na oddělení pouze dva. Kroměřížské edukační centrum v Květné zahradě zůstalo zachováno pod územním odborným pracovištěm. Po návratu zámku i Podzámecké zahrady do péče církve v roce 2015 došlo k omezení prostorů dříve přizpůsobených pro edukační programy. Stále zde však působí kmenový lektor s širokou nabídkou programů nejen pro školy, ale i pro návštěvníky se specifickými potřebami.⁵⁶ Aktuální podoba fungování edukačních programů v Květné zahradě byla zmíněna výše v rámci forem neformálního vzdělávání. Již několik let se v zahradách pořádá festival přibližující kulturu baroka provázanou s 21. stoletím, přičemž je celý program zaměřený převážně na mezigenerační učení pramenící z návštěv rodin a jejich společného prožívání programů.

⁵⁶ E-mailová korespondence s MgA. Naděždou Rezkovou Příbylovou [online], 28.11.2023, rezkova.nadezda@npu.cz.

Památky nás baví

Památky nás baví je název pěti publikací, které byly uveřejněny jako metodický výstup projektu *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky*. Cílem těchto publikací je podpoření rozvoje edukačního potenciálu autentického prostředí památkových objektů a zón, vždy s ohledem na potřeby určitého stupně vzdělávání. Jednotlivé knihy samostatně pokrývají potřeby předškolních dětí a žáků 1. stupně základní škol, žáků 2. stupně základních škol a středoškoláků, studentů vysokých škol a následně i postgraduálního vzdělávání pedagogů, mezigeneračně propojovaného vzdělávání a v poslední publikaci také potřeby žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Celý projekt nahlíží na movité i nemovité dědictví jako na zdroj inspirativních vzdělávacích příležitostí pro všechny generace. Na projektu se podílel nejen Národní památkový ústav, ale také Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Projekt byl založen na principu akčního výzkumu, který je přístupem kvalitativního výzkumu zaměřeného na dosahování společenských změn. Konkrétně šlo o participativní akční výzkum, v rámci kterého je do výzkumu zapojena cílová skupina, které má procházet změnou. Do tvorby, realizace i hodnocení kvality edukačních programů byli tak zahrnuti nejen znalci a správci památkově chráněných objektů, ale také pedagogové nebo odborní didaktici a žáci určené cílové kategorie. Závěrem projektu je zhodnocení památkové edukace jako jednoho z nejúčinnějších způsobů, jak přispívat ke vzdělávání veřejnosti v oblasti péče o kulturní dědictví a podněcování jejího zájmu o tuto oblast. Její účinnost je přitom zaklíčována zejména v interaktivních, zábavních a nevšedních formách aktivit, které jsou žákům v rámci památkové edukace nabízeny, dokáží je nadchnout a podnítit jejich další zájem o kulturní dědictví.⁵⁷

Péče o kulturní dědictví v 21. století a důležitost způsobu prezentace památek

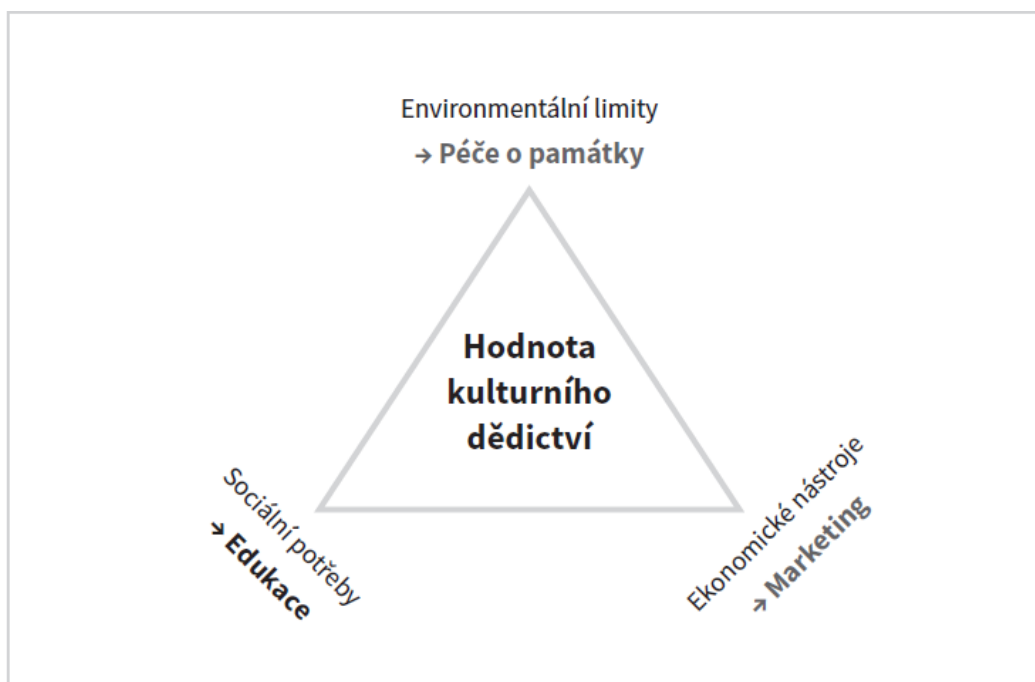
V posledních třiceti letech prochází přístupy k péči o kulturní dědictví zásadními paradigmatickými změnami. Tyto změny popisuje ve svých výzkumech například britský teoretik Graham Fairclough⁵⁸. Péče o kulturní dědictví je většinou, zejména ve střední Evropě,

⁵⁷ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví.*, str. 8-9

⁵⁸ Graham FAIRCLOUGH, *New Heritage, an Introductory Essay: People, Landscape and Change*, in: G. Fairclough - R. Harrison – J. H. Jameson – J. Schofield (eds.), *The Heritage Reader*, Abington 2008, s. 297–312.

vedena podle tradičního přístupu z 19. století, založeného na posudcích expertů, kteří poskytují „objektivní“ hodnocení „jménem všech“ a určují, co lze považovat za „nejvíce kvalitní“ dědictví. Začínají se však objevovat nové postupy, které staví na demokratickém celospolečenském rozhodování. Do procesu výběru je tak zahrnována i laická veřejnost, která se zapojuje i během následné péče o historické dědictví. Začíná být stále více vyzdvihována důležitost individuality a veřejnosti v celém sektoru péče o památky a projevuje se i v české památkové péči. Na tuto problematiku zaměřil svou esej *O smyslu památek a péče o ně* například český historik Mojmír Horyna⁵⁹. Důležitým je princip stanovování hodnoty, která není objektivním faktem, ale určuje ji ten, kdo ji rozpoznává a je schopen ji obhájit. Zároveň vyzdvihuje fakt, že převzetí a uchování kulturního dědictví v určitých regionech a lokalitách je vázáno na tamější lidi a jejich ochotu tak činit.⁶⁰

Z hlediska udržitelnosti společenské hodnoty kulturního dědictví je možné dle projektu Památky nás baví rozlišovat 3 základní strategie: péče o památky, edukace (výchova a vzdělávání) a marketing. Dlouhodobé udržování hodnoty přitom zajistí pouze vyvážené fungování všech tří složek. Jejich provázanost znázorňuje následující graf.⁶¹

Obrázek 3: Udržitelnost společenské hodnoty kulturního dědictví. Zdroj: Památky nás baví

⁵⁹ Mojmír HORYNA, *O smyslu památek a péče o ně*, in: A. Brabcová (ed.), *Brána muzea otevřená*, s. 42–51.

⁶⁰ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 21.

⁶¹ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 23.

Důležitým aspektem spojeným s péčí o památky je jejich prezentace a návštěvnost. Způsob prezentace českých hradů, zámků a přilehlých historických zahrad má dlouhou tradici, která neprošla četnými změnami. Jde o způsob mezinárodně uznávaný, ale zároveň dochází k jeho zpochybňování a kritice z důvodu nastupujících módních trendů a s nimi spojenou konkurenceschopností v soutěži o veřejné finanční prostředky a na trhu s volným časem. V roce 2011 proběhl průzkum pro NPÚ od International Business and Research Services (IBRS).⁶² Tento průzkum pracoval s „turistickým“ provozem památek, představujícím cca 2 hodiny na místě památky zahrnující prohlídku s průvodcem. Tento způsob návštěvy vyhovoval většině návštěvníků z ČR – necelým 4 milionům osob v kategorii do 59 let a jednalo se o návštěvu převážně obecně známých památek. Z pohledu školních exkurzí byla důležitá kategorie návštěvníků do 19 let, která představovala 40 % respondentů. Z průzkumu nebylo zřejmé, zda se návštěvy památky zúčastnili v rámci školní exkurze či samostatně. Lze ovšem odhadnout, že na památky NPÚ zavítalo v roce 2011 okolo půl milionu nejmladších návštěvníků. Do českých základních a středních škol přitom dochází zhruba milion a čtvrt žáků či studentů. Památky tedy nenavštívila ani polovina žáků docházejících do škol.

Důvodem pro tento malý podíl návštěvnosti může být stále menší spokojenost škol s čistě rekreačním smyslem výletů. Stále více se snaží dbát na výchovně-vzdělávací aspekt a zohlednění vzdělávacích potřeb žáků. Pro NPÚ se tak stávají náročnými klienty, kterým přestává dostačovat stávající tradiční způsob prezentace památek.⁶³

Didaktická rovina památkové edukace

Stejně jako u muzejní edukace, lze i památkovou edukaci propojovat s několika rovinami v rámci výchovně-vzdělávacího procesu. První rovinu představují kognitivní kompetence žáků, tedy upevnění a opakování učiva, získávání nových poznatků a jejich prohloubení. Pokud je práce v rámci památkové edukace zaměřená hlavně na tuto rovinu, lze ji nazývat jako „výchovu o kulturním dědictví“. Jestliže je přidána i rovina afektivního rozvoje žáků, tedy formování jejich postojů, výchova k památkám, chování v rámci památek a výchova k pochopení dějin, pak lze mluvit o „výchově *prostřednictvím* kulturního dědictví.“ Nejkomplexnější rovinu představuje zahrnování rozvoje kognitivních, afektivních i behaviorálních kompetencí zároveň.

⁶² Jednalo se o omnibusové šetření IBRS OBSERVER, realizované ve dnech 1.–11. listopadu 2011 pro potřeby NPÚ. Tazatelé vedli osobní rozhovory s 1000 respondenty z celé ČR. Respondenti byli vybráni náhodně s kvótní oporou (velikost místa bydliště v regionu, pohlaví, věk). Podle International Business and Research Service (dále jen IBRS), *Národní památkový ústav: Památky 11/2011*, interní zpráva, nepublikováno.

⁶³ HAVLÚJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 26-27.

Žáci se v této rovině staví k řešení konkrétně zadaných otázek spojených s ochranou a zachování kulturního dědictví a zabývají se přitom různými aspekty kulturního dědictví v autentickém životním prostředí. V tomto případě mluvíme o „výchově *pro* kulturní dědictví“. Ať už učení o kulturním dědictví probíhá v jakékoli ze zmíněných rovin, vždy je propojeno s dvěma klíčovými otázkami: *Jak zajistit, aby k učení žáků docházelo? A jak poznáme, že k němu skutečně došlo?*⁶⁴

Důležité prvky k učení

Proces učení je velice úzce spojen s žáky samotnými, jelikož jen oni rozhodují, zda k němu dojde nebo nikoli. Je tedy nesmírně důležité podpořit jejich zájem o učení. Mezi nejdůležitější podpůrné prvky patří na prvním místě motivace a zajištění vhodných podmínek pro učení, a to v jakémkoli prostředí, ať už doma, ve škole či v historickém prostředí. V rámci motivace je podstatné, aby docházelo ke stanovování takových edukačních cílů, které odpovídají vzdělávacím potřebám žáků. Žáci základních škol by se měli potýkat s o poznání snazšími úkoly než žáci škol středních a naopak. Klíčovou je uplatnitelnost získaných znalostí a dovedností, ale také různorodost aktivit a jejich schopnost zaujmout a poskytnou žákovi zážitek. Aktivitám by neměla scházet smysluplnost a měly by vést k zamyšlení a diskuzi. Rozmanitost aktivit, řešení různorodých úkolů či autentických problémů zároveň vychází vstříc různým učebním stylům žáků a podporuje jejich všestranný rozvoj.⁶⁵ Mezi čtyři základní styly učení patří vizuální typ (učí se pomocí pozorování; skrze text, který si graficky upravuje), auditivní typ (učí se pomocí sluchu; učí se nahlas, například předčítáním nebo nasloucháním), kinestetický typ (učí se pohybem, činností; učí se sledováním, jak se co dělá) a verbálně-abstraktní typ (učí se pomocí vyčleňování podstatného, kategorizuje, dává poznatky do souvislostí).⁶⁶

Programy v rámci památkové edukace pro využití všech zmíněných faktorů rozkládají svou strukturu do třech navazujících postupně jdoucích kroků. Řídí se logickou posloupností a pracují s potřebami cílových skupin v rámci vzdělávacího procesu. Zároveň tyto tři kroky korelují s jednotlivými fázemi vzdělávacího procesu. S úvodní částí je spjat první krok Naladění a probuzení vnitřní motivace, během něž dochází k formulaci otázek. Během části realizace programu, tedy během hlavních aktivit, dochází ke kroku Interakce, samostatného

⁶⁴ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 52-53.

⁶⁵ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 54.

⁶⁶ Podle Věra KARGEROVÁ - Jitka KREJČOVÁ, *Vzdělávací program Začít spolu. Metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*, Praha 2003, s. 39.

zkoumání a diskuze, během něhož se hledají odpovědi na dané otázky. Poslední částí programu je závěrečné vyhodnocení a k němu patří krok Reflexe nových poznatků i procesu učení spojený s formulací nových otázek.

Motivace a dodržování zmiňovaných zásad učení nám poskytuje odpověď na první otázku „*Jak zajistit, aby k učení docházelo?*“. Odpověď na otázku druhou, tedy „*A jak poznáme, že k němu skutečně došlo?*“, může poskytnout právě poslední část programu, krok Reflexe nových poznatků a procesu učení. Reflexe je velmi důležitou součástí jakékoli učební aktivity. Ptá se po míře naplnění edukačních cílů a je nutné, aby její podoba odpovídala cílové skupině. Správně nastavená reflexe podporuje sebehodnocení žáků, ale zároveň poskytuje možnosti pro vrstevnický dialog. Důležitou závěrečnou část programu představuje hned po reflexi žáků také zpětná vazba, tedy hodnocení programu jako takového.⁶⁷

⁶⁷ HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 56-58.

Vybrané památky

Pro praktickou část mé práce bylo třeba vybrat konkrétní památky. Při výběru jsem se řídila převážně tím, které památky osobně znám a mám tedy zkušenosti s průběhem jejich prohlídek. Jako první jsem si zvolila hrad Bezděz, jelikož je mi velice blízký. Pro snadnější porovnávání jsem se rozhodla i jako druhou památku zvolit hrad. Nejbliže k Bezdězu se tak nachází Houska, která je oproti Bezdězu hradem v soukromém vlastnictví, což představuje rozdíl ve fungování a udržování hradu.

Cílem praktické části je představení vybraných památek, jejich přístupu k památkové edukaci a navrhnutí nových možností, jak pojmout prohlídky pro školní skupiny, aby nabízely více interaktivní programy s cílením na prožitek žáků.

V rámci mé práce jsem proto navštívila obě památky a účastnila se jejich prohlídkových okruhů. Zároveň jsem se obrátila na kastelány, kteří mi skrze rozhovory přiblížili jejich vztah k památce a pohled na edukační potenciál prohlídkových okruhů pro školy. V souvislosti se sesbíranými informacemi jsem následně sestavila návrhy programů pracujících s interaktivními aktivitami zaměřenými na propojení edukace a prožitku žáků při návštěvě památky. Při tvorbě aktivit jsem pracovala s věkovou kategorií žáků druhého stupně základních škol, která odpovídá mému studijnímu zaměření.

Hrad Bezděz

Hrad Bezděz patří mezi nejkrásnější dominanty Libereckého kraje. Viditelný je velmi dobře již z dálky a na první pohled zaujme rozložením na dvou vrších – Malý a Velký Bezděz.⁶⁸ Hrad byl vystavěn na vyšším ze dvou znělcových vrcholů, tyčící se nad obcí ve výšce přibližně 200 metrů.⁶⁹ V minulosti sloužil jako královské sídlo a také jako strážný hrad. Na Malém Bezdězu byl v minulosti vystavěn malý hrádek či opevnění v zájmu zabezpečení přístupu k hradu, ale dnes je menší vrch beze zbytků staveb.⁷⁰ Dominantou hradu je zcela jednoznačně válcovitá hradní věž a v čele horní hrad s hlavními palácovými křídly a kaplí. Mimo to je výrazná také cesta po jeho jižním úbočí se čtyřmi kulisovými branami.⁷¹ Za první branou jsou zachovány nepatrné zbytky začátku nízké hradby. Více se jí nezachovalo buď jednoduše z důvodu, že dále nepokračovala, anebo se rozpadla vlivem povětří. Třetí brána sloužila jako vchod do hradu. Jelikož ji ale nešlo bránit z hradeb jako první dvě brány, byla postavena strážní

⁶⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10*, s. 1-9

⁶⁹ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 227-244

⁷⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 1-9

⁷¹ KUČA, Karel. *Průvodce po památkách: ve správě Národního památkového ústavu.*

věž – hrubá, okrouhlá, nazývaná Čertova.⁷² Samotný vstup do hradu nestráží jako v jiných případech příkop nebo mříže, ale jen stráž z hradebního ochozu, z obou stran uzavřeného cimbuřím.⁷³ Přednímu nádvoří dominuje hlavní palác – dlouhé stavení od kaple až k velké věži. I přes provedené úpravy v různých obdobích nese známky gotického slohu. Dobře rozeznatelná jsou vysoká okna zdobená tesanými ozdobami z pískovce, horní části mají zazděné, aby vypadala moderně provedená.⁷⁴ Oproti hlavnímu paláci stojí ještě jedno o něco kratší obytné křídlo. V prostoru mezi budovami je do skály vyhloubena studna, nejspíše využívající spodního pramene, zásobující hrad vodou. Obě křídla spojovala příčná hradební zeď se zakomponovanou okrouhlou věží.⁷⁵ Velká věž je stejně jako u jiných hradů jeho jádrem. Cestu na její cimbuří tvoří 38 vnitřních schodů, 14 rovných, 83 točitých schodů se čtyřmi přestávkami a poté ještě 26 stupňů. Věž poskytovala nejen velmi dobrý rozhled do okolí, ale sloužila také jako obranná pro bránu, kterou se vcházelo do zadního nádvoří. Dvůr byl obklopený staveními, z nichž nejlépe se zachovala stavení přiléhající k věži, nejvíce templářský palác.⁷⁶ Budovy se nacházely i na opačné straně nádvoří. Jejich rozložení zjednodušeně kopírovalo rozložení horního nádvoří. Nádvoří bylo ovšem značně širší a uzavírala jej hradební zeď s původně zakomponovaným vjezdem, nejspíše sloužícím jako přímá cesta k třetí bráně pod Čertovou věží. Tento vjezd se ovšem po několika staletích nevyužívání ztratil v nashromážděné suti.⁷⁷

Z architektonického hlediska je Bezděz ojedinělým úkazem, zejména z hlediska jeho zachovalosti, kdy se v rámci hradu dají pozorovat prvky původní gotiky, přestože čas zanechal svoje škody a zcela se nevyhnul prvkům barokní přestavby. Jeho stav však není poničen většími zásahy či restaurováním. Zcela jednoznačně byl revolučním ve smyslu rozložení místností. Dominantu předcházejících hradů tvořil velký sál, aula, jakožto nejtypičtější část feudálních sídel. Soustředil se v něm veškerý život na hradě. Bezděz takovou místnost postrádá a místo ní jsou stavby rozvrženy do vícera menších prostorů s různými funkcemi, sjednocené do obytných celků a vhodně zařízené. Jednotlivé stavební jednotky mají již zvenčí napovídající prvky umožňující odhadnout jejich účel. Druhořadé prostory jsou osvětleny jen skrze úzké štěrbinu hrotitých okének. Obytné pokoje se navenek otevírají velkými kružbovými okny složenými ze dvou dílů, kromě kaple, kde jsou okna většinou trojdílná. Pro srubové komnaty jsou typické již z dálky viditelné půlkruhové výklenky a také točitá schodiště mají svůj zvláštní tvar oken –

⁷² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 1-9

⁷³ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 227-244

⁷⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 1-9

⁷⁵ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 227-244

⁷⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 1-9

⁷⁷ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 227-244

trojlístky. Skladba celé stavby je podmíněna její souhrou s okolními přírodními podmínkami. V případě hlavní cesty vedoucí v podstatě okolo hradu však není jasné, zda byla v původním plánu. Dominantní velká věž postrádá v jejím případě smysl, a proto je možné, že se dříve využíval dnes již zasypaný průchod zespodu, tedy od západu, přes dolní nádvoří. Je však zcela možné, že druhý vchod od kaple byl zakomponován ještě za výstavby hradu po změnění plánů.⁷⁸

Před založením hradu byl kraj spravován z Mladoboleslavského knížecího hradu. Přibližně v polovině 12. století byl předán do rukou správce v osobě knížecího villica⁷⁹, který se usídlil ve vsi Bezdězie – tedy pozdější Bezděz. Z roku 1264 pochází první zmínka o královském villicovi, který je ovšem zakrátko nahrazen královským purkrabím na nově vznikajícím hradě. Tato výměna za daleko významnější osobu sama o sobě naznačuje důležitost funkce nové pevnosti. Prozrazuje jasný úmysl vládnoucího Přemysla II. ladící s jeho politikou zaměřenou na zvýšení královské moci a usměrnění šlechty – vytvořit výstavbou hradu pomyslnou hranici feudální rozpínavosti na místě, které nemohlo být pro takový čin vhodnější.⁸⁰ V dobách založení hradu se v okolí dvou vrchů nacházely obce Chlum, Kuřivody a Bezděz – přímo pod větším z vrchů. Datum výstavby se v různých zdrojích liší. Nejpřesněji jej vymezuje nejspíše Vojkovský, který datuje vznik hradu mezi léta 1264 a 1279, přičemž zmiňuje, že v roce 1264 ještě prokazatelně nestál. V roce 1279 přiváží na hrad správce Českého království Ota Braniborský kralevice Václava a královnu-vdovu Kunhutu. Ukrytí malého krále a jeho matky svědčí o zcela jistě obyvatelném hradu. Tehdy šlo o nejmodernější opevněnou stavbu vůbec. Doba vytyčená těmito dvěma letopočty, tedy 15 let, se jeví jako přesné ohrazení, za které bylo možné hrad dostavit a běžně tak dlouho stavba trvala.⁸¹ Kaple svatého Michaela archanděla se svého dokončení dočkala ovšem až za vlády Václava II., tudíž Přemysl Otakar II. neviděl hrad nikdy v plné kráse.⁸² V době uvěznění mladého Václava a Kunhuty pobývalo na hradě také několik dvorských kaplanů a jiných služebníků a Václavova starší sestra Anežka. Nově dostavěná pevnost jim umožňovala život v přepychu. Z rukou Oty Braniborského se hrad zpět do vlastnictví krále dostává v roce 1283, poté co markrabě Václava propustil ze zajetí. O 8 let později je podhradí povýšeno na město a vzniká zde správa nahrazující prozatímní dokskou. V dalším roce je však Bezdězsko dáno do zástavy pánům

⁷⁸ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady*, s. 227-244

⁷⁹ Latinský název pro správce statku

⁸⁰ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady*, s. 227-244

⁸¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 2

⁸² KUČA, Karel. *Průvodce po památkách: ve správě Národního památkového ústavu*, s. 26-28

z Dubé. Král Václav III. si potřeboval získat věrnost své šlechty, a proto si ji „kupoval“ zastavováním svého královského majetku.⁸³ Bezděz připadá Hynku Berkovi z Dubé. Nejprve jen severní část s Kuřívodami, ale později celý jih, kde si Hynek postavil svůj hrad – Housku. V držení pánů z Dubé je i za vlády krále Jana Lucemburského. Za jeho vlády, v roce 1337, také dochází k založení nového města v blízkosti Bezdězu. Poloha městečka pod Bezdězem příliš nesloužila obyvatelům – jako obchodní uzel leželo mimo hlavní cesty – a proto je městské právo přeneseno na nové město. Objevila se snaha o prosazení názvu „Nový Bezděz“, což se ovšem neujalo a ustálilo se jméno Bělá pod Bezdězem.⁸⁴

Za vlády Karla IV. se Bezděz dostává z vlastnictví pánů z Dubé zpět do toho královského. Karel ve svém Majestátu ustanovuje, že hrad společně i s dalšími nemá být zastavován. Tento zákon však nikdy nevešel v platnost, a i v případě jeho platnosti by ses jím budoucí panovníci s největší pravděpodobností neřídili.⁸⁵ Karel na hradě pobýval velmi rád. Vybíral si ho jako místo přenocování či krátkého pobytu při svých cestách a bavil se lovem v jeho okolí. O jeho pobývání na Bezdězu vzniklo několik pověstí. V roce 1367 pověřil bezdězského purkrabího Oldřicha Tista z Libštejna výstavbou velkého rybníka nedaleko Doks. Tak vzniklo Máchovo jezero, dle pověsti na základě spatření pasáčka stáda, který si rybník přál při procházce krajinou.⁸⁶

I přes ustanovení Karla IV. se Bezděz po jeho smrti dostává do zástavy moravskému markraběti Prokopu – bratranci nového krále Václava IV. – i s Bělou, Doksy a Podbezdězem. Konflikt Václava s jeho bratrem Zikmundem se Bezdězu nijak zvlášť nedotkl. Byl pouze obléhán, ale Zikmund ho plně nedobyl. Ani při nadcházejících husitských válkách se hrad nestal terčem dobývání. Naopak sloužil jako shromaždiště pokladů z vypálených klášterů a ostatků svatých.⁸⁷

Začátkem 17. století dědí vlastnictví hradu Barbara z Lobkovic, ale společně se svým manželem Václavem Berkou z Dubé již na hradě nesídlí. Zabydlují se místo něj v dokském zámku. Bezděz je tedy bez obyvatel. Ve 20. letech slouží jako pevnost pro lidi z okolí, kteří se zde opevňují před ozbrojenými tlupami potulujícími se v okolí. I přes jejich snahu chránit jak sebe, tak hrad, dochází v roce 1621 k jeho vydrancování a vypálení. Hrad je vážně poničen a opuštěn. Bezdězské panství zaniká a nahrazuje ho původní dokské panství.

⁸³ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 3-6

⁸⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 9-20

⁸⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 9-20

⁸⁶ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 8

⁸⁷ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 8-12

Zcela nová etapa hradu přichází o tři roky později, kdy jej do péče přebírá Albrecht z Valdštejna připojením dokského panství ke svému vévodství. Plánoval hrad zcela přestavět na barokní pevnost. Stavby sice započaly, ale skončily hned zpočátku. Jediné patrné pozůstatky jsou na severní zdi a na východě ve formě bastionů. Místo přestavby byl zničený hrad poskytnut jako náhrada kláštera řádu augustiniánů, kteří měli zajistit jak správu, tak opravy Bezdězu. Mniši se však o hrad příliš nestarali, a proto jim byl odebrán. Od roku 1636 nebyl obýván, avšak spadl do vlastnictví emauzského kláštera. Určité péče se dostávalo kapli, kterou ji navštěvovali poutníci.

Během 30leté války, kdy okolím procházela vojska, sloužil Bezděz jako skvělý orientační bod. Spravován byl převážně poutníky a věřícími, od 60. let benediktiny, kteří se postarali o obnovu hradní kaple. Poutníci s sebou přinášeli dary, které postupně vytvořily pověst o bezděžském klášterním pokladu. Zároveň se do kaple dostala madona, označena za „kouzelnou“. Obě skutečnosti zapříčinily nárůst poutí na Bezděz, kterým se začalo říkat „tisícíhlavé“, když za 12 let navštívilo hrad přes 260 tisíc lidí. Právě díky takové návštěvnosti, nechala Anna z Valdštejna vybudovat v roce 1686 křížovou cestu podél stezky vedoucí k hradní bráně.⁸⁸

Opečovávání hradu mnichy skončilo v roce 1785 zrušením kláštera. Stalo se tak vydáním patentu císaře Josefa II. na zrušení všech klášterů, které nevykonávaly samaritánskou činnost a do této skupiny ten bezděžský nepatřil. Benediktýni se proto navrátili do Emaus a s sebou odnesli většinu klášterního nábytku. Zbývající vybavení bylo prodáno veřejnou dražbou.⁸⁹ Bezděz zůstal zcela zpustošen, k čemuž přispělo ještě odvážení pozůstalých věcí správou panství – dveře, okna, podlahy. Z Čertovy věže bylo rozebráno celé dřevěné schodiště, čímž se stala nepřístupná. Z hradu se stává zřícenina – zarůstají stráně, po Napoleonských válkách jsou na nich vysazovány duby. Místo se stává předmětem vandalismu. Vše, co šlo, bylo rozebráno. Dovnitř foukal vítr s deštěm a sněhem, což zapříčinilo rozpadání kleneb a stropů. Na mnoha místech vyrůstaly keře a stromy. I hradní kaple se dostala do bídného stavu. Ten nejhorší přišel v 19. století, kdy se rozbil kamenný oltář. K obnovení poutní cesty dochází ve 40. letech v rámci epidemie cholery, kdy se z Bezdězu opět stává časté poutní místo a poutě přetrvávají i poté.⁹⁰

S příchodem romantismu se Bezděz pomalu dostává do hledáčku umělců. V roce 1832 jej poprvé navštěvuje Karel Hynek Mácha. Přicestuje sem z Housky, kde neprospal celou noc a bloudil v jejím okolí. O rok později se na Bezděz vydává podruhé a sepisuje báseň *Večer na*

⁸⁸ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 26-30

⁸⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 9-20

⁹⁰ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 38-40

Bezdězu. Popisuje v ní mimo jiné otřesný stav hradu, který ho velmi zaskočil. Zříceniny a hrady začaly lákat stále více romantických duší. V péči Valdštejnů na Bezdězu znovu započínají stavební práce. V roce 1844 dochází ke zpřístupnění věže, což je pouze počátek obnovy – následuje kaple a velký palác. V 70. letech si hrad vyberou jako své útočiště řečníci po pádu Bachova absolutismu. V jeho prostředí dochází k bouřlivým projevům nespokojenosti s režimem a státním uspořádáním. Zároveň jej navštěvují další umělci jako Eliška Krásnohorská nebo Bedřich Smetana, který zhudebňuje hradní pověsti.

Na počátku 20. století je pro usnadnění rekonstrukcí zřízena lanovka. S příchodem války však přestavby ustaly, a právě díky tomu si hrad zachoval svůj ikonický středověký vzhled. Za druhé světové války se po Mnichovské dohodě Bezdězsko rozdělilo na jižní a severní část, přičemž sever i s hradem patřily pod Říši. V 50. letech byl uzavřen pro veřejnost kvůli blízkosti vojenského prostoru. V dalších letech na něj veřejnost mohla zavítat již bez omezení a stal se vděčným návštěvním místem čítajícím tisíce návštěvníků. 70. léta měla znamenat pro hrad velkou rekonstrukci. Vše mělo přijít do původního stavu – kružby, podlahy, střechy, vybavení... Dokončení mělo proběhnout v roce 1985, ale nestalo se tak. S největší pravděpodobností hrad zůstane ve stávajícím stavu. Návštěvníci nynější podobu hradu vnímají však pozitivně a rádi přijímají Bezděz takový, jaký je.⁹¹

⁹¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*, s. 44-46

Hrad Houska

Hrad Houska je velice pozoruhodnou památkou Libereckého kraje opředenou nespočtem pověstí. Na rozdíl od Bezdězu není zpozorovatelná již z dálky, ale skrývá se na pahorku skrytém v lesích mimo hlavní tahy, ať už dřívější či dnešní. Svým vzhledem připomíná spíše renesanční zámek než středověký hrad, a to zejména proto, že prošla několika přestavbami – první proběhla v 16. století a poslední v roce 1823, kdy získala nynější ploché střechy. I přesto je při pozorném pátrání a s dobrými znalostmi možné pozorovat původní rysy hradu. Původní stavbě patří všechna čtyři křídla pevnosti, postavená na pískovcovém vrcholku.⁹² Ze tří stran jej obklopují kolmé skály a přístup do hradu umožňuje pouze jižní strana, kterou bylo nutno opevnit. Cesta do hradu vedla skrze vstupní věž na předhradí bráněné příkopem, padacím mostem a zdí. Na předhradí stály nejspíše i hospodářské budovy. Do vnitřního hradu byl zřízený přístup přes příkop vytesaný do skály skrze bránu střeženou hranolovou věží vystupující až do druhého patra.⁹³ Vstupní křídlo bylo silně poznamenáno renesančním schodištěm a zbořením čelní věže. Lépe jsou tedy původní rysy identifikovatelné na zbylých třech křídlech. V západním i východním křídle je možné určit velkou střední síň, přestože je dnes rozdělena slabšími příčkami. Severní křídlo tuto síň nemělo, ovšem na východní straně k němu přiléhala kaple. Hlavní obytné prostory se nacházely v prvním patře, které se však v rámci rekonstrukce v 16. století rozdělilo na dvě podlaží. Kaple je jako u všech přemyslovských hradů nejpozoruhodnější částí hradu. Jde o vysoký prostor sahající výškou přes přízemí až do prvního patra, na východě uzavřený pěti stranami osmiúhelníku. Dnes je přístupná z nádvoří skrze portál a osvětlují ji čtyři vysoká kružbová okna. V západní části se nacházela tribuna, přístupná jak točitým schodištěm přímo z lodi, tak také vchodem z pavlače v prvním patře. Přestože z architektonického hlediska nepatří kaple mezi nejzachovalejší, řadí se mezi nejunikátnější díky téměř úplně zchovalým původním nástěnným malbám. Tematikou i provedením patří mezi ty nejpozoruhodnější v celé střední Evropě. Objeveny byly až při opravách ke konci dvacátých let 20. století a vzbudily obrovský zájem, což dosvědčuje i vydaná literatura, zaměřující se na jejich analýzu.⁹⁴

Malby vyobrazují náboženské výjevy. Hlavním motivem je Ukřižování na stěnách presbyteria a po stranách vyobrazení apoštolové. V průběžných páslech jsou také vymalovány obrazy ze života Panny Marie a scény Utrpení. Obzvlášť zajímavou postavou je archanděl Michael, který je vyobrazen hned ve dvou obdobích umístěných oproti sobě – jednou u vah při

⁹² MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 244-249

⁹³ KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*, s. 5-6

⁹⁴ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 244-249

posledním soudu a podruhé jako ideál rytířského svěťce bojující s drakem. Je zde také postava svatého Kryštofa nebo alegorické postavy dobra se zlem, z nichž velice zajímavou je postava bojovníka s obrovským lukem. Identifikací stylu maleb je bylo možné zařadit do třicátých let 14. století.⁹⁵

Architektonicky je Houska velice podobná Bezdězu, což naznačuje například absence velké síně, která zde také schází. Z rozboru stavby se dá odhadovat, že její výstavba byla započata někdy v letech 1280-90, tedy po dokončení Bezdězu. Datování vzniku je však velmi obtížné, jelikož písemné zmínky o hradu jsou až z roku 1316, kdy je uváděn jako majetek Hynka z Dubé z rodu Ronovců.⁹⁶ Ve spisu o Bezdězu, zmiňovaném v předešlé podkapitole, je zmiňovaný rok 1293, tedy za vlády Václava II. Josef Šimák v *Knize o House* uvádí jako nejpozdější rok výstavby 1305.⁹⁷

První písemná zmínka o House z roku 1316 zmiňuje jako jejího majitele Hynka, častěji Hynáčka, z Dubé. Do vlastnictví Ronovců se však Houska dostala již koncem 13. století, kdy ji získal Hynek z Dubé od Václava II., společně s Bezdězem. Zároveň i s připojením okolí Housky se tak vytvořilo velké vlastnictví. Hynáček z Dubé umírá roku 1320 a Houska se dostává do péče jeho bratra Hynka Berky z Dubé. Na sklonku jeho života král Karel IV. vyplácí Bezděz ze zástavy a velkostatek Ronovců je tímto roztržen.⁹⁸ Po jeho smrti se veškerý majetek rozděluje mezi jeho dva syny. Starší Hynek přebírá severozápadní polovinu všech statků, kam spadá Honštein a Lipá a mladší Hynek získává zbylé statky s Houskou, Jestřebím, Dubou a dalšími.⁹⁹ Postupně dochází ke zmenšování houseckého panství za správy Hynkovo následovníků. Hrad se dědí vždy na nejstaršího syna předchozího majitele až do roku 1432, kdy je panství i hrad prodáno Janovi ze Smiřic, nejspíš kvůli neexistenci potomků, kteří by mohli dědit.¹⁰⁰

Jan Smiřický si ke svému majetku dopomohl hlavně během husitských válek. Pravděpodobně se účastnil bojů Pražanů a husitů na Vítkově nebo na Vyšehradu po boku Jana Žižky. Svou moc podpořil sňatkem s Markétou z Michalovic a stal se nejmocnějším pánem na Boleslavsku. Kvůli podpoře krále Ladislava a postavení se proti Jiřímu z Poděbrad byl odsouzen a popraven. Housku v závěti zdědil jeho syn Jindřich, který byl věrným služebníkem

⁹⁵ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 244-249

⁹⁶ MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady.*, s. 244-249

⁹⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Knihy o House.*

⁹⁸ KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o House,* s. 6-7

⁹⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.,* s. 247-252

¹⁰⁰ KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o House,* s. 7-8

následujících králů.¹⁰¹ V roce 1502 ji však prodali Václavu Hrzánovi z Harasova. Hrzánové se na hradě vystřídali celkem čtyři a za jejich správcovství dochází k renesanční přestavbě hradu. Podstatně se tak mění vzhled i vnitřní prostory. V roce 1616 se Houska na krátkou dobu dostává zpět do vlastnictví Ronovců – konkrétně Václava staršího Berky z Dubé.¹⁰² Ten však otevřeně vystupuje proti císaři Ferdinandovi II. a po bitvě na Bílé hoře opouští zemi. O šest let později se majitelem stává Albrecht z Valdštejna, který v témže roce získává i Bezděz. Houska je svěřena do správy hejtmanům a po zavraždění Albrechta se v roce 1635 dostává do společného vlastnictví Jana Beky, Veroniky ze Sulzu a Hypolity z Hofkirchenu. Vyskytne se ovšem řada konfliktů ohledně dělení majetku, a proto je roku 1636 stanoveno, že Houska náleží oběma paním a Bekovi připadá ostatní.¹⁰³ O tři roky později dochází k obsazení hradu Švédy. Švédské vojenské jednotky měly nařizeno nerabovat statky, ale o to se postarali domácí císařští vojáci. Houska byla považována za pevnost, a proto ji Švédi dobře obsadili a na následující roky zde zůstali, až do roku 1649.¹⁰⁴ Po skončení třicetileté války byl však hrad v ohrožení z důvodu rozhodnutí zničit některé hrady a zámky, aby se při dalších válečných konfliktech nemohly stát opěrnými body nepřátel. Tento plán zahrnoval i Housku. Naštěstí rod Hofkirchů zařídil, že zničen byl pouze poplužní dvůr a strhané zdivo posloužilo k zasypaní příkopů. Demolici se nevyhnula ani věž a všechny hradby i bašty.¹⁰⁵

Roku 1700 se Houska dostává do držení rodu Kouniců, kdy ji odkupuje hrabě Vilém Kounic. Hraba z Kounic běžně pobývala v hlavních městech anebo na Novém zámku či Osově. Avšak Houska v době jejich příchodu byla považována spíše za zříceninu nežli za panské sídlo.¹⁰⁶ Ve dvacátých letech 19. století je Houska renovována Vincencem Karem Kounicem. Se svou ženou Pavlínou, hraběnkou Buquoyovou, nechal zámek opravit, aby byl znovu považován za panské sídlo a bylo možné jej obývat. Došlo ke zvelebení vnitřního hradu, zrušení dřevěných pavlačí a jejich nahrazení kamennými a k výměně oken za nová. V roce 1832 zavítal na hrad Karel Hynek Mácha, a to nejméně dvakrát. Z těchto návštěv vzniklo několik kreseb hradu.¹⁰⁷

Ve správě rodu Kouniců zůstává Houska až do roku 1897. Následně se na něm vystřídá během pár let několik majitelů. V dalších dvaceti jedna letech jej obývá princezna Hohenlohe. Od roku 1918 je po šest let v péči hraběnky Eleonory Andrassy. V polovině 20. let 20. století

¹⁰¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Houska: hrad-zámek jižně od Doks*.

¹⁰² KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*, s. 9

¹⁰³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 247-252

¹⁰⁴ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Houska: hrad-zámek jižně od Doks*.

¹⁰⁵ KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*, s. 9

¹⁰⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10.*, s. 247-252

¹⁰⁷ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Houska: hrad-zámek jižně od Doks*.

jej kupuje prezident Škodových závodů a senátor parlamentu Josef Šimonek. Na přelomu let dvacátých a třicátých je hrad opravován. Jsou objeveny a restaurovány gotické malby a architektonické články. Během německé okupace v letech 1939-1945 měla na hradě sídlit komandatura SS. Měl sloužit jako depozitář všeho, co mělo být z Čech odvezeno do Říše.¹⁰⁸ Po znárodnění začaly místnosti hradu sloužit k sociálním účelům a následně zde byl zřízen depozitář Univerzitní knihovny v Praze. Jako kastelán sem byl „uklizen“ pan Svatopluk Karásek. Na Housce vznikly některé jeho skladby a došlo zde k natočení první desky *Plastic People of the Universe*.¹⁰⁹

V 80. letech se hrad dostal pod dohled neratovické Spolany se záměrem přebudovat jej na noční sanatorium – lázně. Došlo však pouze ke zbourání vyhlídkové věžičky vystavěné za Kouniců a vyvrtání studny na vnějším nádvoří. Po revoluci, v roce 1989, se v rámci restitucí dostává hrad do rukou pravníků pana Josefa Šimonka – inženýru Jaromírovi Šimonkovi a doktorce Blance Horové. O deset let později je hrad poprvé za celou dobu své existence zpřístupněn veřejnosti. Velká snaha majitelů o nápravu následků péče státu je na hradě více než patrná. Dnes je Houska stále památkou v soukromém vlastnictví, žijící hlavně pestrým programem pro návštěvníky – jarmarky, ukázky řemesel apod. – která si zakládá nejen na své minulosti, ale také na příbězích, se kterými je hojně spojována.¹¹⁰

¹⁰⁸ ANDĚL, Rudolf. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3, Severní Čechy.

¹⁰⁹ KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*, s. 10

¹¹⁰ KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*, s. 10-11

Prezentace památek

Hrad Bezděz: Rozhovor s kastelánem¹¹¹

V rámci své diplomové práce jsem se obrátila na kastelána hradu Bezděz s prosbou o rozhovor na téma hradu, jeho návštěvnosti, přizpůsobování programu pro různé skupiny návštěvníků včetně škol a také vizí do budoucnosti. Pan kastelán Kamil Seidl mou prosbu přijal a rozhovor se uskutečnil v budově správy Bezdězu ve stejnojmenné obci pod úpatím většího z kopců začátkem prosince roku 2022. Pan kastelán byl velmi otevřený a ochotný odpovídat na mé otázky komplexně. Rozhovor byl následně přepsán a zpracován do celistvého textu přehledněji rozděleného do několika částí. Původní verze rozhovoru a přesný přepis je k dispozici v příloze č. 1.

Představení kastelána

Pan Kamil Seidl působí na hradě Bezděz jako kastelán již několik let. Ke kraji a k hradu měl vztah již od malička, jelikož pochází z Obory u Doks, vzdálené od Bezdězu necelých 7 kilometrů. Již od malička měl tedy na hrad dobrý výhled a součástí jeho života byly pravidelné výpravy vstříc tomuto středověkému klenotu. V době studií na střední škole začal na hradě vypomáhat během letních prázdnin jako průvodce a podhradí poznal v průběhu dalších brigád, díky čemuž získal vědomosti o různých souvislostech. Později zaujal místo stálého průvodce a ve 33 letech nastoupil na místo zástupce kastelána. Na této pozici pod tehdejším kastelánem, panem Juričkou, se začal zaškolovat a po 10 letech se přihlásil do výběrového řízení na pozici hlavního kastelána, kterou následně i získal.

Práce kastelána ovšem není jeho jediná. Již v rámci vysoké školy zpracovával historii a život na hradě v 19. a 20. století, což v rámci stavebně-historického průzkumu nepatřilo k probádaným tématům. Ve volné chvíli se tak kromě spravování hradu zabývá i výzkumem a zpracovává, jak pokračovaly opravy a údržby ve 20. století. Nejedná se však o jednoduchou práci, kvůli obtížné dostupnosti potřebných materiálů, jelikož potřebné soubory nejsou zpracovány archivem, který je má v péči, a tudíž k nim není umožněn přístup. Podklady se tedy snaží získávat, alespoň po částech od pamětníků, nebo od těch, kteří pro Bezděz pracovali.

¹¹¹ SEIDL Kamil, kastelán hradu Bezděz [rozhovor]. Bezděz, 9.12.2022. Nahrávka v archivu autora.

Atraktivita hradu a návštěvnost

Za největší výhodu samotného hradu považuje kastelán jeho viditelnost z dálky. Jakožto dominanta Máchova kraje je vidět z různých míst, což je velkou předností převážně z hlediska návštěvnosti nebo atraktivity – návštěvníky láká, když projíždí okolo na výlet nebo dovolenou. Také věž je velkým lákadlem, ze kterého je úžasný výhled do okolí, hlavně za příznivého počasí a dobré viditelnosti. Svou roli hraje i minulost hradu a jeho spojitost s vězněním malého Václava II., což kastelán také považuje za atraktivní, pokud má návštěvník alespoň trochu historický přehled. V neposlední řadě Kamil Seidl doufá, že návštěvníky přivede na hrad i unikátní kaple nebo nově zrekonstruovaný templářský palác s vytvořenou malou expozicí umožňující náhled na archeologické nálezy získané při průzkumu kleneb zmiňovaného paláce. K prohlédnutí je zde také středověký model hradu znázorňující jeho podobu z druhé poloviny 13. století nebo zlatá mince Bezdězu vydaná Českou národní bankou v roce 2016. Pro ucelení zážitku je možné si prohlédnout i ručně malované erby všech držitelů hradu, repliku dřevěného královského trůnu nebo v přízemí umístěné různé druhy mučicích nástrojů.

Názory a pocity návštěvníků se ke kastelánovi i ostatním pracovníkům Bezdězu dostávají skrze sociální sítě. Zanechávají zde prostřednictvím komentářů či zpráv zpětnou vazbu ohledně své spokojenosti či nespokojenosti. Správce hradu si pochval velmi váží a považuje je za velice cenné a zároveň i za příjemné, jelikož se jedná o vyjádření, že se v rámci péče o památku posouvá správným směrem. Zároveň si však cení i kritiky a připomínek, které vidí jako stejně důležité. Velice mu záleží na pocitech návštěvníků, aby si z návštěvy odnesli i jiný zážitek než historii a prohlídku. Podněty na zlepšení se k němu dostávají skrze knihu návštěv, umístěnou v podstřeší budovy purkrabství, sloužící jako menší galerie pro pořádání výstav, které návštěvníci oceňují, a tak se například za loňský rok konaly tři. Kamil Seidl ale upozorňuje, že na podněty a připomínky je nutné nahlížet z hlediska provozu. Například je často zmiňované sociální zázemí, které je řešeno v podobě ekologických záchodů a vzhledem k nezavedení vodovodu k hradu jde momentálně o jediné řešení. Aktuálně je však vypracován projekt, při kterém by na jaře mělo dojít k výstavbě přírodního potrubí a v dohlednu je tak možné zlepšení zázemí.

Návštěvníci často píšou i návrhy ohledně programu, který by na hradě rádi prožili. Některé nápady jsou ale z provozního hlediska dle slov kastelána problematické a tudíž neproveditelné. Typickým příkladem je rytířský souboj na koních, který by se návštěvníkům velmi líbil, ovšem prostory horního nádvoří, které je členěné a tvořené z rostlé skály, jej neumožňují, a to ani z hlediska jeho délky, kdy by se jezdci neměli možnost řádně rozjet proti sobě. Nahoru k hradu také nevede silnice nebo klasická cesta. Kamenné schody jsou často náročné pro samotné

návštěvníky natož pro koně. Podněty návštěvníků je tedy nutné pečlivě třídit a vybírat dle přístupnosti hradu. Kastelán uvádí, že i spousta akcí a nabídek, které přichází na účinkování na hradě, často ztroskotá právě na absenci příjezdové cesty a nutnosti vystoupat na hrad pěšky a vynést s sebou kulisy, kostýmy a jakoukoli další těžší výbavu. K dispozici je sice lanovka, ale i ta má určité rozměrové a prostorové omezení. Spousta projektů tak musí být odmítnuta a prostoru se dostává spíše projektům nenáročným na materiál, výbavu apod.

Na otázku ohledně spokojenosti s návštěvností památky odpovídal kastelán velmi kladně. Bezděz si dlouhodobě drží nejvyšší návštěvnost v regionu. Ještě před covidovým omezeným režimem se návštěvnost držela na 60 000 osob ročně. Po krizovém režimu klesla k číslu 54 000, což je o všem v porovnání s ostatními objekty stále vysoké číslo. Kamil Seidl upozorňuje, že na návštěvnost je také nutné se dívat z hlediska možností hradu a jeho kapacity. Zmiňuje, že v rámci ÚPS, územní památkové správy, mají největší návštěvnost Trosky, které se pohybují okolo 100 000 návštěvníků, ale Bezděz nemá kapacitu takový počet pojmout. Dle kastelánových zkušeností je možné skrze letní návštěvnost zvládnout okolo 800 návštěvníků denně, aby vše fungovalo k jejich spokojenosti a zajistila se provozní stránka památky. Navýšení počtu k 1 000 lidí bývá již na hraně a velice náročné pro personál. I přesto se ve sváteční dny dokáže návštěvnost pohybovat mezi 1 200 až 1 300. V potaz je nutné brát nejen samotnou kapacitu hradu, ale také zážitek návštěvníka, tedy aby si zaplacenou prohlídku užil a mohl si prostory prohlédnout v klidu. Komplikace při vysokých počtech návštěvníků přináší i věž s točitým schodištěm, na kterou je možné pouštět pouze omezený počet lidí. V kritických dnech je tak nutná regulace ze strany personálu a dohlížení na dodržování limitu 50 lidí najednou kvůli bezpečnosti. Bezděz se tedy v návštěvnosti dlouhodobě udržuje na číslech okolo 60 000 lidí za sezónu a dle slov kastelána jde o návštěvnost vyhovující, se kterou jsou spokojeni.

Návštěvnost škol a nabídky pro ně

Návštěvnost škol na hradě Bezděz je dle kastelána proměnlivá. Konkrétní statistiku si neevidují, ovšem odhadem mohlo jít během omezeného covidového období v době výletních měsíců, od poloviny května do konce června, o 2 školní skupiny týdně, ale návštěvnost se opět zvyšuje. Koncem května bývá slabší, například 2-3 skupiny týdně. Oproti tomu červen je silnější a v určitých dnech, kolem poloviny měsíce, přijde denně až 5 skupin z různých škol. Nejčastěji se dopravují autobusem, ale také vlakem, jelikož Bezděz je od vlakového nádraží vzdálený asi 2 kilometry. Návštěvnost škol podporuje také nedaleké středisko Poslův Mlýn, kam školy často míří v rámci škol v přírodě a hrad je jejich cílem při pěším výletu přes les Máchovou cestou. V takovém případě dorazí denně i více skupin. K jejich odmítnutí z důvodu

střetnutí se ve stejný čas nedochází a školy se vždy s personálem na prohlídce domluví. Kastelán také neeviování školních skupin zdůvodňuje nenutností rezervace prohlídek, jelikož například oproti zámkům nemá hrad tak omezenou kapacitu na počet osob na prohlídku, aby se celá skupina nedostala najednou. Zároveň ani vstupenkový systém nemá zvlášť evidenci školních skupin a vzhledem k možnosti projít si památku samostatně, není potřeba evidence pro zajištění průvodců navíc. Mnohdy se provázení chopí samotní učitelé nebo si pronajímají agentury, organizující celý výlet a zároveň tedy i prohlídku.

V případě, že škola využije prohlídky s průvodcem, je možné se domluvit a využít přizpůsobeného výkladu. Jelikož u klasických výkladů pokrývá prvních 15 minut historie, což by pro děti nebylo zajímavé, je možnost modifikovat výklad na dětskou prohlídku. Ta je poté přizpůsobena jejich věku a stupni a jsou jim například prezentovány bezděžské povídky z okolí. Jejich téma se poté liší podle části hradu, ve které se zrovna nachází – povídka o založení hradu, o pokladu na Bezdězu nebo o výstavbě dvou kopců a další. Vybrané pověsti dle zkušeností kastelána zaujmou více než jen historie, data a čísla.

V případě nabídky pro starší děti druhého stupně a středních škol se kastelán snaží i pro ně hledat zajímavé možnosti, jak jim prohlídku zpestřit a ukázat jim zajímavosti hradu zábavnou a pro ně atraktivní cestou. Jako prostředek k takovým zážitkům mají posloužit mobilní telefony a moderní technologie, se kterými děti a studenti velice často pracují. Návštěva hradu by tak byla spojena s využitím mobilní aplikace a možnosti skrze ni projít hrad. Projekt s aplikací je rozpracován už více než 4 roky díky nabídce programátora z Prahy, jehož zaměřením jsou právě památky. Aplikace ještě není dokončená a pracovně je nazývána Středověká Odysea¹¹². Určitá základní verze je již spuštěna a funguje při načtení QR kódů po zakoupení mapy s popisem jednotlivých částí, vlastníků a událostí. Po načtení QR kódu se tak může návštěvník dozvědět, jak hrad vypadal po dostavění ve středověku, rozložení hradu a další podrobnosti ohledně jednotlivých paláců. V plánovaných budoucích verzích aplikace jsou možnosti jako prohlížení dřívější podoby jednotlivých paláců skrze aplikaci, nebo možnost nahlédnutí na provoz a fungování hradu v době středověku – jak se pohybovala stráž na hradbách, kde se pohybovali sloužící nebo kde seděl král. Nezapomíná se ovšem ani na zábavní prvky, kdy by v budoucnu aplikace mohla umožnit hledání pokladu v jednotlivých místnostech a při nalezení jeho částí by se návštěvníkovi načítaly v aplikaci body, za které by se jim na konci hry odemkla truhlice s odměnou.

¹¹² Ke stažení v aplikaci Google Play s názvem SO:BezdezAR

Hrad Houska: Rozhovor s kastelánem¹¹³

S žádostí o rozhovor ohledně hradu, jeho spravování, návštěvnosti a fungování jsem se obrátila také na kastelána hradu Houska. Pan kastelán Miroslav Konopásek mou žádost přijal ovšem s prosbou výměny otázek a odpovědí skrze e-mail. Vzhledem k tomu, že přístupové cesty k Housce nejsou v zimním období udržované a vzájemná komunikace probíhala začátkem prosince, prosbě jsem vyhověla a rozhovor tedy proběhl formou e-malové komunikace. Ta byla následně zpracována do celistvého textu přehledněji rozděleného do několika částí. Původní verze rozhovoru a přesný přepis je k dispozici v příloze č 2.

Představení kastelána

Pan Miroslav Konopásek je kastelánem hradu Houska od počátku jeho zpřístupnění veřejnosti v roce 1999. Ke své práci se dostal společně s rodinou skrze inzerát přes konkurs. Podmínkou získání pozice bylo bydlení na hradě a dle jeho slov: „*Vydržet zde*“. Začátky pro něj ani pro rodinu nebyly lehké. V nejbližším okolí nefungovala skoro žádná dopravní spojení, tudíž museli zařizovat odvozy dětí do a ze školy a přes den provádět návštěvníky. Prvních 20 let prováděl pan Konopásek sám, ve vlastní režii a zároveň bylo nutné na hradě zajistit běžné služby pro návštěvníky – občerstvení a obvyklé „hradní“ suvenýry. V neposlední řadě bylo jejich starostí vybudovat si v přilehlých prostorách hradu pohodlné bydlení. Vzhledem k tomu, že se oproti jiným památkám hrad Houska začal představovat návštěvníkům o dost později a na rodině pana Konopáska spočívalo nejen „kastelánování“, ale i veškerá administrativa okolo památky, až do předloňského roku se o veškeré prohlídky staral sám. Teprve v posledních letech mu vypomáhají s chodem hradu i brigádníci.

Atraktivita hradu a návštěvnost

„*Ono popravdě ještě před pár lety o Housce vědělo jen pár lidí,*“ začíná kastelánova odpověď na otázku, jak by hrad představil někomu, kdo o něm nikdy neslyšel. Dalo by se tedy říct, že hrad si v posledních letech teprve získával stabilní návštěvnost a někteří návštěvníci ho stále teprve objevují. Již bylo zmíněno, že hrad byl veřejnosti zpřístupněn v posledním roce minulého století. Za války zde byla německá posádka a následně hrad sloužil jako sklad knih. V 80. letech patřil do správy Spolany Neratovice, která na jeho místě chtěla vybudovat rekreační středisko. Naštěstí zůstal hrad zachován a pan Konopásek vidí jeho největší kouzlo

¹¹³ KONOPÁSEK, Miroslav. *Návrh spolupráce v rámci diplomové práce* [elektronická pošta]. Message to: lucie.medvidova98@seznam.cz. 10. ledna 2023 16:32 [cit. 2023-07-21]. Osobní komunikace.

v tajemnosti jeho počátku¹¹⁴: „*Na Housce je nejkrásnější, že se nikdy nedopátráme, kdo hrad postavil, [...] kdy to bylo a hlavně, za jakým účelem.*“ Zároveň vyzdvihuje, že se jedná o klasickou druhou vývojovou linii výstavby hradů, vytvářející obvodovou zástavbu s využitím přírodních prvků – v tomto případě skály, činící hrad nedobytným hned ze tří světových stran a z části tvořící jižní křídlo hradu. Kromě dosud neznámého zakladatele hradu činí památku atraktivní i její zvláštní umístění. O jejím okolním osídlení nejsou žádné záznamy a z pramenů není zřejmé, že by v jejím okolí vedla obchodní cesta nebo hranice. Památka je opletena záhadami a tajemnem, což je z hlediska zajímavosti pro návštěvníky jistě velkou výhodou. Kastelán však jako lákadlo zmiňuje i možnost vidět, jak je hrad díky nynějším majitelům postupně rekonstruován, poté co byl v rámci restitucí navrácen v žalostném stavu.

Návštěvnost samotnou hodnotí kastelán kladně. Dle jeho slov s počtem návštěvníků spokojeni být musí, jelikož na hrad neexistují jakákoli autobusová nebo vlaková spojení, což navštívení památky turistům poněkud komplikuje. Za poslední roky se návštěvnost měla stabilizovat a obzvláště v letních měsících je více než hojná, s ohledem na prostorové možnosti interiérů i hradu samotného.

Návštěvnost škol a nabídky pro ně

Školní skupiny zavítají na hrad převážně ke konci školního roku. V tomto období, tedy mimo hlavní sezónu, je tak možnost se těmto návštěvám věnovat více individuálně. Kastelán však dodává, že by klidně těchto hromadných školních skupin mohlo v „předprázdnovém“ období přicházet více. Zejména díky nižší návštěvnosti jednotlivců, je možné pro školní skupiny upravovat program prohlídek různými způsoby – ať už jde o upravení dle věku žáků či studentů, či o zakomponování různých úloh nebo hádanek do prohlídky, aby byla více propojená s dalším programem skupiny. Kastelán vyzdvihuje možnost úpravy výkladu pro každou věkovou kategorii, tedy například i pro mateřské školky. V případě kontaktních a aktivních dětí mají často možnost během prohlídky soutěžit o malý dáreček, například o „Čertův dukát“.

¹¹⁴ Přestože existují vcelku přesné odhady, kdy byl hrad postaven, jak bylo již zmíněno v předchozí části o hradu Houska, pan kastelán se rád drží tajuplnosti ohledně vzniku hradu. Celkově si hrad velice zakládá na tajemných pověstech a spojitosti s peklem.

Prezentace památek na webu a sociálních sítích

K důležitým prvkům prezentace památek patří i jejich přítomnost a vystupování na internetu a sociálních sítích. Poskytují jim možnost upoutat pozornost, přilákat návštěvníky a potažmo i oslovit možné partnery pro spolupráci. V rámci sociálních sítí jsem se zaměřila na tu největší – Facebook – a následně na Instagram. Tyto dvě sítě umožňují vytváření profilů, sdílení obsahu a představují proto perfektní místo pro propagaci. Pozornost jsem také věnovala webovým stránkám památek.

	Bezděz	Houska
Facebook	✓	✓
Instagram	×	✓
Web	✓	✓

Tabulka 1: Tabulka znázorňující, zda má památka aktivní účet na dané sociální síti či disponuje funkcemi webovými stránkami.

Hrad Bezděz

Bezděz se aktivně prezentuje na svém Facebookovém profilu¹¹⁵ s více než 4 000 sledujícími.¹¹⁶ V navigačním panelu úvodních informací je jako první k dispozici mapa s možností zobrazení polohy památky. Dále jsou hned pod ní kontaktní údaje – telefon a e-mail – a další důležité informace jako odkaz na webové stránky a otevírací doba. Na profil jsou aktivně vkládány příspěvky o aktuálním dění na hradě a případných změnách otevírací doby. Například ke konci července musel být hrad uzavřen z důvodu neprůchodnosti cesty po silných bouřkách a pádech stromů. Návštěvníci jsou skrze profil bezprostředně informováni o dostupnosti památky. V období hlavní sezóny jsou přidávány nové příspěvky denně nebo každý druhý či třetí den. Mimo hlavní sezónu přichází novinky v průměru jednou či dvakrát týdně, podle aktuálního dění. Zároveň příspěvky slouží k propagaci budoucích nebo probíhajících akcí. V průběhu léta šlo velmi často o vystoupení šermířských skupin. Jde však také o pozvánky na prohlídky s průvodci, které se uskutečňují v pravidelných intervalech, nebo na akce pro malé návštěvníky jako například divadlo. Památka nabízí i ubytování v podhradí, které by mohlo být lákadlem pro návštěvníky z větších dálek.

¹¹⁵ Facebook: Hrad Bezděz - <https://www.facebook.com/HradBezdez>

¹¹⁶ Počet zaznamenaný 17.8.2023

Instagramovým profilem hrad Bezděz nedisponuje. Informace o hradu ale poskytují také webové stránky, zřízené Národním památkovým ústavem, který spravuje stránky každé památky v jeho správě.¹¹⁷ Skrze hlavní navigační panel se návštěvník webových stránek dostane ke všem důležitým informacím. Pod souhrnným názvem *Informace pro návštěvníky* je skrytý přehled nabízených okruhů, návštěvní doba, vstupné, kontakty, návštěvní řád nebo instrukce, jak se k památce dostat. Dále jsou k zakoupení online vstupenky, je možné si přečíst stručné informace o historii hradu a rekonstrukci templářského paláce. Návštěvník se velice snadno dostane i k fotogalerii, typům na výlety po okolí památky nebo k odkazu na Facebookový profil. Web je přehledný s jednoduchým systémem přechodů na požadované informace. Na hlavní stránce jsou také umístěny ikony pro rychlou orientaci v přístupnosti hradu, možnosti parkování, občerstvení nebo návštěvy se psy. Hned pod nimi je k nahlédnutí kulturní program památky doprovázený fotografiemi.

Hrad Houska

Hrad Housku sleduje na jeho Facebookovém profilu¹¹⁸ více než 3 000 lidí.¹¹⁹ V navigačním okně je stejně jako u Bezdězu k dispozici mapa s polohou hradu, telefonní číslo, e-mail a odkazy na Instagram a webové stránky. Nechybí ani otevírací doba. Na profilu je také možné zanechat recenzi po návštěvě hradu společně s návštěvníckými fotografiemi. Hodnocení má památka kladné – 4,8 hvězdiček z možných 5 – složené ze 101 recenzí. Sdílené příspěvky informují návštěvníky o dění na hradě společně s aktuální otevírací dobou, upozorňují na následující či probíhající akce a fungují jako pozvánky k navštívení památky. Zároveň jsou zde sdílené fotografie od návštěvníků – amatérské i profesionální. Hrad prezentuje na svém profilu i nově dostupnou možnost ubytování v areálu předhradí a sdílí probíhající úpravy na památce. Houska do popředí své propagace staví mystično a záhadnost, které jsou s její existencí spojené. Nechybí tak upoutávky na mechanické peklo, které je možné navštívit v areálu předhradí, ale také sdílení videí z tvorby youtuberů¹²⁰ zabývajících se duchařskými pověstmi. Nejnovější video bylo zveřejněno před dvěma měsíci¹²¹ skupinou MAD ZONE¹²², která strašidelným místům a jejich prozkoumávání s duchařskými pomůckami zasvětila svou tvorbu.

¹¹⁷ Webové stránky: <https://www.hrad-bezdez.cz/cs>

¹¹⁸ Facebook: Hrad Houska – Brána do pekel - <https://www.facebook.com/HradHouska>

¹¹⁹ Počet zaznamenaný 17.8.2023

¹²⁰ Youtuber je osoba aktivně nahrávající videa na server YouTube.

(<https://cs.wikipedia.org/wiki/Youtuber>)

¹²¹ MAD ZONE, 2023, *Našli jsme bránu do pekla?! | Hrad Houska @Vidrail @Stejk01*, Youtube video. [2023-08-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CIyLz8Wx7iY&t=307s>

¹²² MAD ZONE Youtube kanál: <https://www.youtube.com/@MADZONEcz>

Instagramový účet¹²³ hradu sleduje 216 uživatelů¹²⁴ a sdílených bylo prozatím 19 příspěvků, z čeho je možné vyvodit, že účet byl zřízený nedávno – v informacích o účtu je dohledatelný listopad 2022. Hrad má zcela zjevně snahu přiblížit se svým návštěvníkům na více platformách. V úvodu profilu jsou v bodech vypsány základní charakteristiky památky a její možnost: ubytování, svatby, jarmarky a výstavy. Je zde zveřejněna otevírací doba, kontakty – e-mail a telefonní číslo – a odkaz na webové stránky. Sdílené příspěvky mají převážně podobu uměleckých fotografií, schopných zaujmout, doplněné pozvánkou na hrad s aktuální otevírací dobou. Nechybí zde představení novinky v podobě možného ubytování a pozvánky na probíhající výstavy a akce doplněné fotografiemi nebo krátkými videi.

Webové stránky¹²⁵ prošly v nedávné době grafickými úpravami a na návštěvníka zapůsobí příjemným, poutavým, moderním designem. Navigační lišta slouží k jednoduchému nalezení všeho podstatného. Pod složkou *O nás* je k dispozici historie hradu, fotogalerie, informace o mechanickém pekle nebo zveřejněné mediální příspěvky. Dále je na liště kalendář akcí, ceník, otevírací doba, ubytování nebo navigace, jak se k hradu dostat. Na úvodní straně je také ihned na očí tlačítko k přechodu na ceník a ukazatel odpočtu do konce sezony s odkazem na otevírací dobu. Při posouvání stránky se návštěvníkovi postupně otevírají všechna témata z navigační lišty – historie hradu, tajemno, fotogalerie, mechanické peklo. Níže je k vidění časová osa s kalendářem akcí a druhá se zanesenými důležitými mezníky památky. Jelikož je hrad v soukromém vlastnictví a dochází k obnovujícím přestavbám, jsou na webových stránkách uvedeni i partneři, kteří památku podporují a spolupracují s ní.

¹²³ Instagram hradu Houska: [hrad_houska](https://www.instagram.com/hrad_houska/)

¹²⁴ Počet zaznamenaný 18.8.2023

¹²⁵ Webové stránky: <https://hradhouska.cz/>

Edukace v památkových objektech

Současný stav edukace na hradech Bezděz a Houska

Hrad Bezděz i hrad Houska umožňují svým návštěvníkům prohlídku hradu v rámci jednoho prohlídkového okruhu. Skrze hlavní sezónu, tedy přes letní měsíce, jsou pro návštěvníky k dispozici komentované prohlídky s průvodcem, který jim skrze výklad přiblíží historii a fungování hradu. Mimo hlavní sezónu jsou návštěvníci vpuštěni do hradu s textovým průvodcem a mohou si užít atmosféru hradu ve svém tempu a v klidnější atmosféře bez velkých skupin návštěvníků.

Na hrad Bezděz v sezóně 2023 zavítalo přes 55 tisíc návštěvníků. Bohužel nejsou k dispozici přesné údaje o návštěvnosti škol, ale na hrad zavítalo v tomto roce minimálně 64 skupin. Jde o údaj evidovaných předem domluvených návštěv, ovšem některé skupiny nedávají dopředu vědět svůj příchod, proto jde o počet pouze orientační. Lze jen přibližně odhadovat, že například polovinu, tedy 32 skupin, tvořily školní exkurze.¹²⁶

Co se týče návštěv škol a uzpůsobení programu žákům, dle slov kastelánů obou památek v rámci uskutečněných rozhovorů uvedených výše, se obě památky snaží výklad mladším návštěvníkům přizpůsobit a zaujmout je i dalšími aktivitami. Hrad Bezděz pracuje při prohlídkách pro děti či žáky škol hlavně s pověstmi, které se k hradu vážou. Pověsti jsou provázány s výkladem, který je co nejvíce uzpůsoben, aby malé návštěvníky nepřetěžoval fakty, letopočty či jmény. Nejde opomenout ani mobilní aplikace, která stále prochází vývojem, jejímž hlavním cílem je zaujmout návštěvníky skrze digitalizaci památky a možnosti nahlédnout na ni v podobách, které dokáží dnes přinést již jen virtuální modely. Hrad Houska rovněž upravuje výklad pro školní skupiny dle jejich věkové kategorie, aby náročnost výkladu odpovídala věku žáků. Obě památky se také snaží upoutat pozornost malých návštěvníků různými hrami. Bezděz například pro nejmenší přichystal hru O poklad královice Václava, kde děti v různých místnostech hradu hledají pokladničky s razítky, která si otisknou na herní kartičku a pokud sesbírají všechny, dostanou na pokladně malou odměnu. Kastelán Housky zahrnuje možnost získat malou odměnu přímo do výkladu, kdy ji děti mohou vyhrát za odpověď na některou z otázek.

Následující část práce bude představovat návrhy aktivit, které by mohly tvořit interaktivnější a aktivizující alternativy ke klasickým výkladovým prohlídkám. Jejich cílem bude co nejvíce zapojit žáky do průběhu prohlídky a zároveň jim představit hrad z různých úhlů pohledu.

¹²⁶ O stejné údaje byl požádán i kastelán hradu Houska. Bohužel mi nebyly zaslány a nejsou k dispozici.

Návrhy konkrétních edukačních aktivit

Hrad Bezděz

Pro hrad Bezděz byly vytvořeny dva návrhy programů. Oba jsou založené na propojení interaktivních aktivit a výkladu průvodce. Oba tyto programy jsou vytvořené pro žáky 2. stupně základních škol. V částech výkladu je proto předpokládáno, že bude přizpůsoben pro danou věkovou kategorii, co se podaných informací týče. Průběh programu bude nejprve sepsán jako celek, jak by měl chronologicky probíhat a následně budou detailně popsány aktivity, které budou součástí programu. Aktivity jsou propojovány s RVP pro základní vzdělávání¹²⁷. Příkladově jsem si pro tuto práci také vybrala propojení s ŠVP, které jsem si vypůjčila ze 7. základní školy v Mladé Boleslavi¹²⁸¹²⁹. Každý program tak může být propojen s běžnou školní výukou, kdy učitelé mohou v rámci svých hodin přizpůsobit učivo následující návštěvě hradu. Zároveň by oba programy měly být zakončeny společnou reflexí, která může proběhnout ihned po skončení programu na hradě nebo později během následující hodiny ve škole. Reflexe by měla být zaměřena nejen na celkovou prohlídku hradu, ale také na obsahy jednotlivých aktivit, spolupráci s průvodcem, ale také na prožitek žáků a jejich vnímání programu. Poznatky z reflexí následně slouží učiteli jako důležité zpětné zhodnocení uskutečněné exkurze, přičemž sdílení s průvodcem hradu poskytne zpětnou vazbu i památce, pro kterou je také nesmírně důležité.

Program č. 1: Hrad v držení šlechty

Hlavní téma programu: Hrad a jeho fungování v době, kdy jej měla ve svém vlastnictví šlechta. Aktivity seznámí žáky s nejdůležitějšími šlechtickými rody, které měly hrad ve svém držení a zároveň také s každodenním fungováním hradu v dobách středověku.

Věková kategorie programu: 12–13 let (6. – 7. třída)

Časová náročnost programu: 60-65 minut

- Z toho čas aktivit: 45 minut
- Z toho čas výkladu průvodce: 15-20 minut

¹²⁷ RVP ZV: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. MŠMT, 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

¹²⁸ ŠVP (2.stup.) - Člověk a příroda (dějepis) [online]. Základní škola Mladá Boleslav, Václavkova 1082, 2018 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.zs7mb.cz/uploads/mediafiles/1140/17418.pdf>

¹²⁹ ŠVP (2.stup.) - Jazyk a jazyková komunikace (Čj; Aj; Nj; Rj) [online]. Základní škola Mladá Boleslav, Václavkova 1082, 2018 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.zs7mb.cz/uploads/mediafiles/1140/17418.pdf>

Průběh programu:

Prohlídka začíná na prvním hradním nádvoří, na které se vstupuje poslední čtvrtou hradní branou. Zde průvodce skupinu přivítá na hradě a krátce ho představí – kdy byl hrad založen, kdo ho založil, čím byl důležitý... Tento úvod může být spojený s otázkami pro žáky, aby byli do úvodu zapojeni. Například může být uveden jako zakladatel rod Přemyslovců a dle datace založení mohou žáci zkusit uhodnout, který panovník jej nechal založit. Následně bude uvedena aktivita č. 1. Její uvedení ihned na začátku prohlídky je důležité, jelikož její náplň je nutno zakomponovat do průběhu prohlídky. Po uvedení aktivity číslo 1. budou žáci provedeni hradem. Pořadí prohlížených míst není nijak pevně stanoveno. Důležité je pouze projít nejprve místa okolo prvního hradního nádvoří a teprve poté se dostat na druhé hradní nádvoří a do jednoho ze dvou manských paláců – templářského paláce – kde bude prohlídka zakončena aktivitou č. 2. Celý program je zaměřen na historický kontext hradu, od každodennosti přes přítomnost různých šlechtických rodů až po nahlédnutí do základů heraldiky a užívání erbů.

Aktivita č. 1: Život na hradě

Cíl aktivity: seznámení žáků s představiteli různých společenských vrstev ve středověku a jejich rolmi, seznámení s každodenností života na hradě

Zasazení aktivity do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti

Možné provázání s ŠVP:

Kultura raného středověku

Podklady: Hrad patřil do vlastnictví krále, šlechtice či jiné vrchnosti. Figurovala zde také postava purkrabího, který zastupoval svého pána v době jeho nepřítomnosti, spravoval jeho vlastnictví a v době vrcholného středověku na sebe bral i funkci správce a strážce hradu. O provoz hradu se starali poddaní různých schopností a dovedností – kuchařky, podkoní, hudebníci, kašpar... V kapli probíhala kázání, která představovala důležitou součást každodenního života středověkého člověka. Na hradě mohli pobývat také rytíři, kteří si své postavení museli ze začátku vybudovat od pážete přes panoše.

Pomůcky: kartičky s popisy rolí, mapa hradu

- seznam rolí: Kuchař/ka, Purkrabí, Kaplan (kněz), Podkoní, Rytíř, Šlechtic

Metody: práce s textem

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: různé místnosti hradu v průběhu prohlídky

Časová náročnost: 15 minut

- úvodní část prostudování kartiček a výběr místnosti – cca 10 minut,
- prezentace dané role ve vybrané místnosti – cca 5 minut

Popis aktivity:

Aktivita začíná na prvním hradním nádvoří, následuje po přivítání školní skupiny na hradě. Žáci jsou nejprve seznámeni s náplní aktivity. Žáci budou rozděleni do 6 skupin. Každá skupina si vylosuje kartičku, na které bude popsána určitá „role“, která měla na hradě v době středověku své místo. Tato role se aktivně podílela na každodenním fungování hradu nebo byla důležitá pro středověkou společnost. Žáci si v rámci skupiny svou roli pozorně proctou. Jejich úkolem je se do role vcítit a představit si, jak mohl probíhat její život na hradě, v čem byla důležitá nebo v jakých chvílích se na hradě mohla pohybovat. Žáci zároveň obdrží mapu hradu s označenými místnostmi a po prostudování své role budou mít za úkol označit místnost, o které si myslí, že je pro jejich roli klíčová (například, že tam trávila většinu svého dne nebo v ní pracovala). Žáci svou zvolenou místnost poté sdělí průvodci, který si ji poznačí. Každá skupina musí svou roli prostudovat a zvolit si svou místnost během 10 minut. Následně bude pokračovat prohlídka s vedením průvodce. V průběhu této prohlídky se v určitých místnostech po vyzvání průvodce prezentuje skupina, která si tuto místnost vybrala pro svou roli. Skupina svou roli představí pomocí textu, který si nastudovala z kartičky a vysvětlí, proč pro roli vybrala právě danou místnost.

Možné provázání rolí, místností a výkladu průvodce:

Po příchodu do určité místnosti vyzve průvodce skupinu, která si ji vyznačila pro svůj výstup, aby představila ostatním svou roli. Skupina může svou roli představit vcítěním se do role, tak jak je popsána na kartičce, tedy pomocí ich-formy popsat, co jejich postava dělá a na závěr zdůvodnit, proč si pro ni vybrali tuto místnost. Po výstupu skupiny může průvodce navázat otázkami na zbylé skupiny, zda o prezentované roli již slyšeli, jestli si myslí, že byla důležitá a proč. Následně naváže výkladem vázaným k místnosti, který může propojit s informacemi rozšiřujícími poznatky o prezentované roli.

1. *Hradní kaple*

- Role: Kaplan (kněz)
- Výklad průvodce: architektura kaple – jaké je použité zdobení, ohoz kaple – k čemu sloužil, kdo jej užíval k účasti na bohoslužbě, dřívější podoba a vybavení kaple, jak mohlo vypadat kázání v tehdejší době a proč bylo důležité

2. *Královský palác* – skládá se z několika místností, proto je možné do něj umístit několik rolí, každá role by měla být přednášena při nejlepším v jiné místnosti

- Role: Šlechtic, Rytíř, Kuchařka
- Výklad průvodce: dřívější podoba královské paláce – rozdělení na patro a přízemí, přítomnost pavlače, hospodářské využívání přízemí a jak dříve vypadala a fungovala kuchyně, rytíři a šlechtici a důležitost jejich postavení – byli důležití? Jak? Pro koho?

3. *Purkrabský palác*

- Role: Purkrabí
- Výklad průvodce: architektura místností a jejich vybavení, jaké vybavení mohl purkrabí ke své práci potřebovat, kdy se mohl na Bezdězu objevit první purkrabí

4. *Druhé hradní nádvoří*

- Role: Podkoní
- Výklad průvodce: Kde se mohly na Bezdězu nacházet stáje, pokud vůbec, důležitost a role koně ve středověku

Textové kartičky k jednotlivým rolím:

Kuchař/ka

Jsem váženou osobou na hradě. Beze mě by se pánům nedostávalo dobrého jídla. Mým místem na hradě je kuchyně, které se často říká „dýmná jizba“ nebo „černá kuchyně“, jelikož u ohniště pro vaření není dostatečné odvětrávání a dým se dostává do místnosti, kterou zakuřuje a očerňuje zdi. Strava na hradě je pestrá. Při žádném jídle nesmí chybět bílý chléb z velmi jemné, několikrát prosívané, mouky. K pití se nabízela voda, víno nebo odvary z bylin.

Purkrabí

Jinak se mi také říká kastelán. Jsem vysoce postavená osoba a mám na starosti správu purkrabství. Purkrabství je označení pro oblast v širokém okolí hradu, o kterou se mám starat. Já sám jsem podřízen panovníkovi a jeho jménem se starám o daně, soudy a řízení mně svěřeného území. Mám pod sebou také vojenskou posádku, v případě, že by bylo potřeba zasáhnout proti nebezpečí.

Kaplan (kněz)

Jsem duchovním představitelem, jemuž byla svěřena duchovní péče o příslušníky panovnického dvora. Mé označení je odvozené od kaple, ke které jsem byl přidělen, a která se nachází zde na hradě. V mé moci je konat náboženské obřady a sloužit svátosti. Nesmím zakládat rodinu, musím se držet celibátu a nesmím u sebe nosit žádné zbraně.

Podkoní

Jsem zodpovědný za královskou konírnu a vše, co je s ní spojené. Starám se o koně, sedla, postroje... Starám se také o zásoby sena a dalšího krmiva. Pomáhají mi další poddaní, kteří zajišťují krmivo, podestýlku a další. Důležitým je pro mě také kovář, který se stará o kvalitní podkovy. Koňská sedla, postroje a jiné příslušenství zhotovují sedláři, řemenáři, řezbáři a malíři.

Rytíř

Jsem středověkým bojovníkem, nejčastěji známým díky tomu, že nosím brnění a jezdím na koni. Své postavení jsem si ale musel vysloužit. V 7 letech jsem musel nastoupit do služby šlechty jako páže a učit se správnému chování. Ve 14 letech jsem se stal panošem a učil se zápasit a jezdit na koni. Ve 21 letech jsem se mohl stát rytířem, ale musel jsem ovládat rytířský kodex, do kterého spadala statečnost, věrnost, štedrost a zdvořilost. Na rytíře jsem byl pasován u oltáře v kostele. Při obřadu jsem musel složit slib, ve kterém jsem se zavazoval k ctnostnému chování.

Šlechtic

Jsem vysoce postavenou osobou. Náleží mi šlechtický titul, ale také rodový znak, nejčastěji nazýván erb. Podílím se na správě země, ale jsem podřízen panovníkovi. Původně příslušnost ke šlechtě souvisela s brannou povinností, tedy nástupu k vojsku. Šlechticem se jeden mohl stát díky rodině – tedy titul zdědil – nebo povýšením panovníkem. Můj titul mi přináší mocenské a právní výsady, které mi často přináší respekt i v cizině.

Aktivita č. 2: Hradní páni

Cíl aktivity: seznámení žáků s rody, které hrad vlastnily, seznámení žáků s erbem a jeho důležitostí pro jejich vlastníky

Zasazení do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti

Možné provázání s ŠVP:

Kultura raného středověku

Vrcholný a pozdní středověk

Raný novověk

Podklady: Po rodu Přemyslovců a Lucemburků se hrad postupně dostal do držení 7 rodů: Berkové z Dubé, páni z Michalovic, Smiřičtí ze Smiřic, páni z Cimburka, Lobkovicové, Vartenberkové, Valdštejnové. Na hradě se tak zároveň vystřídalo 7 různých erbů, které rodům patřily a svými prvky je reprezentovaly.

Pomůcky: obrázky erbů jednotlivých rodů, šablony pro tvorbu vlastního erbu, fixy/pastelky

Metody: skládání puzzle, brainstorming

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: templářský palác na druhém hradním nádvoří, horní prostory s vystavenými erby

Časová náročnost: 25-30 minut

- Úvod aktivity + zadání úkolu: 5 minut
- Skládání puzzle: 5 minut
- Seznámení s erby a malování vlastního erbu: 15-20 minut

Popis aktivity:

Aktivita slouží jako závěrečná pro první program. Navazujícím bodem na aktivitu č. 1 je druhé hradní nádvoří, ze kterého je přístup do manských paláců. Aktivita se odehraje konkrétně v templářském paláci, který je po nedávné rekonstrukci a má přístupných více místností, včetně podkrovní místnosti s vystavenými erby šlechtických rodů, které na hradě pobývaly nebo jej měly ve vlastnictví.

Úvod aktivity se může odehrát ještě na nádvoří, kdy má průvodce možnost využít první aktivity a zeptat se na roli, která na hradě pobývala a nebyla zmíněná. Další nápovědou pro žáky může být, že tato role byla zároveň i tou, která hrad nechala založit. Z úvodního přivítání na hradě a představování hradu by si žáci měli vybavit, že jde o krále, konkrétně v případě

založení o Přemysla Otakara II.. Průvodce tak krátce projde s žáky období, kdy byl Bezděz hradem královským: jeho založení, věznění malého Václava II., pobyt Karla IV. na hradě a založení Máchova jezera. Zároveň tohoto shrnutí by měl být přechod z vlastnictví panovníka do vlastnictví šlechty a začátek střídání rodů, které Bezděz vlastnily. Následně žáci budou posláni do horního patra templářského paláce.

V horním patře templářského paláce je žákům zadán první úkol. Je jim připomenuto, že se pomyslně přesouvají do doby, kdy hrad vlastní šlechta a v jeho vlastnictví se postupně vystřídá několik rodů. Tyto rody se reprezentovaly svými erby, které si žáci mohou prohlédnout vystavené okolo nich. Jejich úkolem bude se rozdělit do 7 skupin, vybrat si jednu z obálek, které budou mít na výběr a sestavit puzzle, které je v nich ukryté. Žáci se mohou do skupin rozdělit sami nebo je může rozdělit učitel. Obálku vybere vždy vyslaný zástupce každé skupiny. V obálkách se nachází rozstříhané erby 7 rodů, které hrad vlastnily. Žáci mají za úkol erby složit a pokud jej sestaví správně, obdrží od průvodce kartičku s napsaným názvem rodu, jehož erb sestavily a s obdobím, kdy rod hrad vlastnil. Jakmile mají všechny skupiny sestavené své erby a přidělené kartičky, dostanou za úkol, aby své erby seřadily do řady, která vytvoří pomyslnou časovou osu vlastníků Bezdězu.

V druhé části této aktivity budou žáci seznámeni s erby a jejich důležitostí pro rody. Tato aktivita probíhá hromadně, ale žáci zůstávají ve svých skupinách. Žáci jsou do aktivity uvedeni otázkou: „Co jste sestavovali z puzzle? Jaký obrázek jste vytvořili?“ Žáci dojdou k odpovědi Erb, na kterou se naváže dalšími otázkami: „Co si myslíte, že takový erb znamenal pro rod, kterému patřil? Byl pro něj důležitý? Proč?“ Žáci dostanou čas se nad otázkami zamyslet a v rámci hromadného brainstormingu přijít s odpověďmi na otázky. Jejich odpovědi jsou provázány s výkladem o základech heraldiky: kdy se erby začaly používat, k čemu původně sloužily, jak vypadaly v počátcích a do jaké podoby se postupně vyvinuly během novověku – k tomuto porovnání jsou použity příkladové obrázky erbu českého království z 13. století a z 19. století.

Jako zakončení tématu o erbech obdrží každá skupina šablonu erbu pro vytvoření svého návrhu. Úkolem každé skupiny bude vymyslet, jak by mohl vypadat erb hradu v dnešní době, kdy jej vlastní stát. Žáci by měli co nejvíce zapojit svou představivost: „Co by na erbu mělo být vyobrazené? Které barvy by pro něj byly nejlepší? Proč by erb tak vypadal?“ Závěrem této aktivity je prezentace výtvaru každé skupiny. Žáci následně jednotlivě hlasují o nejpovedenější hradní erb, který na hradě zůstane v rámci připomínky školní práce.

Erby použité pro porovnání vývoje vzhledu

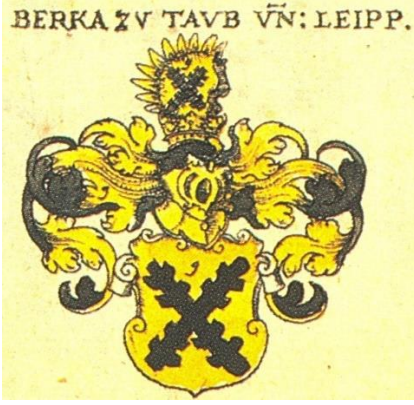
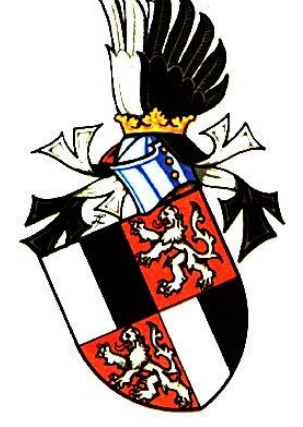

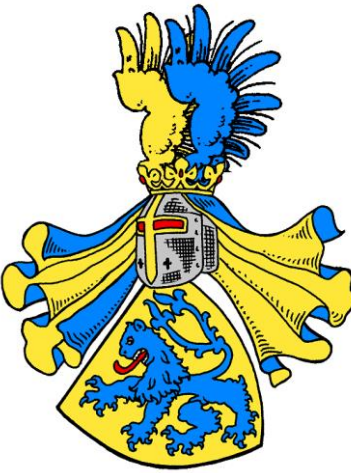

Obr. 4: Nejstarší dochované vyobrazení znaku Čech, 1270

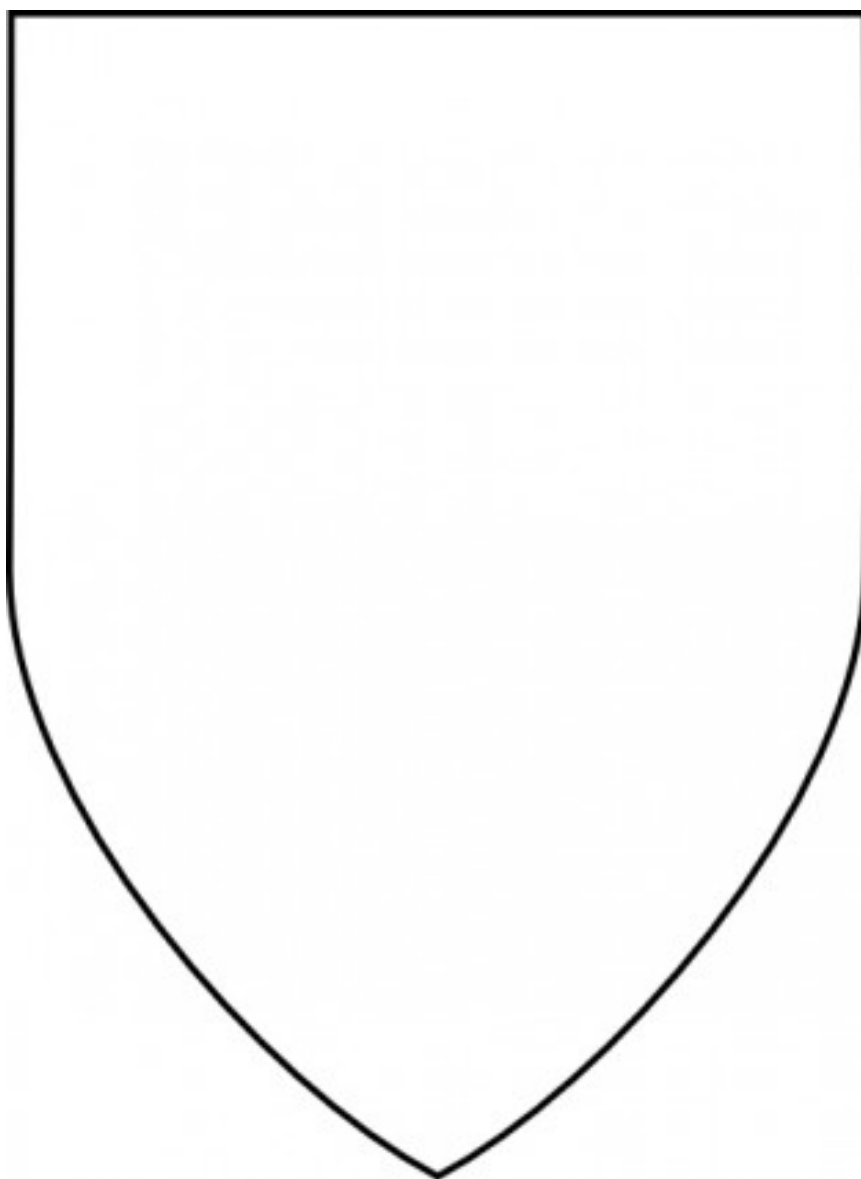

Obr. 5: Erb českých králů s přilbou a klenotem, autor Hugo Gerhard Ströhl, 19. století

Erby jednotlivých rodů a datace jejich pobývání na hradě (chronologicky):

 <p>BERKA ZV TAVB VŇN: LEIPP.</p>		 <p>V: SCHMIRITZ.</p>
<p>Obr. 6: Berkové z Dubé (1300-1348)</p>	<p>Obr. 7: Páni z Michalovic (1419-1445)</p>	<p>Obr. 8: Smiřičtí ze Smiřic (1445-1453)</p>
		
<p>Obr. 9: Páni z Cimburka (1468-1495)</p>	<p>Obr. 10: Lobkovicové (1580-1622)</p>	<p>Obr. 11: Vartenberkové (1558-1622)</p>
		
<p>Obr. 12: Valdštejnové (1622-1636)</p>		

Šablona erbu pro tvorbu žáků:

Program č. 2: Různorodost vnímání hradu – od pevnosti k inspiraci

Hlavní téma programu: Hrad mohl plnit za svou existenci mnoho funkcí: od reprezentační, přes strážní či jako jedno z dočasných sídel panovníka při jeho cestách. Kromě těchto funkcí byl hrad ale díky své monumentalitě často vnímán jako inspirace pro umělce, ať už pro spisovatele či pro malíře. Bezděz byl motivem pro mnoho uměleckých děl, ale také pro příběhy či básně. Pravděpodobně nejznámějším umělcem, který se jím nechal okouzlit, byl Karel Hynek Mácha.

Věková kategorie programu: 13–15 let (7. – 9. třída)

- V programu jsou zahrnuty texty od Karla Hynka Máchy a Svatopluka Čecha. Program je proto vhodný pro takovou třídu, která se tematicky těmi autory zabývá či již zabývala.

Časová náročnost programu: 65 minut

Průběh programu:

Program začíná na prvním hradním nádvoří, kde jsou žáci přivítáni na hradě. Úvodní seznámení s hradem proběhne skrze otázky zaměřené na počátky hradu. „Věděli byste, kdy byl hrad založen a kým? Do jakého rodu tento panovník patřil? Znáte nějaké zajímavosti ohledně hradu?“ Žáci mohou na tyto otázky volně odpovídat. Na úvodní diskuzi navazuje Aktivita č. 1, která je také zasazena na prvním hradní nádvoří. Po této aktivitě se žáci přesunou do královského paláce, kde proběhne Aktivita č. 2, zaměřená na práci s básní z pera Svatopluka Čecha. Po dokončení této aktivity se žáci přesunou na druhé hradní nádvoří, kam je zasazená závěrečná Aktivita č. 3, při které žáci nahlédnou do děl Karla Hynka Máchy. Celý program je převážně zaměřen na práci s uměleckými díly a jejich interpretaci.

Aktivita č. 1: Hrad a jeho funkce

Cíl aktivity: představení různých funkcí, které mohl hrad mít, úvod k dalším aktivitám seznamujícím žáky s jinými pohledy na hrad

Zasazení do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti, uvede příklady románské a gotické kultury

Možné provázání s ŠVP:

Kultura raného středověku

Podklady: Hrad mohl plnit za svou existenci mnoho funkcí. V případě královského hradu šlo o místo sloužící pro možný odpočinek a načerpání sil panovníka a jeho družiny na cestách. Zároveň mohl být hrad centrem správy, kam mohli obyvatelé přilehlých vesnic docházet za rozhřešením svých rozporů. Hrad mohl plnit i ekonomickou funkci, kdy byl centrem svážení vybraných daní. V neposlední řadě plnil i funkci strážní – často stál poblíž důležitých obchodních cest, na které bylo nutno dohlížet – a obrannou, kdy se v jeho zdech shromažďovalo vojsko a sám o sobě sloužil jako těžko dobytelná pevnost.

Pomůcky: obrázky znázorňující určitou funkci, kterou hrad mohl plnit, tužky

Metody: práce s obrázky, řešení hádanky

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: první nádvoří hradu

Časová náročnost: 15 minut

- Přivítání na hradě, úvod: 5 minut
- Řešení hádanek: 5 minut
- Společné rozklíčování hádanek: 5 minut

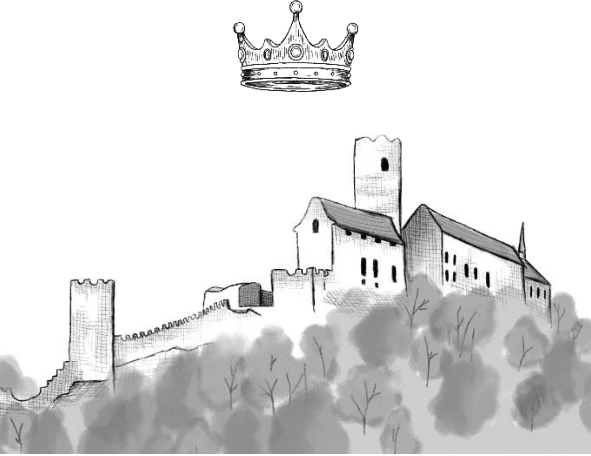

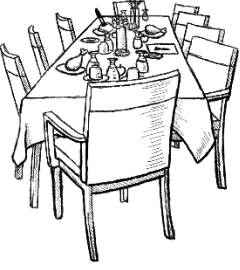
Popis aktivity:

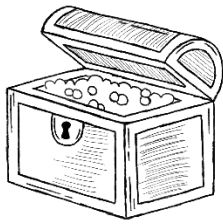
Aktivita slouží jako úvod, na který navážou další aktivity. Poté, co jsou žáci na hradě přivítáni za pomoci úvodních otázek, jsou žáci uvedeni do tématu funkcí hradu, například otázkou: „Proč mohl být takový hrad vystaven?“ Žáci mohou volně odpovědět, ale jejich odpovědi slouží pouze jako tipy bez schválení konkrétních odpovědí. Následně je žákům představen jejich úkol: „Hrad mohl mít funkce hned několik a vaším úkolem nyní bude na tyto funkce přijít.“

Žáci jsou rozděleni do skupin. Skupiny mohou být menší (cca 4 žáci na skupinu). Každá skupina obdrží kopii s obrázky, které znázorňují některou z možných funkcí hradu. Jejich úkolem je pomocí těchto obrázků odhalit, o jaké funkce jde a pojmenovat je. Žáci dostanou

krátký čas na práci a následně jsou obrázky společně procházeny a skupiny mohou hlásit své odpovědi, které k obrázkům napsali. Průvodce dovede žáky ke správným odpovědím a zároveň krátce okomentuje, nebo vyzve žáky, aby okomentovali, co tato funkce znamenala a proč byla důležitá.

Obrázky a funkce, které znázorňují:

 <p><i>Obrázek 13</i></p>	<p>Bezděž byl založen jako královský hrad. Jeho majestátnost měla reprezentovat panovníka a také mohl sloužit jako panovníkovo dočasné sídlo.</p>
 <p><i>Obrázek 14</i></p>	<p>Hrad panovníkovi mohl posloužit jako záchytný bod na jeho cestách pro odpočinek a přenocování.</p>
 <p><i>Obrázek 15</i></p>	<p>Hrad sloužil také jako místo, kde panovník společně se svojí družinou nabral sílu na pokračování ve svých cestách. Panovník a jeho družina měli na hradě vždy co jíst a pít.</p>

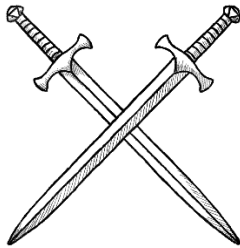
Obrázek 16

Hrad mohl plnit také ekonomickou funkci. Mohl být centrem shromažďování vybraných daní z panství, které patřilo pod správu hradu.

Obrázek 17

Hrad mohl mít funkci správní. Za přítomnosti krále mohli poddaní přicházet s prosbou o rozsouzení jejich sporů.

Obrázek 18

Hrad plnil také důležitou obrannou funkci. Nejen, že měl být nedobytnou pevností, ale byl centrem pro shromáždění vojska v případě blízkého konfliktu. Důležitá byla také funkce strážní, pokud hrad stál v blízkosti obchodní cesty, což byl právě případ Bezdězu.

Aktivita č. 2: Vězeň na Bezdězu

Cíl aktivity: představení jiného vnímání hradu jako inspirace pro umělce, seznámení s dílem Svatopluka Čecha inspirovaným historickým děním na Bezdězu, konkrétně vězněním malého krále Václava II.

Zasazení do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti, uvede příklady románské a gotické kultury

ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla

ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo

Možné provázání s ŠVP:

Dějepis

- První čeští králové

Český jazyk

- Česká literatura na přelomu století (do roku 1918)

Podklady: Na hrad se nemuselo pohlížet pouze jako na nedobytnou obrannou pevnost. Majestátní stavba představovala také zdroj inspirace pro umělce, ať už pro spisovatele či pro malíře. Jedním ze spisovatelů, kteří se hradem nechali inspirovat, byl i Svatopluk Čech. Jeho báseň Vězeň na Bezdězu vypráví o vězněním malého Václava II. a jeho pocitech z tohoto nedobrovolného pobytu na hradě.

Pomůcky: báseň Vězeň na Bezdězu

Metody: práce s textem, interpretace textu

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: královský palác

Časová náročnost: 25 minut

- Rozdělení textů a skupinová práce s textem: 10 minut
- Čtení a interpretace textů: 10 minut
- Závěrečná diskuze a stručný výklad: 5 minut

Popis aktivity:

Po Aktivitě č. 1 se žáci dostávají do královského paláce, který bude zázemím pro Aktivitu č. 2. V úvodu této aktivity jsou žáci nasměrováni k jinému pohledu na hrad: „Když jste přijížděli k hradu a pak k němu přicházeli, jak na vás působil? Všimli jste si ho již z dálky? Co vás napadlo, když jste ho viděli z dálky?“ Žáci jsou vybízeni k vyslovení svých myšlenek, mohou odpovídat volně. Bezděz svým umístěním na kopci upoutá pozornost již z dálky, a právě tento fakt, by měl směřovat k tomu, že k sobě poutal i zrak umělců. „Bezděz nesloužil jen jako těžko dobytelná pevnost, ale také jako inspirace pro různé umělce. Znáte nějakého, který o něm něco sepsal?“ Žáci mohou odhadovat, případně by je měl napadnout alespoň Karel Hynek Mácha, ke kterému se dostanou v rámci třetí aktivity. Průvodce proto žákům prozradí, že jejich další úkol je provede básní, kterou sepsal Svatopluk Čech, a která se zabývá velmi dobře známou událostí spojovanou s Bezdězem.

Žáci jsou rozděleni do čtyř podobně velkých skupin. Každá skupina obdrží část básně od Svatopluka Čecha, kterou si žáci přečtou a dostanou za úkol zamyslet se nad zadanými otázkami k textu. Žáci dostanou krátký čas na prostudování textu a promyšlení odpovědí. Následně každá skupina vystoupí se svou částí básně a přečte ji ostatním. Žáci se ve čtení básně střídají tak, aby četl každý. Po přečtení části textu žáci seznámí ostatní také s odpověďmi na zadané otázky. Postupně je takto přečtena celá báseň a po částech dojde k interpretaci díla žáky. V závěru by se měli žáci shodnout, která historická událost byla inspirací pro tuto báseň. Průvodce je poté s touto událostí více seznámí krátkým výkladem.

<p>Svatopluk Čech :</p> <p><u>VĚZEŇ NA BEZDĚZI</u></p> <p>Zas v okně zadumán? Zas toužíš v dále? Kde myšlenky tvé toulají se, kde? Nech přeludů jež v oblacích tě šálí a béř, co péče má ti skýtá zde. Snils o doubravě pode hradem stinné, kde v šepot listí ptačí zpěv se line: nuž, ajhle! Zde ti pro potěchu nesu do náručí tu sladkou píseň lesů.</p> <p>Posupný Herman, na Bezdězi vládce, tak vece královskému dítěti, sirotku Václavu, jež Ota zrádce tam v nečestném chová zajetí. Klec prostou s úsměškem mu v ruce klade, o jejíž stěny, snítky lesní mladé, pták polapený bije křídlem sivým a něžnou hlavou s očkem úzkostlivým.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Co se z úvodu básně dovídáme? S čím nás seznamuje?2. Víte, kdo je „Ota zrádce“? Proč je takto nazýván?3. Proč dostává chlapec ptáčka? Co pro něj má znamenat?
<p>Hoch bledý klícku v ruce slabé jímá. Ač na líci, již hebký věncí vlas, stín utrpení, churavosti dřímá, přec oko, na rty nutí klid a jas. Ač nuzný šat mu halí útlé tělo, přec hrdě, důstojně pne dumné čelo a jeví moudrým okem, pevným retem, že předstihl duch léta časným vzletem.</p> <p>Zas k oknu zašel. Obraz divných věků: Jak obra skvostný, velkolepý šat, ovrouben sinou mlhou na daleku, kraj širošířý, dole rozepjat. Tu v pestrý háv se pojí hvozdy, luhy, jím řek se vlní stříbrojasné stuhý, tu na sta skromných vísek v houšti sadů, tu na pahorcích pyšné věže hradů</p> <p>Kdož myslil by, tato krása všecka, ty širé nivy, dálné modro hor, že údělem jsou nebohého děcka, jež na ně upírá svůj vlhký zor,</p> <p>že srdéčku, jež v nevoli tu nyje, vstříc nesčetné tam srdce toužně bije, že chlapec tento bledý s nuzným šatem je sirotek po hrdém králi zlatém!</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Jak na vás působí popis kraje, který je v úryvku zmíněn?2. Kdo je zmíněným sirotkem po hrdém králi?3. Víte, kdo byl tímto králem?

¹³⁰ Zdroj básně: ČECH Svatoopluk, *Vězeň na Bezdězu*. [online]. Dostupné z: http://www.alfaromeo.pragmatic.cz/Vezen_na_Bezdezi.pdf

<p>Tam v modru daleko se tají Praha - Ó, což se touhy perut' po ní pne! Tam hýčkaly jej hebce v lůně blaha upřímné lásky lokty milostné: Tam z očí mateřských ráj děcku kynul, tam otec na hrud' zářivou jej vinul, tam sypal nejskvostnější prestol světa čarovné lesky v jeho dětská léta.</p> <p>Vše zašlo, prchlo! - Mrtev otec milý - lesk, blaho, minuly jak zlatý sen - i mateřské jej lokty opustily - teď v zajetí tu strádá samotěn. Zde záští jed mu v útlu duši kane, zde cizoty jen mráz kol něho vane, zde cizinský jen hlahol v ucho zvučí a nepřátele pych tupí jej a mučí.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jak báseň popisuje vztah mezi chlapcem a jeho rodiči? Jaké měl pravděpodobně dětství? 2. Víte, kdo představuje chlapcovi „nepřátele, kteří jej tupí a mučí“?
<p>Zrak jeho těkal po daleké nivě, pak v myšlenkách se do náručí smek na prostou klec, v níž schoulen úzkostlivě hlavinku chýlil háje zpěváček. Má ptáče s ním zde v tuhé vazbě strádat? O zašlém štěstí teskné dumky spřádat? Má vězni vězeň zpívat v žalné shodě nevole strasti, touhu po svobodě?</p> <p>Ne, nikoli! Útlounkým prstem hbitě klec otvírá a hledí dumavě, jak ptáče rozpíná ve slunném třpytě křídélka volná, letíc k doubravě: Pak s okem jasným, zvonivými slovy klec prázdnou vrací strážci Hermanovi: Syn Otakarův dar ti vrací s díkem: On můž být vězněm - nikdy žaláříkem!</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dokážete odhadnout, jak mohl být chlapec starý? 2. Jak byste si vyložili poslední dva verše?

Aktivita č. 3: Máchův Bezděz

Cíl aktivity: představení jiného vnímání hradu jako inspirace pro umělce, seznámení s díly známého českého spisovatele Karla Hynka Máchy, která byla ovlivněna Bezdězem

Zasazení do RVP:

ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla

ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo

Možné provázání s ŠVP:

Český jazyk

- Česká literatura na přelomu století (do roku 1918)

Podklady: Na hrad se nemuselo pohlížet pouze jako na nedobytnou obrannou pevnost. Majestátní stavba představovala také zdroj inspirace pro umělce, ať už pro spisovatele či pro malíře. Karel Hynek Mácha se ve svých dílech často nechával inspirovat krajem Máchova Jezera a Bezděz za svůj život navštívil při svých toulkách nejméně šestkrát. Hrad jej svým kouzlem inspiroval při psaní děl i při kresbách.

Pomůcky: úryvek z díla *Večer na Bezdězu*, kresba z cyklu *Hrady spatřené*

Metody: práce s textem, interpretace textu, práce s obrazem, interpretace díla

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: druhé hradní nádvoří

Časová náročnost: 25 minut

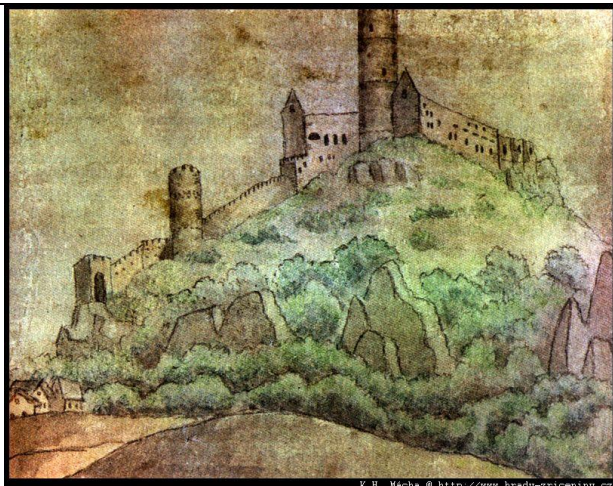
- Rozdělení do skupin a první práce s díly: 5 minut
- Spojení do větších skupin a další práce s díly: 5 minut
- Hromadná interpretace děl a závěrečná diskuze: 15 minut

Popis aktivity:

Tato aktivita je tematicky provázána s tou předchozí. Po dokončení interpretace básně se žáci přesunou na druhé hradní nádvoří, aby se zde seznámili s dalším umělcem, který se nechal Bezdězem inspirovat. Na nádvoří je jim položena otázka: „O kom myslíte, že bude naše závěrečná aktivita? Náповědou je, že o hradu psal, ale také jej nakreslil a je po něm pojmenováno blízké jezero.“ Žáci by měli uhodnout Karla Hynka Máchu. Následujícím úkolem žáků bude pracovat s jeho díly a poznat hrad také z jeho perspektivy.

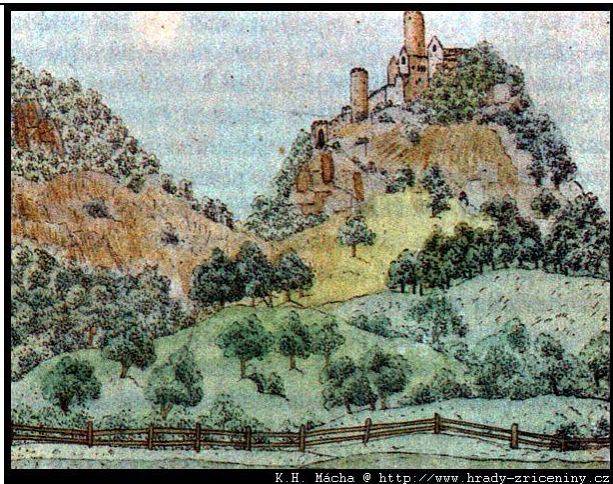
Žáci opět pracují ve skupinách, tentokrát jsou rozděleni do 8 menších skupin, přičemž vždy 2 skupiny obdrží stejné zadání. Každé skupině je přidělen list s textem nebo kresbou z pera Karla Hynka Máchy. Úkolem žáků je prostudovat buďto text nebo obraz a pokusit se jej interpretovat za pomoci přiložených otázek. Skupinám bude odměřen čas 5 minut, po kterém budou vyzváni, aby se skupiny se stejným zadáním spojily dohromady. Vzniknou tedy 4 skupiny, které budou porovnávat své odpovědi, přičemž by je měli prodiskutovat, případně modifikovat a na určité odpovědi se shodnout. Závěrem aktivity po uplynutí dalších 5 minut je hromadné rozebírání děl a jejich interpretací.

Použité texty a obrazy s doprovodnými otázkami pro interpretaci¹³¹:

Obrázek 19

1. Co vše můžete na kresbě vidět z hradu?
2. Pokuste se vybavit, jak jste mohli hrad vidět, když jste k němu přicházeli. Dokážete určit, jak se liší aktuální podoba s tou na obrázku.

Obrázek 20

1. Co vše můžete na kresbě vidět? Jak je na ní zachycen hrad?
2. Jak na vás kresba působí? Co mohlo být pro Karla Hynka Máchu důležité, když kresbu tvořil?

¹³¹ Zdroj textů: MÁCHA, Karel Hynek. *Romány a povídky*. K vydání upravil Jaroslav Vlček. Praha: Laichter, 1906. 277 s. Spisy Karla Hynka Máchy, sv. 1.

<p>Tišeji a slavněji bylo kolem, lesy temně hučely, zdaleka bylo slyšeti hlasné houkání a štěkání psů ; zrovna pod horou zněly zvonky vracujících se krav. Po hoře si zahrával chladný větříček a zanášel sem tam nažloutlé listí. Mnohý list letěl dolů po hoře ; bylo mu zde samotno, smutno, pusto ve zříceninách těchto ; on kvapil odsud z chladné výše, aby zemřel dole mezi kvítím polním, blíže srdci lidskému : tak sestupují knížata v stáří šedém s trůnů zlatoskvoucích, aby, sotva navraceni životu, zemřeli v náruči lásky mezi lidem svým.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Co se snaží Karel Hynek Mácha v tomto úryvku zachytit? 2. Jaké myšlenky a pocity chtěl nejspíše vyvolat ve čtenáři textu?
<p>Ještě jednou prošel jsem zříceniny slavné, ještě jednou pohledl jsem ve zbořenou kapli, a pak jsem krácel k nejvnitřnější bráně po hladkém, velkém kamení, asi přes sto kroků dlouhou cestou. Neda mou se houpala veliká kulatá věž v čistém poblesku nového měsíce; okna zříceného kláštera v polosvětle míhala se pod ní; a vždy se mi zdálo, jako by vyhlídaly šedé hlavy zemřelých mnichů ze zřícené kobky ve tichou noc. – Doleji stálo někdejší vězení mladého krále Václava, rozeznávající se od kláštera starou, černou stavbou, a nejbliže brány nalezla se menší věž. Teď jsem došel brány; husté křoví zamezuje východ, a s ní dolů houpal se štíhlý stromek, jako by pozdravoval odcházejícího. Po levé ruce, vždy dolů po hoře, stojí čtrnácte nově bílých kapliček, při kterýchž poutníci na křížové cestě svou pobožnost vykonávají.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Co bylo pro autora podstatné při sepisování tohoto úryvku? Na co se především zaměřil? 2. Jaká historická událost spojená s hradem je v úryvku popsána?

Hrad Houska

Pro hrad Housku byl vytvořen jeden návrh programu založený na propojení interaktivních aktivit a výkladu průvodce. Je tvořen pro žáky 2. stupně základních škol, konkrétně pro 7.-8. třídu. V částech výkladu je proto předpokládáno, že bude přizpůsoben pro danou věkovou kategorii, co se podaných informací týče. Průběh programu bude nejprve sepsán jako celek, jak by měl chronologicky probíhat a následně budou detailně popsány aktivity, které budou součástí programu. Aktivity jsou propojovány s RVP pro základní vzdělávání¹³². Příkladově jsem si pro tuto práci také vybrala propojení s ŠVP, které jsem si vypůjčila ze 7. základní školy v Mladé Boleslavi¹³³. Program tak může být propojen s běžnou školní výukou, kdy učitelé mohou v rámci svých hodin přizpůsobit učivo následující návštěvě hradu. Zároveň by program měl být zakončen společnou reflexí, která může proběhnout ihned po skončení programu na hradě nebo později během následující hodiny ve škole. Reflexe by měla být zaměřena nejen na celkovou prohlídku hradu, ale také na obsahy jednotlivých aktivit, spolupráci s průvodcem, ale také na prožitek žáků a jejich vnímání programu. Poznatky z reflexí následně slouží učitelům jako důležité zpětné zhodnocení uskutečněné exkurze, přičemž sdílení s průvodcem hradu poskytne zpětnou vazbu i památce.

Program č. 1: Hrad napříč časem

Hlavní téma programu: Hrad Houska je pro mnoho návštěvníků stále ještě neobjeveným monumentem. Pro veřejnost byl zpřístupněn až v roce 1999, tedy skoro 700 let od jeho založení, které není dodnes zcela přesně určené. Za tuto dobu hrad mnohokrát změnil majitele a společně s nimi se střídalo i jeho využití. Aktivity provedou žáky skrze hrad, který jim může nabídnout jak historické prostory, tak také ukázat, co se s památkou může dít, pokud k ní není jako k památce přistupováno.

Věková kategorie programu: 13–14 let (7. – 8. třída)

Časová náročnost programu: 60-65 minut

Průběh programu:

Program začíná příchodem na předhradí, kde je skupina vyzvednuta průvodcem. Žáci jsou na hradě přivítáni, průvodce se jich může zeptat, zda o hradu slyšeli, znají ho a jaké zajímavosti o něm například vědí. Ještě předtím, než skupina zamíří do vnitřních prostor hradu,

¹³² RVP ZV: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. MŠMT, 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

¹³³ ŠVP (2.stup.) - Člověk a příroda (dějepis) [online]. Základní škola Mladá Boleslav, Václavkova 1082, 2018 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://www.zs7mb.cz/uploads/mediafiles/1140/17418.pdf>

je žákům představena Aktivita č. 1, která začne na předhradí a pokračuje skrze prohlídku hradu. Průvodce následně provede žáky skrze nádvoří do hradní kaple a postupně s nimi projde i další vnitřní prostory. Ve žlutém erbovém sále bude žákům představena Aktivita č. 2, která je v sále na krátkou dobu pozdrží. Následně žáci projdou zbylými místnostmi prvního patra a po příchodu do druhého reprezentačního patra jim bude zadána závěrečná Aktivita č. 3.

Aktivita č. 1: Seznamovací kvíz

Cíl aktivity: seznámit žáky s hradem herní formou v podobě znalostního kvízu

Zasazení do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti, uvede příklady románské a gotické kultury

D-9-5-06 rozpozná základní znaky jednotlivých kulturních stylů a uvede příklady významných kulturních památek

Možné provázání s ŠVP:

Kultura vrcholného a pozdního středověku

Renesance a humanismus

Podklady: Seznamovací kvíz slouží jako úvodní aktivita nahrazující běžně používané úvodní otázky při příchodu na hrad. Zadané otázky provedou žáky zajímavostmi, které hrad nabízí, ale také ověří, jaké znalosti si na hrad již přivezli.

Pomůcky: list s kvízovými otázkami, kde mohou žáci vpisovat své odpovědi, tužky

Forma práce: samostatná práce/práce ve dvojicích

Místo aktivity: předhradí, hradní prostory

Časová náročnost: pro každého žáka individuální, aktivita probíhá po dobu prohlídky

Popis aktivity:

Během přivítání na hradě je ponecháno spíše žákům, aby prozradili, co o hradě již vědí. Průvodce jim následně řekne, že znalosti o hradu si budou moct ověřit formou kvízu. Tento kvíz však není jen o tom, co žáci již vědí, ale i o znalostech, které teprve mohou získat během prohlídky. Kvíz se skládá z několika otázek. Na některé žáci mohou znát odpověď, odpovědi na jiné zazní během prohlídky hradu a motivují proto žáky, aby naslouchali průvodci.

Průvodce rozdává každému žákovi list s otázkami. Žáci pracují samostatně, ale mají povoleno radit se ve dvojicích. Listy jim jsou rozdány na předhradí, kde je jim zároveň ponechán krátký čas, aby si jednotlivé otázky prošli a případně zaznamenali odpovědi, které již

znají. Poté jsou žáci vpuštěni do hradu a jejich úkolem je doplnit zbytek odpovědí během prohlídky. V určitých částech prohlídky proto bude žákům vždy ponechán krátký čas na to, aby si odpověď mohli zaznamenat. Tato časová okna by měla přicházet zejména po částech prohlídky, při kterých některá z odpovědí zazní, což je i pro žáky nápovědou, že vyslechnutý výklad jim může nějak napomoci.

Kvízové otázky:

Průvodní kvíz aneb projdi se mnou hradem

1. **Původ hradu je zastřen nejasnostmi, ale badatelé uvádí jako nejpozdější rok výstavby letopočet 1305. Víš, která dynastie v této době vládla v Českých zemích? Případně kdo byl zrovna českých králem?**
2. **Vstup do hradu nebyl dříve takto jednoduchý. Stála zde vstupní věž a před ní se nacházel příkop. Přes něj se přecházelo po padacím mostě. Víš, jaká byla hlavní funkce padacího mostu?**
3. **Pozorně si prohlédni kapli hradu. Jakou výzdobu nesou její zdi?**
4. **V zelené komnatě si pozorně prohlédni malbu nejstarší známé podoby Housky. Čím se liší od nynější podoby? Co důležitého jí schází?**
5. **A) Víš, v jakém stylu byl vystaven původního hrad? A v jakém stylu byl hrad přestavěn do podoby připomínající spíše zámek?**

B) K těmto dvěma uvedeným stylům se pokus přiřadit následující charakteristiky:

Kopule	nástěnné malby	žebrová klenba
chrlice	patra oddělena římsami	lomený oblouk

C) Můžeš některou z daných charakteristik pozorovat přímo zde na hradě?

Aktivita č. 2: Válečná výzbroj

Cíl aktivity: seznámení žáků s výzbrojí vojáků ve středověku i novověku

Zasazení do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti, uvede příklady románské a gotické kultury

D-9-5-05 objasní příčiny a důsledky vzniku třicetileté války a posoudí její důsledky

Možné provázání s ŠVP:

Raný středověk

Vrcholný a pozdní středověk

Doba husitská

Raný novověk

Podklady: Odnedávna patřila mezi rozhodující faktory bitev vybavenost vojska, ať už se bitva odehrávala ve středověku, novověku, dříve či později. Každé období mělo ovšem svoje zbraně a výbavu, které byly pro vojáky typické.

Pomůcky: vybavení umístěné v sále, kartičky s popisy zbraní, výzbroje či jiných vojenských náležitostí

Metody: luštění hádanek, diskuze

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: žlutý sál s erby, meči, přilbicemi...

Časová náročnost: 30 minut

- Úvod aktivity, rozdělení do skupin, prostudování kartiček: 10 minut
- Představování předmětů, diskuze, závěrečné otázky: 20 minut

Popis aktivity:

Aktivita je umístěna do žlutého sálu, který je vybaven historickou výzbrojí. Žáci jsou uvedeni do sálu, kde jsou uvedeni otázkou: „Co v tomto sále můžete vidět? Co vás zaujme?“ Žáci volně odpovídají podle svého zaujetí. Průvodce by je měl dovést k odpovědi „výzbroj“ či „zbraně“. Žákům je představena druhá aktivita, která je seznámí s různými zbraněmi a výzbrojí vojáků od středověku po začátek novověku. Žákům je vysvětlena aktivita: Budou rozděleni na skupiny. Každá skupina dostane kartičku s popisem zbraně nebo výzbroje. Úkolem každé skupiny bude si kartičku pročíst a v místnosti nalézt vybavení, které popis představuje. Žáci dostanou časový limit na pročtení kartičky a nalezení správného předmětu. Vybraný předmět nemusí nijak oznamovat, jakmile uplyne časový limit, postupně všechny skupiny přečtou svou kartičku a ukáží na předmět, o který by se mělo jednat. Průvodce jim poté jejich odpověď

potvrdí nebo je přesměruje jinam. Po přiřazení správného předmětu následuje krátká diskuze o předmětu propojená se stručným výkladem průvodce o předmět (například kdy se převážně používal, jak se používal, jeho silné i slabé stránky). Postupně se tak představí několik předmětů z místnosti. V závěru budou mít žáci prostor zeptat se na doplňující otázky či na předmět, který v místnosti byl, ale kartičky jej nepopisovaly.

Kartičky popisující vybavení, které žáci mohou v místnosti najít:

Halapartna	Jsem zbraň vypadající jako kopí. Kromě ostré špičky jsem však zakončena také ostřím podobajícím se sekyře. Vznikla jsem jako zbraň proti jezdeckvu. Pěšákům umožňuji stáhnout jezdce z koně a ostří se postará o jejich brnění.
Meč	Patřím mezi jednu z nejstarších zbraní vůbec. Můžu sloužit jako zbraň sečná, ale i bodná. Byl jsem jednou z hlavních zbraní pro středověk, ale i začátek novověku, než mě začaly vytlačovat palné zbraně. Běžně se skládám z jílce a čepele.
Válečná sekera	Jsem zbraň připomínající běžný ruční pracovní nástroj, dokonce se tak i jmenuji. Svými vlastnostmi jsem ale upravena pro boj. Nejvíce nápadnou úpravou je prodloužené topůrko, které ze mě mohlo udělat i dvojruční zbraň.
Dělo	Jsem velmi těžká palná hlavňová zbraň. Při výstřelu mám velký zpětný ráz a pro přesouvání slouží dvě kola, ke kterým jsem přidělané. Po každém výstřelu bylo nutné mě znovu nabít.
Přilbice	Jsem velmi důležitou součástí výzbroje, jelikož chráním kritickou část těla – hlavu. Mohu mít mnoho tvarů a podstatnou úpravou pro mě bylo přidání hledí na krytí očí. Vše má ovšem svou cenu, takže mému nositeli se za cenu ochrany výrazně omezil výhled.
Kroužková košile	Jsem součástí zbroje. Můj název je odvozený od způsobu mé výroby – tedy spojování malinkých kroužků do sebe. Nosila jsem se vždy na prošívanici, či jiné látkové části výzbroje. V boji jsem byla využívána až do 15. století, přičemž mě postupně nahradila celoplátová zbroj.

Aktivita č. 3: Jeden den na hradě

Cíl aktivity: seznámení žáků s různými obdobími, které pro hrad byly určitými způsobem klíčové a v jejich důsledku se využití hradu lišilo

Zasazení do RVP:

D-9-4-04 ilustruje postavení jednotlivých vrstev středověké společnosti, uvede příklady románské a gotické kultury

D-9-5-05 objasní příčiny a důsledky vzniku třicetileté války a posoudí její důsledky

D-9-7-03 charakterizuje jednotlivé totalitní systémy, příčiny jejich nastolení v širších ekonomických apolitických souvislostech a důsledky jejich existence pro svět; rozpozná destruktivní sílu totalitarismu a vypjatého nacionalismu

D-9-8-04 prokáže základní orientaci v problémech současného světa

Možné provázání s ŠVP:

Kultura raného středověku

Třicetiletá válka

Československo za 2. světové války

Československo po 2. světové válce

Kultura a věda v poválečném období

Podklady: Hrad byl za svou existenci využíván mnoha různými způsoby. Zpočátku sloužil jako sídlo šlechty, během třicetileté války jej využívali švédští vojáci jako pevnost. Ve 20. století v jeho zdech sídlila komandatura SS a později se zde skrývali komunisty hledaní lidé. Sloužil jako archiv knihovny Univerzity Karlovy a jako památka byl otevřen veřejnosti až na samém konci minulého století.

Pomůcky: kartičky se zadáním pro skupiny, telefony

Metody: sehrání scénky, pořízení fotografie

Forma práce: skupinová práce

Místo aktivity: komnaty ve 2. patře hradu

Časová náročnost: 25 minut

- Zadání úkolu: 5 minut
- Vymýšlení scének a focení: 10 minut
- Závěrečná prezentace fotek a shrnutí: 10 minut

Popis aktivity:

Prostory v druhém patře hradu byly restaurovány do podoby ze začátku minulého století. Kromě prohlídek se v nich konají také různé plesy, soukromé akce a oslavy. Tyto prostory budou sloužit pro závěrečnou aktivitu nazvanou „Jeden den na hradě“. Žákům je představena v první místnosti druhého patra. Hrad si za svou existenci prošel mnoha majiteli, ale také byl různě využíván a dle toho upravován. Dle aktuální funkce tak hrad mohl působit úplně jinak, stejně jako se měnil život v něm. Proto žáci budou mít za úkol zkusit si „prožít jeden den na hradě“ v různých obdobích, kterými si prošel. Žáci budou rozděleni do 6 skupin, každá skupina obdrží kartičku s nadepsaným obdobím a krátkým popisem, který by jim měl dané období přiblížit. Žáci mají za úkol dle zadaného období připravit modelovou situaci, která by tvořila scénérii pro „jeden den na hradě“. Tuto scénku pak žáci vyfotí a vznikne tak soubor 6 fotografií představující určitým způsobem hrad napříč různými obdobími. Závěrem celé této aktivity i prohlídky může být 7. fotografie, kdy se vyfotí celá skupina před hradem.

Kartičky se zadanými obdobími a popisy:

1. Hrad v dobách šlechty

Prvními majiteli hradu Houska byli Berkové z Dubé. Ve své době patřil tento rod k těm nejbohatším. Po určitý čas vlastnili současně s Houskou také Bezděz. Šlechtici však netrávili svůj veškerý čas na jednom hradě, ale cestovali a pro svůj pobyt si vybírali různá sídla. Poté se o hrad starali hlavně poddaní, kteří neodmyslitelně patřili k jeho udržování.

Představte si, že jste se ocitli na hradě v době, kdy jej vlastní šlechta. Co se mohlo na hradě asi dít, když přijel jeho pán? Jak mohl vypadat takový „jeden den na hradě“?

Pokuste se vymyslet scénku, která by takový den vystihla a vyfoťte ji.

2. Hrad a válka

Během třicetileté války obsadila hrad vojska Švédů. Sloužil jim jako pevnost a na hradě vojáci setrvali celých 10 let. Jako důsledek toho, že Houska sloužila jako opěrný vojenský bod, měla být po skončení války zbourána. Naštěstí se takovému osudu vyhnula a ztratila pouze hradby a věž.

Představte si, že jste se ocitli na hradě, kdy zde pobývají vojáci. Jak asi mohli na hradě trávit čas? Jak mohl vypadat jejich „jeden den na hradě“?

Pokuste se vymyslet scénku, která by takový den vystihovala a vyfoťte ji.

3. Hrad jako sídlo SS

V letech 1939-1945 měla na hradě pobývat komandatura SS. Šlo o vojenské velitelství nacistických vojáků, kteří se na hradě usídlili. Nepobývali tu však jen oni, na hrad se svázely také všechny věci, které bylo plánované odvézt do Říše. Hrad tedy částečně sloužil i jako sklad.

Představte si, že jste se ocitli na hradě, když zde pobývala komandatura SS. Jak to mohlo na hradě pod velením nacistický vojáků vypadat? Jak mohl vypadat jejich „jeden den na hradě“?

Pokuste se vymyslet scénku, která by takový den vystihovala a vyfoťte ji.

4. Hrad jako archiv knih

Po skončení druhé světové války se hrad v rámci procesu znárodnění dostal do vlastnictví státu. Následně se stal hrad depozitářem knihovny Univerzity Karlovy v Praze. Depozitáře slouží k uskladňování knižního fondu, což znamená, že Houska byla v mnohých prostorách zaskládána knihami.

Představte si, že jste se na hradě ocitli právě v období, kdy zde funguje depozitář knihovny. Jak to zde mohlo vypadat? Jak v takovém období mohl probíhat „jeden den n hradě“?

Pokuste se vymyslet scénku, která by takový den vystihovala a vyfoťte ji.

5. Hrad jako úkryt před světem

V době komunismu byly některé osoby označovány za „nepřátelské“ a následně pronásledovány a nespravedlivě souzeny. Tyto osoby hledaly různá místa, kde by se mohly před systémem ukrýt. Některé našly takové místo právě na Housce. Patřila k nim například tehdy známá undergroundová kapela Plastic People of the Universe, která se vyznačovala nahráváním protistátních písní.

Představte si, že jste se ocitli na hradě v době, kdy slouží jako úkryt pro „nevhodné/nepřátelské osoby“. Jak mohl vypadat takový „jeden den na hradě“ v tomto období?

Pokuste se vymyslet scénku, která by takový den vystihovala a vyfoťte ji.

6. Hrad dnes

V současnosti je hrad v soukromém vlastnictví a jeho majitelé investují do jeho oprav a rekonstrukcí, jelikož se v roce 1989, kdy jej kupovali, nenacházel v dobrém stavu. Otevřený veřejnosti byl až v roce 1999, což je v porovnání s jinými památkami o dost později. Dnes hrad žije z turistického ruchu. Zakládá si na prohlídkách a doprovodném programu jako jsou jarmarky či šermířská vystoupení.

Pokuste se vymyslet scénku, která co nejlépe vystihne, jak vypadá takový „jeden den na hradě“ dnes. Tuto scénku vyfoťte.

Závěr

Ve své práci jsem se zaměřila na představení památkové edukace a pozitivních vlivů, které může mít při správně zvoleném programu. Mým úkolem bylo vytvoření edukačních programů pro vybrané památky, které nenabízely specializované programy pro školy a nevyužívaly ve svých prohlídkách aktivizačních aktivit.

Základem pro teoretickou část byla terénní výuka, jejíž jednou formou mohou být i exkurze. Ty se běžně využívají v rámci školních akcí pro návštěvu památek. Klíčovou byla následně muzejní edukace, která byla výchozí při vzniku památkové edukace, jelikož je starší a rozšířenější. Závěr teoretické části se zabýval právě památkovou edukací. Popsal její rozvoj v rámci České republiky, zaměřil se na nejpodstatnější projekt Památky nás baví a zabýval se didaktickou rovinou památkové edukace.

V rámci praktické části jsem pracovala se dvěma vybranými památkami – hrady Bezděz a Houska. První polovina této části byla věnována představení obou památek, jejich historii, architektuře a současnému fungování. Oba tyto hrady jsem navštívila a účastnila se jejich prohlídkových okruhů, abych měla představu o průběhu prohlídek. Následně jsem požádala kastelány památek o rozhovory, během kterých mi památku také více přiblížili a nastínili mi svůj postoj k možnosti zahrnout interaktivní programy pro školy do své nabídky. Zaměřila jsem se také na prezentaci památek na nejpoužívanějších sociálních sítích (Facebook a Instagram) a skrze jejich webové stránky.

V druhé polovině praktické části jsem se věnovala tvorbě edukačních programů zaměřených na využívání interaktivních aktivizačních aktivit. Při tvorbě jsem se snažila využívat dostupných prostor, které mě nějakým způsobem zaujaly při návštěvě hradů. Aktivity jsem přizpůsobovala žákům druhého stupně základních škol. Výstupem praktické části jsou celkem tři edukační programy (dva pro hrad Bezděz a jeden pro hrad Houska), všechny vytvářené na bázi propojení výkladu průvodce a interaktivních aktivit. Zakomponování aktivit do výkladů průvodců neznamenal jednoduchý úkol a jejich tvorba se zakládala na znalosti průběhu prohlídky a přibližném odhadu, ve kterých místech je možné počítat s daným obsahem výkladu. Jejich fungování je tak závislé na správném načasování a zejména na dobré spolupráci školy s průvodci památek, při které je podstatná domluva na případném přizpůsobení výkladu nebo představení tématu žákům, aby aktivitám porozuměli.

Bohužel se mi nepodařilo zajistit možné vyzkoušení programů ze strany některé blízké základní školy a jejich realizace se proto neuskutečnila. Pan kastelán z Bezdězu byl však po celou dobu tvorby práce velice ochotný, vstřícný a otevřený komunikaci. Ze strany kastelána hradu Houska byla komunikace velice omezená a nebyl příliš projevem zájem o spolupráci. Zejména z těchto důvodů bych návrhy programů ráda nabídla hlavně panu kastelánovi na Bezdězu, který o jejich možné zakomponování do nabídky projevils zájem již v úvodní e-mailové korespondenci. Vytvořené návrhy programů bych chtěla po domluvě s památkou vyzkoušet v rámci budoucího zaměstnání na základní škole, přičemž bych ráda programy nabídla ostatním učitelům, ale také dalším spřáteleným učitelům na jiných školách.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

ANDĚL, Rudolf. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Svoboda, 1984.

BRABCOVÁ, Alexandra, ed. *Brána muzea otevřená: [průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*. Náchod: Juko, [2003]. ISBN 80-86213-28-5.

BREJCHOVÁ, Denisa. Archeologie dědictví – základ evropské kulturní paměti: Metody interpretace archeologických expozic žákům mladšího a staršího věku. *Pedagogika* [online]. 2020, **70**(3), 383-388 [cit. 2023-02-06]. ISSN 2336-2189. Dostupné z: doi:10.14712/23362189.2020.1670

ČECH Svatopluk, *Věžeň na Bezdězu*. [online]. Dostupné z: http://www.alfaromeo.pragmatic.cz/Vezen_na_Bezdezi.pdf

ČINČERA, Jan a Jakub HOLEC. Terénní výuka ve formálním vzdělávání. *Envigogika* [online]. 2016, **11**(2), 1-19 [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: doi:10.14712/18023061.533

Dymont, J. E. (2005). Green school grounds as sites for outdoor learning: Barriers and opportunities. *International Research in Geographical & Environmental Education*, 14(1), 28-45. Dostupné z <http://dx.doi.org/10.1080/09500790508668328>

Graham FAIRCLOUGH, *New Heritage, an Introductory Essay: People, Landscape and Change*, in: G. Fairclough - R. Harrison – J. H. Jameson – J. Schofield (eds.), *The Heritage Reader*, Abington 2008, s. 297–312.

HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-905631-7-9.

HORÁČEK, Radek a Jan ZÁLEŠÁK, ed. *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4371-8.

HORSKÁ, Petra. *Výukové cíle muzejní edukace: prostředek rozvoje funkční spolupráce školy a muzea*. [Praha]: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7603-019-0.

HUDEC, Petr. Neformální vzdělávání rodin na příkladu herních aktivit festivalu barokní kultury Hortus magicus. *Pedagogika* [online]. 2022, **70**(3), 389-397 [cit. 2023-11-27]. ISSN 2336-2189. Dostupné z: <https://ojs.cuni.cz/pedagogika/issue/view/167>

JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. Kultura a edukace. ISBN 978-80-7315-207-9.

JANČAŘÍKOVÁ, K. Myšlenka vyučování pod širým nebem má v českých zemích tradici. In K. Burešová (Ed.). *Učíme se v zahradě*. 2007, s. 17–18. Chaloupky o.p.s., školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktika velká*. 2. vyd. Praha: Dědictví Komenského, 1930. Knihovna pedagogických klasiků (Dědictví Komenského).

KONOPÁSEK, Miroslav. *Kastelán o Housce*. Nymburk: Pro Hrad Houska vydal[o] nakl. Vega-L, 2008. ISBN 978-80-86757-87-2.

KUČA, Karel. *Průvodce po památkách: ve správě Národního památkového ústavu*. Praha: Národní památkový ústav, generální ředitelství, 2013. ISBN 978-80-87104-96-5.

LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis. ISBN 978-80-7368-584-3.

MENCLOVÁ, Dobroslava. *České hrady*. 2. dopl. vyd. Praha: Odeon, 1976. České dějiny.

Mojmír HORYNA, *O smyslu památek a péče o ně*, in: A. Brabcová (ed.), *Brána muzea otevřená*, s. 42–51.

NEPRAŠ, Karel a Renata ŠIKULOVÁ. Odkud a kam směřuje venkovní výuka?: Historie, současnost a trendy ve venkovní výuce v kontextu vzdělávacích teorií. *Pedagogická orientace* [online]. 2021, **31**(2), 158-177 [cit. 2023-01-31]. ISSN 1805-9511. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.5817/PedOr2021-2-158](https://doi.org/10.5817/PedOr2021-2-158)

Preston, L. (2015). The Place of Place-Based Education in the Australian Primary Geography Curriculum. *Geographical Education*, 28, 41-49. Dostupné z <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1085985.pdf>

Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., Benefield, P. (2004). *A review of research on outdoor learning*. National Foundation for Educational Research, King's College London. Dostupné z <https://www.informalscience.org/sites/default/files/Review%20of%20research%20on%20outdoor%20learning.pdf>

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého: Díl 10*. Ilustroval Karel LIEBSCHER, ilustroval Jan PROUSEK, ilustroval Vojtěch KRÁL Z DOBRÉ VODY. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-060-4.

SKAUGEN, Randi a Tove Anita FISKUM. How Schools with Good Academic Results Justify Their Use of Outdoor Education. *International Education Research* [online]. 2015, 2015-12-28, 3(4), 16-31 [cit. 2023-11-03]. ISSN 22915273. Dostupné z: doi:10.12735/ier.v3i4p16

SMETÁČKOVÁ, Irena. Škola v přírodě: limity a dilemata. *Pedagogická orientace* [online]. 2011, 21(4), 416-435 [cit. 2023-11-08]. ISSN 1805-9511. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/831/725>

SVOBODOVÁ, Hana, Radek DURNA, Darina MÍSAŘOVÁ a Eduard HOFMANN. Komparace formálního ukotvení terénní výuky ve školních vzdělávacích programech a její pojetí v modelových základních školách. *Orbis Scholae* [online]. 2019, 13(2), 95-116 [cit. 2023-02-03]. ISSN 2336-3177. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.14712/23363177.2019.25>

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Kniha o Housce*. [Brno]: GARN, 2016. Monografie měst, městeček a obcí.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4.

VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bezděz: hrad nedaleko Máchova jezera*. Hukvaldy-Dobrá: Putujme, 2012. Putujme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-87712-09-2.

VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Houska: hrad-zámek jižně od Doks*. Hukvaldy-Dobrá: Putujme, 2012. Putujme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-87712-40-5.

Internetové zdroje:

MAD ZONE, 2023, *Našli jsme bránu do pekla?! | Hrad Houska @Vidrail @Stejk01*, Youtube video. [2023-08-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ClyLz8Wx7iY&t=307s>

Muzeum umění Olomouc, 2017, *Sen biskupa Karla*, YouTube video. [2023-11-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pqJVuJaLAZA>.

Obrázky:

Obrázek 1 – Realizované formy terénní výuky a jejich četnost v ŠVP:

SVOBODOVÁ, Hana, Radek DURNA, Darina MÍSAŘOVÁ a Eduard HOFMANN. Komparace formálního ukotvení terénní výuky ve školních vzdělávacích programech a její pojetí v modelových základních školách, s. 107.

Obrázek 2 – Mapa umístění edukačních center NPÚ

HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 38.

Obrázek 3 – Udržitelnost společenské hodnoty kulturního dědictví

HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*, s. 23.

Obrázek 4 – Nejstarší dochované vyobrazení znaku Čech

FRIC, Pavel. Nejstarší dochované barevné vyobrazení znaku Čech, fresková výzdoba sálu hradu Gozzoburg v Kremži z doby okolo roku 1270. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nejstar%C5%A1%C3%AD_dochovan%C3%A9_barevn%C3%A9_vyobrazen%C3%AD_znaku_%C4%8Cech,_hrad_Gozzoburg_v_Krem%C5%BEi.jpeg

Obrázek 5 – Erb českých králů s přilbou a klenotem

STRÖHL, Hugo Gerhard. Erb českých králů s přilbou a klenotem. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wappen_K%C3%B6nigreich_B%C3%B6hmen_mit_Helmkleinod.png

Obrázek 6 – Erb: Berkové z Dubé

SIEBMACHER, Johann. Erb rodu Berků. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berkove_z_Dube.jpg

Obrázek 7 – Erb: Páni z Michalovic

Páni z Michalovic. In: *Hrady, zámky, tvrze a jiné památky* [online]. 2003 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <http://hrady.dejiny.cz/heraldry/michalovic.htm>

Obrázek 8 – Erb: Smiřičtí ze Smiřic

SIEBMACHER, Johann. Erb Smiřických. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berkove_z_Dube.jpg

Obrázek 9 – Erb: Páni z Cimburka

Páni z Cimburka. In: *Hrady, zámky, tvrze a jiné památky* [online]. 2003 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <http://hrady.dejiny.cz/heraldry/michalovic.htm>

Obrázek 10 – Erb: Lobkovicové

ANDĚL, Rudolf; ANDĚL, Rudolf a FIALA, Zdeněk. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 3, Severní Čechy. Praha: Svoboda, 1984.

Obrázek 11 – Erb: Vartenberkové

SIEBMACHER, Johann. Erb rodu Vartenberků. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berkove_z_Dube.jpg

Obrázek 12 – Erb: Valdštejnové

Erb pánů z Valdštejna v 13. století. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2023 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Waldstein-Wappen.png>

Obrázky 13–18

Autorem obrázků je Nikola Kalousková. Ilustrace byly zhotoveny přímo pro tuto práci.

Obrázek 19 – Karel Hynek Mácha: Hrad Bezděz

MRÁZ, Bohumír a Karel Hynek MÁCHA. *Karel Hynek Mácha: Hrady spatřené*. Praha: Panorama, 1988. Naše vlast (Panorama).

Obrázek 20 – Karel Hynek Mácha: Hrad Bezděz

MRÁZ, Bohumír a Karel Hynek MÁCHA. *Karel Hynek Mácha: Hrady spatřené*. Praha: Panorama, 1988. Naše vlast (Panorama).

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Rozhovor s kastelánem: Hrad Bezděz – Kamil Seidl

Příloha č. 2 – Rozhovor s kastelánem: Hrad Houska – Miroslav Konopásek

Přílohy

Příloha č. 1

Rozhovor s kastelánem: Hrad Bezděz – Kamil Seidl

„Na úvod bych Vás ráda poprosila, jestli byste mi památku nějak představil. Jak byste ji třeba představil někomu, kdo by nevěděl, co má od Bezdězu očekávat – jak byste mu tuto památku představil?“

„Tak určitě bych začal tím, že jsme unikátní středověký hrad. Unikum je hlavně v tom, že výstavba proběhla v druhé polovině 13. století, a že od té doby neproběhly na Bezdězu žádné významné přestavby nebo přístavby anebo dostavby jako to bylo běžné u jiných památek, že v tom pozdním středověku anebo v tom novověku, že docházelo k různým úpravám, což u nás ne. Takže bych určitě zdůraznil, že Bezděz je autentickým objektem druhé poloviny 13. století, takže zde uvidí vlastně tu gotiku čistou a určitě bych zdůraznil vlastně zachování i těch původních kleneb, jak v těch palácích, tak v té kapli, která je unikátní nejenom díky tomu, že pochází z té rané gotiky, ale že má dvojitý ochoz po vzoru francouzských katedrál, kde se stavěla královská tribuna, kde panovník nebo šlechtici sledovali bohoslužbu. Bezděz je tedy unikum určitě po té stavební stránce a stavebním období, kdy vlastně stavěla ta královská přemyslovská stavební huť.“

„Vy tedy působíte na hradě jako kastelán. Mě by zajímalo, jak jste se k této práci dostal? Jaká byla Vaše cesta k tomu stát se kastelánem zrovna na hradu Bezděz, jestli byste se podělil?“

„Já jsem měl vlastně vztah tady k tomu kraji a taky hradu od malička, protože jsem se narodil tady v Podbezdězí. Pochází z Obory u Doks, takže jsem se od malička díval na hrad a pravidelně jsme chodili s rodinou lesem na procházku na Bezděz. Pak jsme to vlastně měli i v rámci velkých prázdnin, kdy jsme chodili se sourozencema a širokým příbuzenstvem, kdy se u nás sjeli bratrance, sestřenice a šli jsme na hrad. Pak se to ještě utužilo, že jsem v době studií na Bezdězu prováděl, když jsem dělal střední školu. Takže v dubnu a říjnu, v těch okrajových měsících, kdy nebyli průvodci a byla sháňka, tak jsem všechny ty víkendy dělal. Já jsem měl vždycky památky rád, jezdili jsme po památkách, a ten Bezděz díky tomu, že jsem se tady blízko narodil, tak jsem ho měl vždycky v srdci a byl mi nejbliž. Pak jsem tady i poznal ty lidi a podhradí díky tomu, že jsem tady o prázdninách vždycky měsíc, v dobách, kdy jsem studoval, chodil s poštou, brigádničil jsem. Takže jsem díky tomu poznal i další souvislosti. Bohužel ale když jsem dodělal střední školu, tak tady nebylo místo na hradě. Dostal jsem se sem až když se tady uvolnilo místo průvodce stálého a místo zástupce kastelána jsem dostal někdy ve 33 letech.“

Pak jsem se tady začínal zaškolovat pod tehdejším kastelánem, panem Juričkou, a po 10 letech jsem se přihlásil do výběrového řízení, což je už dlouhodobě povinnosti u státních organizací. No a dostal jsem se sem a rovnou jsem tady mohl zůstat jako hlavní kastelán.“

„V rámci své práce tady na hradě, kdy přes léto děláte program pro památku a přes zimu administrativu, zabýváte se také nějakou badatelskou činností, co se týče hradu?“

„Já vlastně co se týče nějakých starých věcí nebo projektů, tak já jsem na vysoké škole zpracovával historii nebo život tady na hradě v 19. a 20. století, což nebylo zpracované v rámci stavebně-historického průzkumu, takže to mám takový startovní nástřel. Teď když je nějaká volná chvíle, tak pokračuju ve zpracování, jak pokračovaly opravy a údržba v tom 20. století. Je to těžké hlavně získat nějaké materiály po té 2. světové válce, protože v archivu to není a druhá věc je ta, že když tady měl až do revoluce v 89' správu okresní úřad Česká Lípa a ty materiály některý z těch let, kdy vlastně spravoval Bezděz a další českolipské památky, tak jsou v archivu v České Lípě, ale nejsou zpracované a není k nim přístup. Už několikrát jsem se pokoušel dostat k těm informacím, ale je to těžké, protože to není k dispozici, není to zpracované, takže člověk shání takové střípky, od pamětníků nebo od těch, kteří dělali pro Bezděz, od firem a tak co se dá sehnat. Ale to jsou lidi tak z 90. let, protože z těch 80. let, ty už jsou daleko, a tam buď už ty lidi nejsou mezi námi nebo už si to nepamatují, co se tady dělalo všechno a podklady k tomu nejsou. Do budoucna bych chtěl zpracovat to do nějaké práce nebo brožury, aby bylo k dispozici, co se tady dělo v tom 19. a 20. století za opravy a údržby.“

„Když bychom se zaměřili na hrad jako takový, co byste viděl jako největší lákadlo pro návštěvníky? Co vidíte jako ten hlavní důvod, proč se na hrad vůbec dostanou?“

„Naše velká výhoda je, že Bezděz je vidět z dálky. Je to dominanta Máchova kraje, takže ze všech koutů je vidět a tam máme výhodu, co se týká třeba té návštěvnosti nebo atraktivity, že je to láká, když přijedou sem do našeho kraje třeba na výlet nebo na dovolenou. A třeba co jsme poznali teď, když jsme opravovali loni a předloni ochoz na věži a věž byla v některých obdobích částečně uzavřená, tak že je to magnet, že je láká ta věž, ze které je úžasný výhled, jak psali už ve starých průvodcích, že můžete vidět z Bezdězu víc jak třetinu království českého, což je úžasný, hlavně za příznivého počasí a dobré viditelnosti. Dalším, čím je Bezděz známý, tak je to věznění malého Václava II., což je známé z literatury, a i z dalších zdrojů, takže kdo o tom má trošku přehled a povědomí, tak se vlastně chce podívat na to královské sídlo, kde byl malý Václav vězněn. No a doufám, že i takovým tím lákadlem je i ta unikátní kaple a teď nově i zrekonstruovaný templářský palác, kde jsme udělali takovou malou expozici a vystavujeme tam archeologické nálezy, které se našly v klenbách toho paláce, když se tam dělal průzkum. Nově je tam středověký model hradu právě z druhé poloviny 13. století, tak to je také takovým

lákadlem. No a když Česká národní banka někdy v roce 2016 vydala zlatou minci Bezdězu, tak tam jsou odlitky obou stran. Takové zajímavé věci. A nově, aby byl zážitek takový ucelený, tak v přízemí mají návštěvníci různé druhy mučících nástrojů a třeba pro děti nebo pro větší návštěvníky je v patře replika dřevěného trůnu královského. Nově tam máme také umístěné ručně malované erby všech držitelů hradu, rodů, v podstřeší. Takže ten templářský palác je také takovým dobrým cílem poznání nebo něčím novým v nabídce hradu. “

„Dávají vám to návštěvníci vědět, jak se jim tahle nová expozice líbí? Slýcháte od nich třeba pochvalu?“

„Dávají. Díky tomu, že jsou ty sociální sítě, tak máme i zpětnou vazbu, kde nám píšou, co se jim líbilo a nelíbilo. To jsme samozřejmě rádi, to je cenný. Je to cenný, když nás pochválí. To je samozřejmě příjemné a dobré, že to je ten směr, který je zajímavý, a že to děláme dobře. Že ta naše práce má nějakou zpětnou vazbu a úspěch. To jsme samozřejmě rádi. Zároveň je ale důležitá ta kritika a ty připomínky, protože nám samozřejmě záleží, aby ti návštěvníci a lidi se u nás cítili dobře a my jsme jim dali kromě té historie a prohlídky i další zážitek nebo něco, co jim utkví v paměti v rámci těch památkových objektů. Vždycky je totiž něco, co ty lidi zaujme, takže se určitě zabýváme těmi podněty. Máme tam vlastně i knihu návštěv, takže se tam mohou zapsat a mohou nám tam dát podněty. Také máme každý rok v purkrabství, v tom podstřeší, které taky nazýváme galerie, výstavu. Letos jsme tam dokonce měli tři výstavy, byl velký zájem o to vystavovat u nás. Tam je taky vždycky kniha a i z toho čerpáme důležité podněty k naší další práci nebo k tomu, co by ty návštěvníky zajímalo, ale důležité je to brát také z hlediska provozu – co je trápí, co jim nevyhovuje. Samozřejmě dlouhodobě řešíme sociální zázemí. Vzhledem k tomu, že nahoře není voda, tak tam jsou pouze ekologické záchody, takže to je pořád věc, která nás dlouhodobě trápí. Kdyby už tam byla voda a odpady, tak bychom mohli nabídnout jinou úroveň návštěvníkům. Teď už je ale rozjetý projekt, takže se budou na jaře dělat přírodní potrubí na vodu, takže do budoucna vidíme naději na zlepšení na lepší sociální zázemí. “

„Vybavil byste si třeba nějakou připomínku, co se týče programu? Utkvěla vám třeba v nějaká v paměti, když se k vám dostala, co by ty lidi ocenili dalšího třeba na hradě?“

„Tak těch nápadů je hodně. Měli jsme tady nápad na rytířský souboj na koních, že by se jim to líbilo. Ale ty prostory, to horní nádvoří, ani to členění, že tam je ta rostlá skála a není vlastně ani rovný to nádvoří, takže je problematické a není to ani tak dlouhé. Kdyby pak v rámci soubojů se třeba ti jezdci na koních mohli rozjet třeba proti sobě, to nejde. Ty prostory jsou atypické na tom Bezdězu, i když se zdá prostorově velký, ale to nádvoří není tak velikánské. A ještě vzhledem k tomu, že nahoru nevede silnice ani žádná klasická cesta, ale nahoru se jde po

kamenných schodech a částečně po skále, tak kolikrát je to náročné i pro ty návštěvníky. Nedovedu si představit, že s těmi koňmi jako se tam měli dostat a pak hlavně je dostat dolů. To hlavně i vzhledem k tomu, že zvířata mám rád a hlavně koně mám rád, tak bych to bral tak jako nebezpečný hodně a spíš bych se bál, aby jim to neublížilo. Takže mi to musíme hodně třídit ty podněty a taky ty nápady, který vzejdou, protože my musíme brát přístupnost toho hradu. Spousta vlastně akcí a nabídek, co nám i choděj na to účinkování ztroskotá na tom, že tam není ta příjezdová cesta a že i ti účinkující musí pěšky, že i co tam mají nějaký předměty nebo tu výbavu, kulisy a kostýmy a tak... Některý projekty ztroskotají na tom, že se tam dá špatně dostat, i když máme tu nákladní bednu, tu lanovku, ale je to omezený rozměrově, prostorama, i časově. Takže spoustu projektů musíme odmítnout anebo dělat takové projekty nebo akce, které prostě nejsou náročné, co se týká právě materiálu, výbavu a tak. A upřímně, když zjistí někteří účinkující, kde to a do jakých podmínek by šli, tak se jim ani nechce lézt na ten kopec.“

„Co se týče návštěvnosti, jste s ní jako kastelán spokojený, kolik lidí k vám za rok zavítá?“

„Jo, ano, určitě. My dlouhodobě máme nejvyšší návštěvnost tady v rámci regionu nebo severních Čech. Před tím omezeným, nebo covidovým, režimem jsme se běžně drželi přes 60 000 ročně, což ta návštěvnost je solidní, velice pěkná. Teď jsme teda spadli, klesli jsme na nějakých 54 000, ale pořád máme v rámci těch ostatních objektů tu návštěvnost nejvyšší. A já to musím taky vlastně brát nebo hodnotit z hlediska toho, že nejsme průchozí hrad. Stejnou bránou musí návštěvníci vejít a taky i odejít, když absolvují ten okruh návštěvnícký nebo si prohlídnou ten hrad. Takže co je vlastně zase udržitelné z hlediska toho provozu. My teď v rámci toho ÚPS, územní památkové správy, tak nejvíc mají Trosky, co se týká návštěvnosti, které mívají okolo 100 000 nebo přes 100 000. To je sice krásná návštěvnost, ale ne pro nás. Ty lidi by jsme prostě neměli kam dát. Už teď máme vyzkoušené, že tak těch 800, když k nám chodí v létě denně, tak to co se dá zvládnout provozně a postarat se o ty lidi a prohlídky, aby byli spokojení a aby všechno fungovalo, abychom zajistili i ty úklidy, odpadky a tak. Když je 1 000 lidí, tak to bývá na hraně, hlavně když přijdou kolem poledních časů, tak je to náročný pro personál ty lidi. A když přijdou ve sváteční dny, třeba 1 300 nebo 1200, tak to je opravdu už hodně na hraně. Musím brát to, co mi provozně zvládnete a to co vůbec Bezděz pojme, jako místem, aby se tam ty lidi vešli, aby z toho něco měli a mohli si ty prostory v klidu prohlídnout. Taky největší magnet, na tu věž, tak ta má taky určitou kapacitu, kolik vlastně se tam dostane tím točitým schodištěm, kolik se dostane do toho pátého patra do rytířského sálu a na ohoz. Tam nemůžeme pouštět neomezený počet lidí. Pak v těch kritických dnech se to musí regulovat a nesmí to tam přesáhnout nějakých 50 lidí, protože tam jde taky o nějakou bezpečnost těch

návštěvníků. Ale jinak co se týká návštěvnosti, tak dlouhodobě se držíme konstantně na těch číslech okolo 60 000. A my spokojeni jsme, myslím, že je to více než vyhovující a i co se dá zvládnout provozně.“

„Jak jste říkal, že v těch kritických dnech máte hodně hraniční čísla, co se týče udržitelnosti, stalo se vám někdy že jste museli lidi vlastně jako odmítnout? Říct jim, že ta kapacita je nedostačující?“

„Tak vzhledem k tomu, že můžou chodit samostatně, že nemusí čekat na toho průvodce, tak když ty prohlídky se zaplní a nelze už brát další lidi na prohlídku – jak jsem říkal mi máme stanoveny těch 80 lidí, ale 100 lidí se na tu jednu prohlídku vejde, ty prostory jsou dost velké, ale když už to pak přesáhne, tak je to problematický. Ale nevím, že by se za celou dobu působnosti stalo, že bychom byli nucený někomu říct, že jim neprodáme vstupenku, že nemůžou na hrad. Ale upozorňujeme, že ta kapacita prohlídky je plná, kolik je tam lidí nebo kolik tam může být lidí, a že sami mohou v podstatě s tím tištěným průvodcem. Už se ale stalo několikrát během těch let, co tady působím, že už to nebylo kde zaparkovat v obci. Takže spíš je to o kapacitě tady těch parkovišť. Spíš se stalo, že museli auta posílat pryč, protože obec tady byla ucpaná, takže je to zase z hlediska bezpečnosti turistů a i z hlediska bezpečnostních služeb, kdyby byla potřeba, aby sem někde do vesnice nebo pod hrad, aby se tam dostala záchranka a záchranné složky, tak musí být zachovaná průjezdnost obcí.“

„Máte třeba nějakou statistiku, kolik se k vám podívá škol za sezónu třeba?“

„Je to strašně proměnlivé. Statistiku si až takhle nevedeme, ale když bych to řekl, tak poslední dva roky, díky omezení pro školy kvůli Covidu, tak to bylo třeba že v těch výletních měsících, takže od poloviny května do konce června, že to bylo třeba 2 školní skupiny týdně. Teď letos zase začaly školy jezdit. Takže co se týká návštěvnosti, tak ten květen bývá slabší, tak to jsou třeba 2-3 školní skupiny týdně. Pak ten červen je silný, takže jsou pak dny, třeba v polovině června, kdy denně přijde třeba 5 skupin, různých škol. Nejčastěji jezdí samozřejmě autobusem, ale přijíždí i vlakem. Máme tady Bezděz nádraží asi 2 km od obce. Oni tady jsou taky od května na školách v přírodě, je tady takové středisko Poslův Mlýn, takže ti co jsou tady na škole v přírodě, tak nás navštěvují a chodí pěšky přes les Máchovou cestou. To se pak stává, že se přes den srazí třeba i více skupin. Ale není to, že bysme je nevzali nebo že se to nedá zvládnout. Vždycky se domluvíme na prohlídce. Ale množství přesně nevidujeme, kolik zvládneme škol. Není to totiž na tom, že se musí objednávat, že bychom je nevzali. Třeba na zámky se musí objednávat, protože ta kapacita je třeba 30 lidí na prohlídku. Tak i tu jednu třídu, skupinu, dělí na dvě a když se neobjednají, tak je nevezmou, protože by se tam ta skupina nevešla. Což u nás nehrozí, protože u nás to omezení není. Takže díky tomu, že se nemusí

objednávat a můžou jít rovnou, tak mi ten přesný počet ani nevíme. Některé školy jsou vzorné a objednávají se dopředu, takže pak víme, že ten den víme, že mají přijít třeba 2-3 školy, ale do toho v těch výletních dnech přijdou ještě třeba další 3 školy bez objednání. A ani vstupenkový systém, co máme, tak v něm se školy zvlášť nevidují. Z našeho pohledu to vlastně ani není potřeba, vzhledem k tomu, že mohou jít samostatně. Není potřeba si říkat, že v tomhle a tomhle týdnu teda budeme muset posílit průvodce. Vzhledem k tomu, že ze spousty těch škol si to ty učitelé provází sami nebo si pronajímají agenturu, která jim udělá celý ten výlet a pak je zároveň i provede po hradě, tak tam není ani průvodce potřeba. Takže z pohledu toho provázení to nemusí ani řešit takhle, není to potřeba.“

„Je tohle třeba důvod, proč v rámci prohlídek nemáte nějaký specializovaný okruh pro školy? Nebo když přijdou ty školy, tak přizpůsobujete tomu nějak prohlídku?“

„Přizpůsobujeme. Když třeba přijdou s malými dětmi a nahlásí to, tak jim děláme takzvanou dětskou prohlídku, protože v rámci těch klasických výkladů, tak třeba těch prvních 15 minut je historie, což by bylo nezajímavé. Takže na žádost a domluvu přizpůsobujeme tu prohlídku tomu věku těch dětí a toho stupně, která třída přijede a prezentujeme jim tam ty bezděžské povídky z okolí. Záleží v jaké části hradu jsou – povídka o založení hradu, poklad na Bezdězu, o výstavbě dvou kopců – Malý a Velký Bezděz, založení Máchova jezera a tajná chodba z Bezdězu. Tyto pověsti je vlastně víc zaujmou než jen historie a data a čísla.“

„My jsme se bavili o tom, čím vlastně hrad naláká běžné návštěvníky. Když se zaměříme přímo na ty školy, vybral byste něco specifického, co by mohlo právě děti druhého stupně a středních škol zaujmout na tom hradě?“

„V rámci toho, že děti a studenti hodně pracují s mobily a s moderními technologiemi a s programy, tak bych to lákadlo viděl v nabídnutí aplikace do mobilu, kde by si mohli projít ten hrad. Což už vlastně není tak od věci. Ted' už asi 4 roky se tím zabýváme – dostal jsem nabídku od jednoho programátora z Prahy, který se zabývá i památkami. Ještě to není v provozu komplet a je to pracovně nazváno Středověká Odysea. Je to aplikace, letos se spouštěla nějaká ta základní verze, takže když si návštěvníci koupili u nás mapu, kde jsou popsány jednotlivé části a na krajích jsou popsáni vlastníci a události, tak tam v rámci načtení QR kódu si mohli stáhnout přes Google Play aplikaci jednoduchou. Když se pak na tu mapu podívali tím telefonem, tak uviděli, jak byl hrad dostavěný ve středověku, kde co bylo a mohou se dozvědět i další podrobnosti v palácích, v rámci té aplikace. Pak by to mělo fungovat tak, že když vejdou do hradu a podívají se přes tu aplikaci na určitou část třeba paláce, tak by měli vidět, jak to bylo právě v tom středověku. Měl by tam být i provoz – je třeba plánované, aby bylo vidět, jak se pohybuje stráž na hradbách, jak se pohybuji sloužící, kde seděl třeba král a tak. A pak ještě

vymýšlí ten programátor, že v rámci té aplikace, jak by šli s průvodcem ty děti nebo studenti, tak v každém paláci nebo místnosti by hledali poklad, kterým by se jim načítali body, a když by to našli, tak na konci by se jim otevřela nějaká truhlice, že otevřeli úkoly, nebo že prošli tu trasu.“

Příloha č. 2

Rozhovor s kastelánem: Hrad Houska – Miroslav Konopásek

„Představte si, že byste měl Housku představit někomu, kdo o ní nikdy neslyšel. Jak byste ji popsal? Co byste vyzdvihl?“

„Ono popravdě ještě před pár lety o Housce vědělo jen pár lidí. Poprvé byl hrad veřejnosti zpřístupněn až v r. 1999. Za války zde byla německá posádka a poté hrad sloužil jako sklad knih. V 80. letech pak hrad měla ve správě Spolana Neratovice, která zde chtěla vybudovat rekreační středisko. Na Housce je nejkrásnější, že se nikde nedopátráme, kdo hrad postavil (snad již Václav I., otec Přemysla II. Otakara, kdy to bylo a hlavně, za jakým účelem. Jedná se (po odmyšlení pozdějších renezančních a pozdějších stavebních zásahů) o klasickou druhou vývojovou linii výstavby hradů – obvodová zástavba s využitím přírodních prvků (skála, která ze západu, severu a východu činila původní hrad nedobytným a která z části tvoří jižní křídlo hradu). Samozřejmě že zajímavá je historie hradu z válečných let, kdy (částečně bylo již i publikováno) hrad „střežil“ zednářské knihy, židovskou knihovnu, okultní literaturu atd.“

„Jaká byla Vaše cesta k pozici kastelána?“

„Ke kastelánování jsem se spolu s rodinou dostal klasicky na inzerát přes konkurs.

Podmínkou bylo bydlení na hradě a hlavně „vydržet zde“. Začátky lehké nebyly – vozit děti do a ze školy (spojení téměř žádné), přes den provádět (prvních cca 20 let jsem si opravdu prováděl sám), ve vlastní režii, respektive v režii rodiny poskytnout návštěvníkům občerstvení a obvyklé „hradní“ suvenýry ... no a v neposlední řadě zbudovat si v přilehlých prostorách ke korpusu hradu pohodlné bydlení.“

„V rámci svého působení na hradě, co je náplní Vaší práce? Zabýváte se třeba i badatelskou činností? A je nějaká oblast, na kterou se zaměřujete?“

„Moje „kastelánování“ na Housce určitě není typické pro většinu hradů. V podstatě s provozem se začínalo, návštěvnost teprve pomalu stoupala, byli jsme se ženou v režimu OSVČ. Moje odměna byla „desátka“ ze vstupného a žena obhospodařovala nákup a prodej. Z toho důvodu jsem si prováděl sám vlastně až do předloňska a brigádníky si bereme až v posledních letech. Kulturní program v hlavní sezóně si řeším sám.“

„Houska je u nás jedna z mála památek v soukromém vlastnictví. Vnímáte oproti soukromým památkám nějaké výhody nebo nevýhody?“

Pro soukromé vlastníky hradů a zámků je možnost být členy Asociace vlastníků těchto památek. Je to přeci jen určitá protiváha ve vztahu ke státním objektům.

Výhodou oproti objektům ve státní správě může být u soukromých objektů větší operativnost, nevýhodou pak, samozřejmě, financování převážně z vlastních prostředků.

„Co považujete za největší lákadlo hradu Houska? Proč si myslíte, že si ji lidé vyberou jako cíl svého výletu?“

„Na Housce je nejkrásnější to, že se (alespoň prozatím) nikde nedopátráme toho kdo hrad postavil, kdy a hlavně proč, za jakým účelem. Z toho důvodu je hrad Houska opravdu výjimečný. Ví se, že hrad vyrostl na královské půdě. Takže zřejmě Přemysl II., možná i jeho otec Václav I. Tedy nejspíše první polovina 13. století. Důležité však je, proč právě na tomto místě, kdy o okolním osídlení se opět neví nic, není zřejmé, že by tudy vedla obchodní cesta, hranice ...

Návštěvníci se též mohou přesvědčit o tom, jak majitelé postupně hrad rekonstruují. Navrácen v rámci restitucí byl totiž v žalostném stavu.“

„Co se týče návštěvnosti, jste s ní jako kastelán spokojený? Sledujete v posledních letech nějaké změny, pokud tedy pomineme Covidové období?“

„Vzhledem k tomu, že na Housku neexistuje patřičné autobusové ani vlakové spojení musíme být s návštěvností hradu opravdu spokojeni. Za poslední období se návštěvnost stabilizovala a zejména v letních měsících, vzhledem ke kapacitě hradu a interiérům, je návštěvnost hojná.“

„Pokud zůstaneme u návštěvnosti, vedete si nějaký přehled, jak často k Vám zavítají školy na exkurzi? Pokud ano, vyhovuje Vám toto číslo nebo byste ho rádi navýšili?“

„Školní návštěvy (hromadné) spadají většinou do „předprázdninových“ období a těch by, popravdě, mohlo být více. A to právě v obdobích mimo hlavní sezónu, kdy se těmto návštěvám můžeme i více individuálně věnovat.“

„V rámci prohlídek, nabízíte nějakou specializovanou právě pro školy? Pokud ne, viděli byste ve specializované prohlídce možnost, jak zlepšit svou nabídku návštěvníkům?“

„Zejména právě proto, že školní exkurze spadají do období s nižší frekvencí individuálních návštěvníků, upravujeme program prohlídek vzhledem k věku školáků, studentů

či posluchačů. Umíme vyhovět jejich přáním, např. se zakomponováním určitých úloh, hádanek atd. do prohlídky, třeba tak, aby vhodně zapadalo s „mimohradním“ programem skupin. “

„Myslíte, že hrad nabízí nějaké lákadlo právě pro školy? Co by zde mohlo, dle Vás, nejvíce zaujmout žáky základních a středních škol?“

„Pro školní skupiny opravdu umíme volit vhodný výklad, třeba i pro mateřské školky. Nejedná se pouze o hrad samotný, v okolí hradu je spousta cyklo i turistických stezek. Nežádka pak na prohlídce, jsou-li děti kontaktní, soutěží o malý dárek, např. Čertův dukát atd. “